

Київський національний лінгвістичний університет
Міністерство освіти і науки України

Кваліфікаційна наукова праця
на правах рукопису


ВАРЛАКОВА АНТОНІНА ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 811.111+81'342

ДИСЕРТАЦІЯ

**ПРОСОДИЧНІ ОЗНАКИ НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ
В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ НОСІЇВ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ
(експериментально-фонетичне дослідження)**

10.02.04 – германські мови

Подається на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук. Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело  А. В. Варлакова

Науковий керівник

Валігура Ольга Романівна
доктор філологічних наук,
професор

Київ – 2021

АНОТАЦІЯ

Варлакова А. В. Просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філологічних наук зі спеціальності 10.02.04 – "Германські мови" (035 – Філологія). – Київський національний лінгвістичний університет, Міністерство освіти і науки України, Київ, 2021.

Дисертацію присвячено вивченню просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови.

Теоретико-методологічною базою дослідження є наукові праці у галузях фонології, просодії, акустичної теорії мовлення, експериментальної фонетики, зважаючи на проблематику взаємодії компонентів інтерферованої фонетичної системи в англійському мовленні носіїв української мови з різним (високим, середнім та низьким) рівнем фонетичної компетенції.

У роботі застосовано *комплексну методу* експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови, яка базується на методах *морфологічного аналізу й синтезу систем* з використанням елементів *загальнонаукових* (абстрагування, узагальнення, формалізація) та емпірико-теоретичних методів (аналіз, синтез, порівняння) методів. Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження охоплює використання емпіричних *загальнонаукових методів* (вимірювання, експеримент); *спеціальних методів* аудитивного й акустичного аналізу (комп'ютерно-осцилографічного й спектрального), *методу кількісного аналізу* обробки результатів фонетичного експерименту та лінгвістичної інтерпретації результатів дослідження.

У дисертації за допомогою порівняльного аналізу артикуляційно-акустичних характеристик вокалізму сучасних англійської і української мов з

урахуванням комбінаторних та позиційних змін, які впливають на характеристики ненаголошеного вокалізму, визначено низку типових модифікацій у тембральних, темпоральних, динамічних і тональних характеристиках ненаголошених англійських голосних у мовленні українців, а саме: 1) варіативність тембральних ознак голосного залежно від голосного української мови, якому уподібнюють його мовці; 2) збільшення тривалості звучання ненаголошених голосних; 3) повнозвучна вимова (відсутність процесів елізії та гаплогії) слів у слабкій позиції; 4) недостатній ступінь редукції голосних; 5) варіативність та виразність тональних характеристик ненаголошених голосних.

У роботі проаналізовано кількісні показники та ступінь зазначених модифікацій англійського ненаголошеного вокалізму у мовленні українців з огляду на рівень їхньої фонетичної компетенції та досвід спілкування англійською мовою. Вимову українців з високим рівнем фонетичної компетенції характеризує зміна тембру [ə] алофона фонем /ʌ/ та /æ/ та [æ] алофона фонем /æ/ у словах іншомовного походження у ненаголошеному складі, а також огублення алофону [əʊ]. Визначено й інші просодичні ознаки, притаманні даній групі мовців, до яких відносяться: збільшення тривалості звучання слів з елізією голосного, де складотворчу функцію виконує сонорний приголосний; відхилення у темпоральних показниках ненаголошених голосних у слабких формах ненаголошених слів; недостатній ступінь редукції й відсутність випадків елізії голосних та гаплогії; зміна тональних ознак голосних у словах іншомовного походження.

Мовці з середнім рівнем фонетичної компетенції виявили спільні тенденції у вимові ненаголошених англійських голосних з попередньою групою, також було відзначено відсутність назалізованого [ĩ] і більш високе підняття другого елемента дифтонгу [aĩ]. Просодичними ознаками ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців з середнім

рівнем фонетичної компетенції також визначено: збільшення темпоральних показників алофонів /ɪ/ та /ə/, підвищення інтенсивності та вживання спадного тону у перед- та післянаголошеному складі, реалізація [ə] у всіх ненаголошених складах, де складотворчу функцію виконує сонорний приголосний; скорочення тривалості кінцевого ненаголошеного /ɪ/ у двоскладових словах; відхилення у показниках інтенсивності та тональних контурах ненаголошених голосних віддаленого передування та слідування за наголошеним складом і голосних у слабких формах ненаголошених слів, у яких зафіксовано також темпоральні відхилення й зміна тональних і темпоральних ознак голосних у словах іншомовного походження.

У дослідженні встановлено, що модифікації англійських ненаголошених сегментів у мовленні носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції, окрім вже зазначених спільних для усіх груп мовців, характеризуються заміною основного алофона [ɪ] фонемою /i:/ на довгий [i:], якому притаманна висока передня артикуляція, вживанням більш низького за підняттям [ʌ] на початку та у середині слів, більш лабіалізованої [ʊ] незалежно від комбінаторно-позиційного оточення, підвищеного [æ] та дифтонгів [eɪ] і [aɪ]. Типовими для них визначено також й інші просодичні ознаки ненаголошених голосних: максимальні значення темпоральних показників алофонів /ɪ/ і /ə/ у перед- та післянаголошеному складі, що впливають на тривалість слова загалом; збільшення показників інтенсивності та більш різкий спадний тон; чіткий рівний тон у ненаголошених суфіксальних морфемах; скорочення тривалості кінцевого ненаголошеного /ɪ/ у двоскладових словах; відхилення у темпоральних показниках, ознаках інтенсивності та тональних контурах ненаголошених голосних віддаленого передування та слідування за наголошеним складом і голосних у слабких формах ненаголошених слів; зміна тональних, динамічних і темпоральних ознак голосних у словах іншомовного походження.

Ідентифіковані у дисертації модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем показують, що у мовленні носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції та без досвіду спілкування англійською мовою вони мають більшу варіативність. У всіх груп мовців відзначено відхилення, спричинені артикуляційними особливостями рідної мови, які різняться за ступенем.

У результаті акустичного аналізу було уточнено отримані дані про відхилення від вимовної норми англійської мови алофонів фонем у ненаголошених складах двоскладових, багатоскладових (з різним віддаленням від наголосу), службових та іншомовних словах.

Виявлено відхилення формантних характеристик у реалізації українцями голосних у слабких позиціях: 1) алофони /ɪ/ набувають більш верхньої та просунутої вперед вимови, а його акустичні характеристики у двоскладових словах не залежать від позиції у слові і наближають його до українського ненаголошеного /i/; 2) формантні характеристики ненаголошеного /ə/ у двоскладових словах залежать від графемного позначення алофона; 3) варіативність відтінків алофонів нейтрального /ə/, що підтверджується значними розбіжностями у їхніх формантних значеннях; 4) нерозрізнення алофонів [ɪ] та [i] за якістю і тривалістю; 5) лабіалізація ненаголошених голосних залежно від графеми, якою позначено алофон; 6) уподібнення звучання ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні у словах іншомовного походження; 7) відсутність згладжування у дифтонгах.

Результати узагальненої оцінки аудитивного та акустичного аналізів просодичних ознак ненаголошеного вокалізму дозволяють підтвердити загальні тенденції модифікацій англійських ненаголошених голосних в англійському мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції.

Подальші дослідження з цієї проблематики можуть бути спрямовані на виявлення впливу модифікацій англійського ненаголошеного вокалізму на

інтонування мовлення, коректне синтагматичне членування мовленнєвого потоку, особливостей функціонування ненаголошених голосних та слабких форм службових слів у дискурсах різних видів. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є також дослідження просодичних ознак англійського ненаголошеного вокалізму у спонтанному мовленні українців.

Ключові слова: акустичні характеристики, акцентна структура слова, алофонічне варіювання, англійське мовлення українців, аудитивний аналіз, інтенсивність, інтерфероване мовлення, ненаголошений вокалізм, просодичні ознаки.

ABSTRACT

Prosodic Features of Unstressed Vocalism in the English Speech of the Native Ukrainian Speakers. – Thesis. Manuscript.

Thesis for a Candidate Degree in Philology (PhD): Specialty 10.02.04 – Germanic Languages. – Kyiv National Linguistic University, Ministry of Education and Science of Ukraine, Kyiv, 2021.

The thesis focuses on the study of the prosodic features of the unstressed vocalism in the interfered English speech of Ukrainian speakers with a different level of the phonetic competence.

The theoretical and methodological basis of the research are the scientific works in the fields of phonology, prosody, acoustic speech theory, experimental phonetics, taking into account the problem of interaction of the phonetic systems of the languages under the study.

The thesis applies a *complex methodology* of theoretical general scientific research methods (abstraction, generalization, formalization, induction, deduction); empirical theoretical methods (analysis, synthesis, comparison); and methods of experimental phonetics (recording, auditory, oscillographic and spectral analysis). Data processing was performed with the help of quantitative analysis method. Also, we applied the method of auditory analysis for selection of the relevant experimental material; comparative analysis for identification of special features of modification processes in the system of unstressed English vocalism in the speech of Ukrainians; method of linguistic interpretation for performing the research results.

The dissertation identifies a number of typical modifications in timbre, temporal, dynamic and tonal characteristics of unstressed English vowels by means of the comparative analysis of articulatory-acoustic characteristics of vocalism of modern English and Ukrainian languages, taking into account combinatorial and positional changes influencing characteristics of unstressed vocalism. These modifications include: 1) variability of timbre features of the vowel; 2) increase of the duration of unstressed vowels; 3) full pronunciation (absence of elision and

haplology) of words in a weak position; 4) insufficient degree of vowels' reduction; 5) variability and intensity of the unstressed vowels tonal characteristics.

The paper analyzes the quantitative indexes and the degree of the English unstressed vocalism modifications in the speech of Ukrainians, considering the level of their phonetic competence and experience in communicating in English. The pronunciation of the unstressed English vowels by the Ukrainians with a high level of phonetic competence is characterized by a change of the timbre of the [ə], an allophone of the phonemes /ʌ/ and /æ/, and [æ] the allophone of the phoneme /æ/ in the words of the foreign origin in an unstressed syllable, as well as the labialization of the allophone [əʊ]. Other prosodic features typical for this group of speakers include: an increase of the phonation in the words with the elision of the vowel, where the sonorous consonant performs the syllabic function; deviations in the temporal indexes of the unstressed vowels in the weak forms of the unstressed words; an insufficient degree of reduction and absence of cases of vowel elision and haplology; the change of tonal features of vowels in words of foreign origin.

The Ukrainian speakers with an intermediate level of phonetic competence had common modifications in the pronunciation of the unstressed English vowels with the previous group, but also there was a lack of nasalization of [ĩ] before a nasal consonant and a higher rise of the second element in the diphthong [aĩ]. Prosodic features of the unstressed vocalism in English speech of Ukrainians with an intermediate level of phonetic competence are also determined as follows: an increase of temporal indexes of allophones /ɪ/ and /ə/, an increase of intensity and the use of descending tone in pre- and post-stressed syllable, realization of [ə] in all unstressed syllables, where the syllabic function is performed by a sonorant consonant; shortening of the final unstressed /ɪ/ duration in two-syllable words; deviations in intensity indexes and tonal contours of the unstressed English vowels of remote preceding and following the stressed

syllable and the English vowels in the weak forms of the unstressed words; changes of tonal and temporal vowels features in words of foreign origin.

The study proves that the English speech of the Ukrainian speakers with a low phonetic competence, in addition to the already mentioned modifications, common for all groups of speakers, is characterized by the substitution of the main allophone [ɪ] of the phoneme /ɪ/ by a long [i:], with high front articulation; a lower articulation of [ʌ] at the beginning and in the middle of the words; more labialized [ʊ] regardless of combinatorial-positional environment; higher articulated [æ] and diphthongs [eɪ] and [aɪ]. The other prosodic features of the unstressed vowels, defined as typical for this group of Ukrainian speakers are: maximum temporal indexes of allophones /ɪ/ and /ə/ in pre- and post-stressed syllables, which affect the word phonation in general; an increase in intensity and descending tone of the unstressed vowels; distinct tone of the vowels in unstressed suffix morphemes; a reduced duration of the final unstressed /ɪ/ in two-syllable words; deviations in tonal contours, temporal and intensity indexes of the unstressed vowels of a distant preceding and following the stressed syllable and vowels in the weak forms of the auxiliary words; change of tonal, dynamic and temporal features of the vowels in words of the foreign origin.

The modifications of the unstressed English vowels' allophones, identified in the research, proved to have a greater variability in the speech of the Ukrainians with a low level of the phonetic competence. The deviations caused by articulatory peculiarities of the Ukrainian language, are recorded in the English speech of all groups of Ukrainian speakers.

The results of the acoustic analysis specified the deviations from the pronunciation norm of the English allophones in the unstressed syllables of the disyllabic, polysyllabic (remote from the stressed syllable), auxiliary and borrowed words.

The deviations, recorded in the format indexes of the unstressed allophones in

the Ukrainians' English speech, are the following: 1) the allophones of /ɪ/ get higher and fronted articulation and its acoustic characteristics, regardless of the position in the word, assimilate the allophone to the Ukrainian unstressed /i/; 2) the formant characteristics of /ə/ in disyllabic words depend on the graphic sign, which denote the allophone; 3) the variability of the /ə/ neutral allophones, proved by differences in their formant indexes; 4) under differentiation of the [ɪ] and [i] allophones by quality and quantity features; 5) the labialization of the unstressed vowels allophones, depending on the graphic signs which denotes them; 6) the assimilation of allophones in different positional-combinatory environment in the borrowed words; 7) the absence of diphthongs smoothing.

The data of the auditory analysis claim that the modifications in the unstressed vocalism occur in the speech of all groups of the Ukrainian speakers, but the degree of their variability differs. The Ukrainians with a low phonetic competence showed a tendency to be guided by the graphic signs of the sounds which increases the number of allophones used in their English speech, while the Ukrainian speakers with a high level of the phonetic competence produce the sounds similar to those of the native speakers, although the quality of allophones differs.

The results of the research show the largest number of deviations in the compound words which change their accentual structure in Ukrainians' English speech, the borrowed words with full quality vowels in the unstressed syllables and the weak forms of the auxiliary words. Therefore, the paper states that in Ukrainians' English speech there remains the tendency to the English stress peculiarities assimilation to the accentuation rules of their native language. The absence or a low level of reduction, elision and haplology, a change of the degree and type of accommodation in Ukrainians' English speech are also considered to be typical.

A further direction for the scientific research of the problem under investigation, is the identification of the influence of the unstressed English vocalism on the intonation system, the correct segmentation of the connected speech, the peculiarities of functioning of the unstressed vowels and the weak forms of the

auxiliary words in the other types of discourse. Outlining the perspectives for further scientific investigations in the chosen field, the research may be aimed at the study of the prosodic features of the unstressed vocalism in the English spontaneous speech of Ukrainians.

Key words: unstressed vocalism, prosodic features, modifications of acoustic characteristics, allophonic variations, accentual word pattern.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

1. Варлакова, А. В. (2013а). Систематизація підходів до класифікації вокалічних систем англійської та української мов. *Нова філологія*, 56, 97–100.
2. Варлакова, А. В. (2014а). Алофонічне варіювання ненаголошених голосних в англійському мовленні українців. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: "Філологічні науки", 130, 399–402.
3. Варлакова, А. В. (2014b). Ненаголошений вокалізм в акцентно-ритмічній системі англійського мовлення українців. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: "Філологічна"*, 42, 31–34.
4. Варлакова, А. В. (2020а). Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 34 (1), 53–56.
5. Варлакова, А. В. (2020b). Акустичний аналіз модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 23(2), 84–93.
6. Варлакова, А. В. (2020с). Алофонічне варіювання ненаголошеного вокалізму в багатоскладових словах в англійському мовленні українців. *SWorld Journal*, 6 (5), 60–63. e- ISSN 2410-6615.
7. Варлакова, А. В. (2013b). Фонетичні особливості вокалічної системи англійської мови. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3 – 5 квітня 2013 року (сс. 54–56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.
8. Варлакова, А. В. (2014с). Історичні передумови формування системи англійського ненаголошеного вокалізму. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції, 19-21 березня 2014 року (сс. 54–56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.

9. Варлакова, А. В. (2020d). Результати проведення інформантного аналізу просодичного оформлення англійського мовлення українців з різним рівнем володіння мовою. *Modern Science: Problems and Innovations. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 486–490), 13-15 грудня 2020 року, Стокгольм, Швеція.

10. Варлакова, А. В. (2020e). Специфіка підбору експериментального матеріалу для дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *The World of Science and Innovation. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 280–286), 9-11 грудня 2020 року Лондон, Великобританія.

ЗМІСТ

АНОТАЦІЇ.....	2
ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ.....	15
ВСТУП.....	16
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ОЗНАК НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ.....	29
1.1 Розвиток ненаголошеного вокалізму англійської мови	30
1.2 Артикуляційно-акустичні характеристики вокалізму сучасних англійської й української мов.....	42
1.3 Вплив комбінаторних змін на модифікаційні процеси вокалізму англійської та української мов.....	52
1.4 Актуалізація ненаголошених голосних сегментів в акцентно-ритмічній організації англійського мовлення українців	58
1.5 Функціонування ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови та його просодичні ознаки.....	69
Висновки до розділу 1.....	83
РОЗДІЛ 2. ПРОГРАМА І МЕТОДИКА ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ.....	87
2.1. Мета і завдання експериментально-фонетичного дослідження	87
2.2 Специфіка підбору експериментального матеріалу.....	89
2.3 Добір респондентів для формування експериментального корпусу дослідження.....	95
2.4 Експериментально-фонетичні методи дослідження.....	97
2.4.1 Процедура здійснення аудитивного аналізу.....	98
2.4.2 Процедура здійснення акустичного аналізу.....	104
2.5 Обробка, оцінка та оформлення результатів.....	106
Висновки до розділу 2.....	109

РОЗДІЛ 3. РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ОЗНАК НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ.....	112
3.1 Слуховий аналіз експериментального матеріалу.....	113
3.2 Алофонічне варіювання ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців.....	130
3.3 Акустичний аналіз просодичних ознак алофонів ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні.....	137
3.3.1 Просодичні ознаки ненаголошених голосних у двоскладових словах.....	138
3.3.2 Просодичні ознаки реалізації ненаголошеного вокалізму у багатоскладових словах.....	149
3.3.3 Просодичні ознаки модифікованих голосних у слабких формах службових слів.....	160
3.3.4 Просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму у словах іншомовного походження.....	164
3.4 Лінгвістична інтерпретація результатів експериментально-фонетичного дослідження.....	172
Висновки до розділу 3.....	183
ВИСНОВКИ.....	186
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ.....	191
СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ.....	213
СПИСОК ДЖЕРЕЛ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО МАТЕРІАЛУ.....	213
ДОДАТКИ.....	214

ПЕРЕЛІК СКОРОЧЕНЬ ТА УМОВНИХ ПОЗНАЧЕНЬ

РГ – ритмогрупа

НФС – надфразова єдність

НМ – носій мови

Г (1) – група (1)

РМ – рідна мова

ІМ – іноземна мова

* – Середньо-централізований голосний

ˌ – Просунутий вперед голосний

ː – Опущений голосний

ˑ – Відтягнутий назад голосний

˒ – Піднятий голосний

˗ – Злиття вимови

ː – подовжений голосний

ˑ – складовий приголосний

ˑ – основний наголос

ˑ – ненаголошений склад

ˑ – наголошений склад

ВСТУП

Дисертаційну роботу присвячено виявленню й опису просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців на матеріалі озвученої англійської художньої прози.

Необхідність пояснення процесів, що відбуваються у звуковій системі мови на сьогоднішній день, зумовлює вивчення передумов формування звукового складу мови, підґрунтям для якого стали дослідження В. Д. Аракіна, Р. В. Васька, Ю. О. Жлуктенка, Л. Р. Зіндера, І. П. Іванової, Б. А. Ільїша, Т. А. Яворської; модифікаційних процесів та особливостей функціонування фонетичної системи у мовленні (А. М. Антипова, Л. В. Бондарко, Т. О. Бровченко, О. Р. Валігура, Л. О. Вербицька, А. А. Калита, В. Б. Касевич, Т. М. Корольова, В. Ю. Паращук, О. І. Стеріополо, А. Cruttenden, P. Ladefoged, P. Roach). Саме цим викликаний інтерес сучасних зарубіжних лінгвістичних студій до вивчення сегментного складу й особливостей його реалізації в англійській мові як своєрідній *Lingua Franca* (D. Crystal; M. Dewey; J. R. Edwards & M. L. Zampini; J. E. Flege; J. Jenkins & A. Cogo; A. Mauraen; J. D. O'Connor; B. Seidlhofer).

У свою чергу, наукові праці українських дослідників направлені на дослідження функціонування голосних та приголосних фонем у германських мовах (Р. В. Васько; Л. С. Комар; Т. М. Кузьменко; О. І. Стеріополо; А. Л. Фрумкіна, В. Г. Шатух), вплив гендерних характеристик (Н. І. Задоріжна; О. А. Зінченко) та національної варіативності (Я. Ю. Лавренчук; Т. М. Сольська) на їхні модифікації.

Оскільки невід'ємною частиною і синхронічних, і діахронічних описів фонологічної системи мови є також дослідження ненаголошеного вокалізму, детальний аналіз функціонування ненаголошених голосних англійської мови представили свого часу Ю. А. Клейнер, простеживши взаємозв'язок історичного та сучасного етапу розвитку мови; Ю. С. Луганцева,

визначивши перцептивні характеристики ненаголошених голосних англійської мови; Я. О. Малюта, дослідивши варіювання в американському та британському варіантах; J. E. Flege & O. S. Bohn, вивчивши характеристики голосних залежно від місця наголосу; та А. М. Zwicky, який за результатами свого дослідження запропонував поняття "допоміжної редукції".

Зважаючи на те, що кількість носіїв англійської мови значно менша, ніж тих, хто спілкується англійською як іноземною, виникає інтерес до її дослідження у контексті міжмовної комунікації. Орієнтація на міжнародні стандарти навчальної та професійної сфер зумовлює зростання попиту на вивчення англійської мови як мови міжнародного спілкування. Необхідність міжкультурної взаємодії викликала потребу у нових поглядах на взаємодію мовних систем, зокрема фонетичних, та виявлення вимовних відхилень, що характеризують англійське мовлення носіїв різних мов світу. Оскільки фонетична інтерференція є невід'ємною характеристикою англійського мовлення носіїв української мови, а її прояви залежать від багатьох факторів, природно, що вивчення цього явища привертає увагу фонетистів, що досліджують англійське мовлення іспанців (J. E. Flege & O. S. Bohn), французів (J. E. Flege) та швейцарців (H. Murray).

Підґрунтя для вивчення інтерференції у контексті взаємодії контактуючих мов заклали українські (Ю. О. Жлуктенко; А. С. Мельничук) та зарубіжні (С. И. Бернштейн; У. Вайнрайх; Е. М. Верещагин; Б. К. Гавранек; А. Е. Карлинский; А. А. Метлюк; В. Ю. Розенцвейг; А. Табуре-Келлер; С. Г. Тер-Минасова; Э. Хауген; J. Cummins; J. Llisterri & D. Poch) вчені. Спираючись на їх дослідження, І. Є. Абрамова, Т. О. Бровченко, М. М. Кубланова, В. А. Миськів, R. Appel, & P. Muysken, R. C. Major, C. Myers-Scotton, S. Romaine, J. C. Wells продовжили вивчати взаємовплив мов у сучасному світі, виявлення національної специфіки й міжмовних подібностей/відмінностей у фонетичних системах досліджуваних мов. У наукових працях досліджувалися особливості просодичної

(О. М. Алексієвець, І. О. Андрущенко; Ю. А. Васік; Є. В. Великая; М. П. Дворжецька; Н. І. Задоріжна; А. А. Калита; Ю. А. Мусієнко; Л. І. Тараненко; Л. В. Шнуровська; К. Carlson), акцентно-ритмічної (Г. Н. Гумовская; О. Ф. Кривнова; Н. В. Рибіна; Л. А. Штакіна; S. Nooteboom) та інтонаційної (Т. І. Ковалевська; D. Bolinger; A. Cruttenden; D. Hirst; J. Toivanen) систем англійського мовлення. При цьому деякі лінгвісти присвячують свої праці комплексному вивченню проблеми взаємодії всіх мовних систем та рівнів, досліджуючи і сегментні, і надсегментні характеристики (D. Crystal; F. R. Eckman; V. Fromkin; B. Hancin-Bhatt; J. Jenkins; J. Setter; A. Tokar).

Попри увагу лінгвістів до вивчення фонемного складу і характерних процесів у фонетичній системі в цілому, типові ознаки інтерферованого мовлення українців, а саме сегментні особливості (В. Ю. Кочубей) і комунікативний аспект їх вимовного акценту (А. Г. Кириченко), специфіка прояву фонетичної інтерференції, її перцептивні ознаки, когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти в англійському мовленні (О. Р. Валігура) були предметом нечисленних досліджень у вітчизняному мовознавстві.

Таким чином, у сучасній лінгвістиці немає остаточно сформованого чіткого уявлення про функціонування англійського ненаголошеного вокалізму, позаяк її просодичні ознаки в мовленні українців, залежно від рівня їхньої фонетичної компетенції, не були предметом окремої наукової праці. Здійснення дослідження за цими напрямками дозволить поповнити мовознавчу науку знаннями закономірностей та специфіки функціонування інтерферованої системи ненаголошеного англійського вокалізму і використати здобуті знання для практичного розв'язання проблем коректного просодичного оформлення мовлення українців. Цей факт зумовлює теоретичну і практичну необхідність у спеціальному експериментально-фонетичному дослідженні просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців, для вивчення яких необхідно розглянути

найбільш загальні характеристики ненаголошеного вокалізму обох мов та особливості просодичних ознак їх алофонів.

Тенденції сучасної лінгвістики до вивчення міжкультурної комунікації та міжмовної взаємодії зумовлюють **актуальність** нашого дослідження, спрямованого на виявлення характерних модифікацій у реалізації англійського ненаголошеного вокалізму та їх впливу на просодичне оформлення англійського мовлення українців, залежно від їхньої фонетичної компетенції. Недостатнє розкриття питань взаємодії англійського та українського ненаголошеного вокалізму, їх акустичних характеристик, функціонування в мовленні та вплив на просодичне оформлення висловлювань зумовлює потребу здійснення окремого експериментально-фонетичного дослідження англійського мовлення українців з різним рівнем фонетичної компетенції.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Дисертаційну роботу виконано в межах комплексної колективної теми кафедри германської і фіно-угорської філології імені професора Г. Г. Почепцова Київського національного лінгвістичного університету "Комунікативно-когнітивний та соціокультурний аспекти функціонування системи мовних одиниць германських і фіно-угорських мов у синхронії і діячронії" (номер державної реєстрації 0118U003392, тему затверджено вченою радою КНЛУ, протокол № 7 від 04 грудня 2017 року). Тему дисертації затверджено вченою радою КНЛУ (протокол №5 від 24 грудня 2012 року).

Мета цього дослідження полягає у виявленні просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції та досвідом спілкування на матеріалі озвученої англійської художньої прози.

Огляд стану проблеми, виконаний у ході дослідження, показав, що для досягнення мети, поставленої в роботі, передбачається розв'язання таких **завдань**:

1. окреслити теоретичні засади вивчення проблеми ненаголошеного англійського вокалізму, особливостей її історичного розвитку та порівняти з українським ненаголошеним вокалізмом;
2. розробити комплексну методику дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в інтерферованому англійському мовленні носіїв української мови;
3. проаналізувати темпоральні характеристики англійського мовлення носіїв української мови, зокрема тривалість ритмогруп, синтагм та надфразових єдностей;
4. виявити в англійському мовленні різних груп носіїв української мови специфіку функціонування позиційних та комбінаторних процесів у ненаголошених складах та модифікації алофонів, які вони спричиняють у двоскладових та багатоскладових словах, словах іншомовного походження та слабких формах службових слів;
5. встановити залежність ступеня та кількості відхилень у вимові голосних у слабких позиціях від рівня володіння та досвіду спілкування англійською мовою;
6. провести акустичний аналіз сегментних модифікацій ненаголошених голосних та визначити їхні характерні особливості в інтерферованому англійському мовленні українців;
7. здійснити лінгвістичну інтерпретацію результатів експериментально фонетичного дослідження.

Об'єктом дослідження є інтерфероване англійське мовлення українців з різним рівнем фонетичної компетенції.

Предмет дослідження становлять просодичні ознаки модифікованих алофонів ненаголошених англійських голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні.

Матеріалом дослідження слугували фрагменти озвучених оповідань та слова, відібрані аудитором фонетистами з озвучених творів (аудіокниг)

британської письменниці-модерністки початку ХХ століття, Вірджинії Вульф загальною тривалістю звучання 85 хвилин 20 секунд. Загальний корпус експериментального матеріалу склали озвучені українцями короткі оповідання, тривалістю 7 годин 50 хвилин, вибрані із загального обсягу текстів аудиторами-фонетистами 856 ритмогруп, 78 лексичних одиниці, у складі яких було досліджено 3565 фонемних варіантів для встановлення їхніх просодичних ознак в англійському мовленні українців.

Підґрунтям для дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму саме в усній реалізації художньої прози стала її висока емоційність та експресивність для забезпечення досягнення основної мети дослідження.

Методи дослідження зумовлені поставленою метою і дослідницькими завданнями та включають *теоретичні загальнонаукові методи* (абстрагування, формалізація, узагальнення, індукція, дедукція) для аналізу стану вивченості проблеми реалізації ненаголошеного англійського вокалізму у мовленні українців, а також взаємозв'язку кількості та ступеня фонетичних відхилень у просодичних ознаках голосних у слабких позиціях з рівнем володіння англійською мовою. Комплексна методика дослідження інтегрує також *емпірико-теоретичні методи* (аналіз, синтез, порівняння) для встановлення залежності ступеня варіативності алофонів ненаголошених голосних фонем в англійському мовленні українців від рівня володіння мовою; *метод зіставлення* – для визначення відмінних і спільних відхилень в англійському мовленні трьох груп українців; *спеціально-наукові методи* (звукозапис, комп'ютерно-осцилографічний і спектральний види аналізу); *експериментально-фонетичні методи* (аудитивний, акустичний аналіз із використанням комп'ютерних програм Praat, WaveLab) для проведення аналізу особливостей модифікації просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців в озвучених коротких оповіданнях; *кількісний метод* обробки результатів фонетичного

експерименту; *інтерпретаційний метод* – для лінгвістичного пояснення одержаних результатів експериментально-фонетичного дослідження.

У ролі **робочої гіпотези** висувалося припущення про те, що вплив голосних рідної мови і їх артикуляційних характеристик спричиняє низку вимовних відхилень у реалізації ненаголошеного вокалізму, притаманних саме українцям, а їхня кількість і ступінь залежать від рівня фонетичної компетенції мовців та практичного досвіду спілкування англійською мовою.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в тому, що в ній *уперше* на матеріалі інтерферованого мовлення українців здійснено комплексний аналіз просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні з урахуванням рівня фонетичної компетенції.

Уперше визначено модифікації алофонів ненаголошених англійських голосних фонем у різному комбінаторно-позиційному оточенні у зв'язному мовленні українців.

Новою є систематизація вимовних відхилень у реалізації ненаголошеного англійського вокалізму, специфічних для українських мовців з різним рівнем володіння мовою.

Уперше описано просодичні особливості ненаголошеного англійського вокалізму в інтерферованому мовленні українців та встановлено їхню відповідність вимовній нормі англійської мови.

Новою є систематизація історично зумовлених модифікацій ненаголошеного вокалізму, що спричинили зміни англійського мовлення на надсегментному рівні.

Уперше встановлено залежність особливостей ритмічного оформлення слів та складової будови ритмогруп в англійському мовленні українців від рівня володіння англійською мовою.

Новим є визначення умов варіювання форм слабких варіантів вимови службових, багатоскладових, двоскладових та іншомовних слів в англійському мовленні українців залежно від ступеня володіння англійською

мовою.

Теоретичне значення дисертації полягає у поглибленні рівня дослідження проблеми взаємодій англійської та української мовних систем на сегментному рівні; встановленні специфічних для мовлення українців модифікацій ненаголошених англійських голосних; виявленні впливу рівня володіння мовою та досвіду спілкування на ступінь та кількість вимовних відхилень у англійському ненаголошеному вокалізмі. Робота не обмежується дослідженням просодичних ознак ненаголошених голосних, але й підтверджує вплив на них таких факторів, як позиційні та комбінаторні процеси, ритм мовлення та індивідуальний досвід мовця.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що вони стали підґрунтям для виокремлення характерних просодичних ознак ненаголошених голосних, типових для українців. Результати дисертаційної роботи можуть бути використані під час викладання курсів із теоретичної фонетики сучасної англійської мови (розділи "Система голосних фонем", "Голосні звуки англійської мови та артикуляція", "Модифікація звуків у мовленнєвому потоці", "Просодія та її компоненти",), на заняттях із практичної фонетики англійської мови та практики мовлення з метою вдосконалення фонетичної компетенції студентів, спецкурсах з акустичної фонетики, міжкультурної комунікації, а також для написання курсових, магістерських та дисертаційних робіт з англійської філології.

У ході дослідження сформульовано такі **положення, які виносяться на захист:**

1. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення в англійській вимові всіх груп носіїв української мови. Однак, ступінь та кількість вимовних порушень корелюють з рівнем фонетичної компетенції та практичним досвідом спілкування мовців. Найбільшу варіативність мають алофони ненаголошених голосних у мовленні українців з низьким рівнем фонетичної компетенції та без досвіду спілкування англійською мовою.

2. Значна різниця у показниках просодичних ознак ненаголошених голосних виникає у мовців з низьким рівнем фонетичної компетенції без філологічної освіти та досвіду спілкування, оскільки при вивченні англійської як іноземної увага здебільшого приділяється лексичній та граматичній системі мови, залишаючи поза увагою фонетичні особливості. Тому українці інтуїтивно наближають звучання ненаголошених голосних до їхнього графічного образу або до відповідних звуків рідної мови, наділяючи його відповідними артикуляційними характеристиками.

3. Основні труднощі для носіїв української мови становить відтворення елізії та гаплогії у ненаголошених складах, оскільки ці процеси не притаманні для української мови. Розрізнення алофонів за якістю та тривалістю, як і назалізація голосних, спричиняють відхилення від вимовної норми просодичних характеристик ненаголошених звуків.

4. Використання редукованих форм службових слів у мовленні потребує теоретичних знань та сформованості слухових і мовленнєвих навичок. Тому, ненаголошені звуки у вимові українців мають більшу тривалість, ніж у носіїв мови, що свідчить про їхню повну артикуляцію. У вимові багатоскладових слів найчастішою причиною порушень є недотримання правил акцентуації та модифікації тембральних, темпоральних та динамічних характеристик вимови голосних у слабких позиціях. Унаслідок таких порушень просодичних характеристик ненаголошених звуків їхні алофони набувають іншомовного звучання.

5. Унаслідок фонетичної інтерференції англійські голосні наближаються за звучанням до голосних української мови, а у деяких українців навіть повністю ними замінюються. Англійську вимову українців характеризує, поміж іншого, використання сильних форм службових слів, що характерно для зв'язного мовлення. Уподібнення звучання ненаголошених звуків у різному комбінаторно-позиційному оточенні та відсутність згладжування у дифтонгах також характеризують інтерфероване англійське мовлення українців.

Відхилення у реалізації англійського ненаголошеного вокалізму, що мають спільні ознаки для носіїв української мови, можуть бути визначені як етноспецифічні.

Апробація роботи. Основні положення дисертаційного дослідження обговорювалися на шести міжнародних конференціях: V міжнародній науковій конференції "Іноземна філологія у XXI столітті" (Запоріжжя, 2013); міжнародних науково-практичних конференціях "Україна і світ: діалог мов та культур" (Київ, 2013; 2014); VIII міжнародній науково-практичній конференції "Мови і світ: дослідження та викладання" (Кіровоград, 2014); VIII міжнародній науково-практичній конференції "Комунікація: мова – культура – особистість" (Острог, 2014); X міжнародній науково-практичній конференції "Modern science: Problems and innovations" (Стокгольм, 2020); V міжнародній науково-практичній конференції "The world of science and innovation" (Лондон, 2020). Результати дослідження обговорювалися на засіданнях кафедри германської і фіно-угорської філології Київського національного лінгвістичного університету.

Публікації. Основні положення та результати дисертаційної роботи висвітлено в десятих наукових публікаціях, із яких п'ять статей надруковано у фахових наукових виданнях України, які включено до міжнародної наукометричної бази (2,9 др. арк.), одна стаття – у науковому періодичному виданні іншої держави (0,5 др. арк.) та чотири тези доповідей у збірниках матеріалів конференцій (1,6 др. арк.). Загальний обсяг десятих публікацій становить 5 др. арк.

Структура та обсяг роботи. Дисертація складається з переліку умовних скорочень, анотацій, вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел (228 найменувань, з яких іноземними мовами – 91), списку довідкових джерел (8 позицій), списку джерел ілюстративного матеріалу та додатків. Повний обсяг дисертації –

226 сторінок, із них основний текст займає 194 сторінки. Дисертація налічує 13 таблиць.

У **вступі** обґрунтовано вибір теми, актуальність і наукову новизну обраної проблематики, визначено об'єкт і предмет дисертаційної праці, сформульовані її мета, завдання, описано матеріал та методи дослідження, розкрито практичне значення роботи, викладено основні положення, що виноситимуться на захист, визначено структуру дисертації і стислий зміст кожного з розділів.

У **першому розділі** розглянуто теоретичні засади дослідження ненаголошеності у процесі історичного розвитку ненаголошених голосних англійської мови та передумови формування артикуляційних та фонологічних особливостей ненаголошеного вокалізму; здійснено порівняльний аналіз артикуляційно-акустичних характеристик вокалізму сучасних англійської й української мов; охарактеризовано вплив комбінаторних змін на модифікаційні процеси вокалізму обох мов; розглянуто просодію складу та його структурні типи; проаналізовано закономірності актуалізації ненаголошених голосних сегментів в акцентно-ритмічній організації англійського мовлення українців; описано особливості функціонування ненаголошеного вокалізму та його просодичні ознаки в англійському мовленні українців.

Другий розділ присвячений опису критеріїв відбору матеріалу дослідження, добору респондентів, етапів аналізу; розробці комплексної методики дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців в англійському художньому дискурсі із застосуванням методів експериментальної фонетики.

У **третьому розділі** наведено результати проведення аудитивного аналізу, описано акустичний аналіз модифікацій ненаголошених голосних в англійському мовленні українців та наведено лінгвістичну інтерпретацію результатів експериментально-фонетичного дослідження

У загальних висновках підсумовано результати проведеного дослідження й окреслено перспективи подальших наукових пошуків у цьому напрямі.

Список використаних джерел включає перелік позицій українською, російською та англійською мовами.

Список джерел ілюстративного матеріалу містить посилання на збірку оповідань британської письменниці модерністки початку ХХ століття Вірджинії Вульф, відібрані фрагменти та слова з яких лягли в основу практичної частини експериментально-фонетичного дослідження.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ РЕАЛІЗАЦІЇ АНГЛІЙСЬКОГО НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В ІНТЕРФЕРОВАНОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

На сьогодні процеси глобалізації та всебічний розвиток науки змушують вчених працювати над розробкою проблем міжмовної взаємодії і міжкультурної комунікації задля забезпечення можливостей розвитку й вдосконалення різних сфер життєдіяльності суспільства. Однією з таких проблем вбачається інтерференція, проблематика проявів якої на надсегментному рівні ґрунтовно досліджується сучасними лінгвістами (Валігура, 2011; Кубланова, 2003; Миськів, 2011; Шнуровська, 2008; Wells, 2000). Зокрема, дослідженням просодичних особливостей англійського мовлення займалися українські (Андрущенко, 2017; Дворжецька, 1982; Задоріжна, 2009; Рибіна, 2004) та зарубіжні вчені (Fromkin, 2011; Mayers-Scotton; Wagner & D. Watson, 2015). Підґрунтям для виявлення специфічних ознак англійської мови, що зумовлюють прояви інтерферованої вимови в англійському мовленні українців, можуть слугувати роботи сучасних українських дослідників, присвячені опису особливостей та функціонуванню фонетичних систем германських мов: Кузьменко Т. М. (2006), Рудківського О. П. (2009), Сольської Т. М. (2014), Лавренчука Я. Ю. (2018). Англійське мовлення українців було предметом наукових праць Кочубей В. Ю. (2005), яка вивчала реалізації фонем, розробивши систему прогнозованих вимовних відхилень, характерних саме для українців; та Кириченко А. Г. (2014), яка дослідила комунікативний аспект вимовного акценту українців на сегментному рівні. Слід зазначити, що предметом окремого дослідження також були ненаголошені голосні, а саме їхнє варіювання в англійській мові та мовленні (Малюта, 1997). У дослідженнях зарубіжних вчених Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер (Jenkins, 2013; Setter, 2009)

застосовано комплексний підхід до вивчення інтерференції на сегментному та надсегментному рівнях. У свою чергу, О. Р. Валігура, підтримуючи в цілому методологію своїх іноземних колег, розкриває проблему інтерференції саме в англійському мовленні українських білінгвів (Валігура, 2011).

Таким чином, проаналізувавши проблеми, що стали предметом сучасних фонетичних робіт, вважаємо за необхідне дослідити просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців, що не були темою окремої наукової розвідки.

1.1 Розвиток ненаголошеного вокалізму англійської мови

Дослідження характеристик алофонів зазвичай починається з розгляду їхньої позиції в структурі складу. Вчені розрізняють початкову, серединну та кінцеву позицію алофона у структурі складу, проте найбільшу увагу дослідників привертає питання реалізації алофонів у сильній та слабкій позиціях (Gordon, 1997, p. 135). В англійській мові слабкими позиціями для голосних є перший переднаголошений і перший післянаголошений склади. В свою чергу, склади більш віддалені від наголосу сильніші і триваліші (Hammond, 1997, p.130). Для того, щоб розглядати алофони у наведених позиціях, слід уточнити поняття наголосу.

Оскільки ненаголошеність можна визначити як відсутність наголосу (Клейнер, 1979, с. 5), очевидно, що розгляд цієї проблеми повинен здійснюватися у рамках акцентної структури англійської мови, тобто у зв'язку з наголошеністю. Наголосом прийнято вважати виділення фонетичними засобами та збільшенням тривалості, інтенсивності, гучності одного зі складів слова або навіть цілого словосполучення (Ахманова, 2005, с. 482; Клейнер, 1979, с. 5; Малюта, 1997, с. 8). Також він являється основним фактором маркування ритмічного компоненту мовлення, оскільки саме наголошений склад становить основу одиниць ритму (Вольфовська, 2012, с. 37). Однак, в англійській мові не має однозначного визначення точного відповідника, що

співвідноситься зі словом “stress”, яке означає власне силу артикуляції. В той час як в англійській мові наголос традиційно визначається як рухомий і динамічний, українській – вільний та рухомий.

Через наявність в англійській мові головного, другорядного і навіть наголосу третього ступеня, наголошеність не вступає у безпосередній контакт з ненаголошеністю (Cruttenden, 2001, р. 98; Crystal, 1994, р. 175). За визначенням А. Крутендена (Cruttenden, 2001, р. 222) наголос в англійській мові – це складне явище, що характеризується змінами у силі, мелодиці, довжині та якості, при чому мелодика і додаткова гучність є домінуючими факторами. Питання щодо ступенів словесного наголосу викликає дискусію. Деякі вчені стверджують, що багатоскладове слово має стільки ступенів наголосу, скільки складів. Проте з метою диференціації слів та їхньої ідентифікації, четвертий, п'ятий та наступні ступені лексичного наголосу визнають зайвими (Колесник, 2015, с. 261). В основному, фонетисти виділяють три ступені словесного наголосу в англійській мові (Cruttenden, 2001; Jones, 1967; Vassilyev, 1970).

Більше того, наявність трьох ступенів наголосу ускладнює вирішення питання про його функцію. Хоча в англійській мові й існують слова, в яких наголос виконує смислорозрізнявальну функцію, їхня кількість достатньо обмежена. До того ж у таких словах на значення більше впливає сполучуваність та місце у реченні (Клейнер, 1979, с. 9). Через можливість використання в одному слові і головного, і другорядного наголосу, він скоріше порушує єдність слова, у певній мірі перетворюючи його на словосполучення. Таким чином, сумніву піддається і делімітативна функція наголосу в англійській мові. Ще однією характерною рисою наголосу у досліджуваній мові є те, що він використовується через більш-менш рівні проміжки, заповнені відносно ненаголошеними складами. Це дозволило деяким вченим говорити про ритмічну функцію (Кодзасов, 2001, с. 324; Ladefoged, 2011, р.111; Roach, 2001, р. 85; Vassilyev, 1970, р. 86). Однак зустрічаються випадки,

коли два наголоси можуть знаходитися безпосередньо один за одним у відповідності із фразовим наголосом, що, у свою чергу, може спричинити варіації ритму. Про можливий збіг фразового та словесного наголосу дозволяє говорити той факт, що фразою можна вважати як речення, що складається з декількох слів, так і окреме слово, що виступає у якості речення (Ахманова, 2005, с. 64; Бернштейн, 1996, с. 82).

Носієм наголосу вважається склад, на котрий він накладається, визначаючи набір та властивості голосних. Наголошену позицію називають визначною для розрізнення голосних, що також вказує на існування безпосереднього зв'язку акцентної єдності саме із фонемою, а не зі складом. Фонемний склад слова, а відповідно і набір голосних у складі не завжди залежить від наголосу, як наприклад в односкладових словах, котрі можуть бути наголошеними у фразі, причому саме у даному типі слів розрізняється максимальне число голосних (Колесник, 2015, с. 64; Клейнер, 1979, с. 6).

Таким чином, наголос можна визначити як властивість позиції, що характеризується максимальною функціональною значимістю та, у наслідку цього, максимальним набором алофонів, для розрізнення яких використовуються усі наявні в мові засоби, як фонематичні, так і надсегментні. Виходячи з цього, ненаголошеною називають позицію, яка характеризується мінімальним функціональним навантаженням з мінімальним набором фонем і мінімумом надсегментних характеристик (Клейнер, 1979, с. 9; Малюта, 1997, с. 8).

Оскільки про наголос можна говорити й на рівні фрази, слід розглядати й фразову ненаголошеність, яка проявляється у варіативності акцентної структури слова. Особливо, як зазначає у своїх дослідженнях П. Роуч (Roach, 2001, р. 132), така варіативність притаманна наголосу у зв'язному мовленні, наприклад ізольовано вимовлений складний прикметник *'bad-tempered* має основний наголос на першому складі другого компоненту, а знаходячись у словосполученні *a 'bad-tempered 'teacher*, наголос зміщується на перший

компонент, для того щоб забезпечити чергування наголошених і ненаголошених складів зберігаючи ритм. Даючи настанови іноземцям, що вивчають англійську, автор звертає увагу на варіативність наголосу у зв'язному мовленні та зміни, які відбуваються з голосними. При цьому зазначено, що всі голосні крім нейтрального можуть потенційно бути наголошеними, тобто склади, в яких вони знаходяться, можуть бути носіями основного або другорядного наголосу, представляючи собою одну з ритмічних вершин фрази, що у свою чергу, членується на ритмогрупи (РГ).

Хоча членування фрази на РГ не завжди співпадає з членуванням речення на слова, центром РГ повинен бути лінгвістично значущий елемент, яким в англійській мові виступає морфема. Таким чином, морфема є найменшою акцентною єдністю, яка містить власну ритмічну вершину і протиставляється іншим морфемам у фразі. На наголошеність і структуру морфеми впливають кілька факторів, таких як значення самої морфеми, її фонетичний склад, кількість складів, її статус, положення в слові (Клейнер, 1979, с. 10). Так, префікс *mis-* який зазвичай наголошується, якщо має значення помилкової дії або результату ([₁mislandə'stænd], [₁misbi'heiv]), може втратити наголос, якщо його значення змінюється (*misprision* – [mis'prisən], приховування). Зважаючи на фонетичний склад морфеми, в різних, але близьких за звучанням морфемах *-er* та *-or* вимовляється звук [ə] ([¹ti:tʃə], [¹editə]). У двоскладових морфемах наголошеність зустрічається частіше, ніж в односкладових: [₁semi'faɪnlɪst], [hjuːmɪli'eɪʃən]. Значним чином на наголошеність впливає і статус морфеми, позаяк один й той самий звук /eɪ/ може бути частиною суфікса дієслова (як в *abdicate*, де суфікс *-ate* співвідноситься з іменниковим *-ation*, в якому перший склад наголошений) та мати наголос, або бути власне морфологічною ознакою (*barricade*) та не відзначатися наголосом. Положення морфеми у слові також може змінити наголошеність складу. Кінцевий склад, що не несе наголосу, при приєднанні

суфікса може стати наголошеним, наприклад /ɔi/ у суфіксі -oid, deltoid [ˈdeltɔɪd] – cycloidal [saɪˈklɔɪdəl].

Якщо розглядати морфему як мінімальну акцентну єдність, можна встановити позиції максимального і мінімального розрізнення (Малюта, 1997, с. 6), тобто наголошені і ненаголошені, котрі не вбачається можливим встановити у межах багатоскладового слова. Таким чином, у суфіксальних морфемах ненаголошені голосні [ɪ], [ə] зустрічаються частіше, ніж ті, що зазвичай перебувають у наголошених позиціях. В двоскладових суфіксальних морфемах, де наголос падає в основному на перший склад, у другому складі можуть реалізуватися лише [ɪ], [ə], а в префіксах до них додається й [ɔi].

Отже, вивчивши підходи до визначення поняття наголосу та наголошеності, його функцій та ролі, можна встановити, *що ненаголошена позиція, на противагу наголошеній, в англійській мові характеризується мінімальним функціональним навантаженням і, відповідно, мінімальним набором алофонів. У свою чергу, абсолютна ненаголошеність, як зазначає Ю. А. Клейнер (1979), має співпадати з відсутністю звука, хоча це робить неможливим існування самого складу. Тому мінімально наголошеною одиницею слід вважати склад, в якому відсутній голосний складоносій і складотворчу функцію виконує сонант. В англійській мові між приголосним та наступним сонантом часто з'являється нейтральний голосний, що не виконує смислорозрізнювальної функції і його наявність залежить виключно від темпу мовлення.*

Розглядаючи поняття ненаголошеності, слід також відзначити і неоднозначність поглядів вчених на голосні звуки у ненаголошених складах, Дискусійним є питання самостійності нетрального голосного, в той час як ідентичність інших ненаголошених голосних, як правило, сумнівів не викликає. Не залежно від фонетичного статусу голосного, вважається, що його наявність зумовлюється лише ненаголошеністю складу. Таким чином, наголос належить до зовнішніх і первинних по відношенню до фонематики факторів.

У той самий час, аналіз контекстів, у котрих реалізується нейтральний голосний [ə], показав, що його фонологічний статус і фонемна приналежність не залежать від фонетичного наголосу. Так, [ə] знаходиться у додатковій дистрибуції з [r], особливістю якого є те, що він реалізується лише після голосних і не може знаходитися перед іншими приголосними або в абсолютному кінці слова. При цьому [r] може вимовлятися у кінці слова, якщо наступне починається з голосної (are in [a:ɹɪn]). Ю. А. Клейнер (1979) розглядає [r] в цій позиції як стикове явище, стверджуючи, що звук може існувати у всіх позиціях, хоча у деяких він представлений фонетичним варіантом, що не реалізується у мовленні. Те, що звук [r] не реалізується фонетично, пояснюється нестійкістю сполучень, які він утворює з попереднім голосним. Схожість голосних, після яких з'являється [r], дозволяє об'єднати /a:/=/aə/, /ɔ:/=/ɔə/, /ə:/=/ə/ в одну групу і розглядати останні як дифтонгоїди, тобто фонологічно, як зазначає автор, /ə:/=/əə/ та /ə:/=/əə/ є варіантами однієї фонемі.

Однак, для більш точного встановлення фонетичного статусу нейтрального голосного вважаємо за необхідне дослідити закономірності історичного розвитку ненаголошеного вокалізму в англійській мові. Також, це допоможе виявити історично зумовлені особливості голосних та фонетичних процесів, що вплинули на їхній розвиток.

Відомо, що фонетичний склад мови зумовлений особливостями кожного періоду її історичного розвитку, які передусім залежать від генетичного походження мови. Хоча англійська та українська мови і належать до загальної індоєвропейської сім'ї мов, вони не є генетично спорідненими, позаяк перша відноситься до групи германських мов, а друга – до слов'янських (Кочерган, 2008, с. 69, 74).

Таким чином, у наслідок відмінностей у фонетичному ладі, артикуляційній базі та акустичних характеристиках фонетичних систем досліджуваних мов, при опануванні носіями української мови англійських

вимовних норм виникає фонетична інтерференція, що часто заважає досягти розуміння, як основної мети міжмовної комунікації.

З огляду на те, що вокалізм англійської мови розвивався поступово, включаючи в себе як власне германські голосні, так і голосні, що зазнали комбінаторних змін, їй притаманна низка характерних ознак. Визначною особливістю досліджуваної мови став ненаголошений вокалізм. Вважаємо за доцільне дослідити особливості історичного розвитку англійського ненаголошеного вокалізму для виявлення його специфічних рис.

Перш за все, дослідники зазначають, що в індоєвропейській мові-основі були наявні п'ять коротких і п'ять довгих голосних [a], [o], [y], [i], [e] (Cruttenden, 2001, p. 70-71; Crystal, 1999, p. 18-19). Голосні [a], [o], [e] реалізувалися головним чином у наголошених складах, тому їх називають основними (Жлуктенко, 1974, с. 67; Crystal, 1999, p. 18-19), довгі та короткі голосні [i] та [y] спочатку були характерними лише для ненаголошених складів і складали індоєвропейський ненаголошений вокалізм. Існує думка, що вони розвинулися у процесі редукції дифтонгів (Смирницький, 1998, с. 33). Ненаголошені довгі голосні стали джерелом нейтрального "шва", а короткі голосні у слабких позиціях, у свою чергу, зазвичай випадали. У випадках коли короткі ненаголошені голосні зберігалися, утворювався редукований голосний близький до сучасного англійського [ɪ], який називають "другим шва". Також, особливістю індоєвропейського нейтрального [ə] було те, що він утворював дифтонги з [i] та [u]. Але ці дифтонги, на противагу сучасним англійським, не були єдиною фонемою, а становили стійкі сполучення двох повних фонем (там само, с. 34).

Вже на ранньому етапі розвитку германської звукової системи їй була властива чітка різниця між короткими і довгими голосними. Тоді як інші індоєвропейські мови, зокрема східнослов'янські (до яких належить і українська), виявляють тенденцію до зменшення або повного усунення цієї

опозиції голосних (Бондар, 2006, с. 19). В сучасній англійській мові опозиція довготи є однією з характерних ознак вокалізму (Кочубей, 2010, с. 126).

Зміни ненаголошеного вокалізму у давньоанглійський період багато у чому стали визначними для подальшого розвитку фонологічної та морфологічної систем мови. Так, у двоскладових словах ненаголошений голосний другого складу при додаванні словозмінного афіксу випадав, якщо перший склад був довгим: *deofol* ‘диявол’, *deofles* (Иванова, 1999, с. 28)

У ненаголошених складах могли бути представлені короткі голосні [i], [a], [o], [u] та [e]. Однак, А. І. Смирницький зауважує, що ненаголошені голосні слід відрізняти від голосних із другорядним наголосом. У таких складах могли бути представлені і довгі голосні, а історія їхнього розвитку ближча до наголошеного вокалізму. Разом із тим, давньоанглійський період, у порівнянні з середньоанглійським, характеризується повнозвучною вимовою голосних у ненаголошених складах (Смирницький, 1998, с. 36).

Вже у XII-XIII століттях тенденція до ослаблення ненаголошених голосних набувала все більшого поширення. Процес редукції став характерною особливістю ненаголошеного вокалізму у середньоанглійський період. Різниця у підходах до лінгвістичного визначення явища редукції висвітлює значення цього процесу для фонетичної системи досліджуваної мови. Так, вчені відзначають менш чітке вираження якісних і кількісних характеристик алофонів внаслідок послаблення мускульної напруги в органах мовлення та скорочення тривалості фонації (Ахманова, 2005, с. 371; Білодід, 1969, с. 111; Кочерган, 2008, с. 133; Тоцька, 1973, с. 102), роблячи акцент на спрощеній артикуляції (Бернштейн, 1996, с. 91).

Досліджуючи явище редукції, деякі вчені виділяють її кількісні й якісні прояви та зазначають, що вони здебільшого виявляються одночасно, називаючи якісну редукцію безпосереднім наслідком кількісної редукції (Білодід, 1969, с. 111; Кочерган, 2008, с. 133; Тоцька, 1981, с. 102). У своїх дослідженнях С. І. Бернштейн розрізняє диференційовану та

недиференційовану редукцію, виділяючи перший (наближення ненаголошеного голосного до [ɪ]) і другий ступінь (наближення до [ə]) (Бернштейн, 1996, с. 92). Виділяючи чотири ступеня вияву редукції, Н. І. Тоцька та І. К. Білодід стверджують, що в українській мові найбільшою мірою реалізується лише перший ступінь, коли зміни на слух майже не помітні, бо голосні не втрачають свого характерного тембру (Білодід, 1969, с. 112; Тоцька, 1981, с. 103). Кількісну редукцію, за якої голосні у ненаголошених складах втрачають силу і довготу, але зберігають характерний для них тембр, можна у певній мірі спостерігати й в українській мові (Кочерган, 2008, с. 134). Наприклад, якщо порівняти звучання голосного [y] в словах *дуб, дубок, дубовик*, то він у другому слові є слабшим та коротшим ніж у першому, а у третьому – ще більш слабким і коротким, але його тембр, зумовлений формою резонатора при високому піднесенні задньої частини язика і витягненими вперед заокругленими губами, залишається незмінним. Якісна редукція, за якої голосні у ненаголошених складах стають не тільки слабшими і коротшими, але й утрачають деякі ознаки свого тембру, тобто свою якість, характерна лише для мов з динамічним наголосом, наприклад: *англ. can* [kæn] у слабкій позиції звучить [kən] (Cruttenden, 2001 с. 61).

З іншого боку, зарубіжні вчені підкреслюють лише набуття голосним більш центральної артикуляції при реалізації у ненаголошеній позиції (Cruttenden, 2001, р. 54; Crystal 20080, р. 406) та відсутність підвищення основного тону. Також, працюючи над встановленням особливостей вокалізму англійської мови, американський вчений М. Хеммонд не менш важливим вважає виділення перед консонантної (перед приголосним у ненаголошеній позиції) та кінцевої редукції (у кінцевому ненаголошеному складі слова), що дає змогу прослідкувати позиційні зміни та кількісні характеристики голосних (Hammond, 1997, р. 4).

У дослідженнях, присвячених явищу редукції, послідовник М. Халле американський лінгвіст А. М. Звікі говорить про існування так званої

допоміжної редукції ("Auxiliary Reduction") та зазначає, що вона характерна для розмовного мовлення. Суть цього фонетичного явища полягає у виникненні редукції у займенників, що закінчуються на голосну за умови, що за ними слідує скорочена форма допоміжного дієслова окрім *is/has*: *They'll see* [ðel si:] (А. М. Zwiki, 1970, с. 330).

Говорячи про вплив процесу редукції на становлення англійського ненаголошеного вокалізму у середньоанглійський період, слід відзначити відповідність ненаголошених голосних [a], [o], [u], [e] нейтральному [ə], який графічно позначався *e*, наприклад (Иванова, 1999, с. 30):

OE hwīla > *ME while*;

OE sunu > *ME sone* (*son*);

OE medo > *ME mede* (*mead*).

Важливим для подальшого формування фонетичної системи сучасної англійської мови стало те, що у результаті редукції зазнали змін закінчення множини іменників (-as>-es; -an>-en; -a>-e), інфінітиву (-an>-en), множини дієслів теперішнього (-að>-eth) і минулого часу (-on>-en). Отже, у середньоанглійський період було досягнуто повне вирівнювання відмінкових форм і низки особових закінчень дієслова (Ильиш, 1968, с. 34).

На початку новоанглійського періоду ненаголошений [ə] редукувався до повної втрати, при цьому випадати стало не лише закінчення -e, а й ті, у яких голосний був прикритий наступним носовим [m] або [n]. До повної втрати голосних в англійському мовленні призводить процес елізії. Мовознавці розглядають його як засіб економії мовних зусиль зі сторони мовця. Найхарактернішим випадком є елізія нейтрального голосного [ə] у ненаголошеному складі багатоскладових слів. Випадіння ненаголошеного початкового голосного чи складу у зв'язному мовленні також відносять до явища елізії: *'round*, *'bout*. Особливим випадком, зумовленим історичним розвитком, в англійській мові є кінцеві зредуковані голосні: *face* [feis], *game* [geim], *name* [neim] (Леонтьева, 1988, с. 150). Таким чином, у сучасній

англійській мові залежно від ступеня редукції ненаголошені голосні можуть піддаватися елізії: *I'm busy* [əm'bizɪ], *inconsiderable* [ɪnkən'sɪdrəbl] (Crystal, 1999, p. 249).

У ході аналізу фонетичних досліджень було встановлено, що елізія є випадінням голосного у зв'язному мовленні (Crystal, 2008, p. 166) особливо при сполученні слабких варіантів кількох алофонів (Cruttenden, 2001, p. 250). Розглядаючи різні випадки елізії голосних виділяють історично зумовлений (як наслідок проходження декількох етапів розвитку мови) та сучасний розмовний (зумовлений швидким розмовним мовленням, особливо у першому післяноголошеному складі) її види. До історично зумовлених відносять зокрема і випадіння голосного у часових та особових закінченнях:

ME handes > NE hands

ME armes > NE arms (Cruttenden, 2001, c. 250).

Також, важливим є те, що саме у новоанглійський період ненаголошений кінцевий *e* зберігався на письмі, хоча не вимовлявся, а навіть з'являвся у словах, де раніше у кінцевій позиції голосна була відсутня:

OE hūs > NE house;

OE stān > NE stone ;

OE bān > NE bone;

OE fīf > NE five (Иванова, 1999, с. 42).

Отже, можна зробити висновок, що процес розвитку нейтрального голосного мав наслідки і на сегментному, і на надсегментному рівнях (див. Рис. 1.1). Дисемантизація та повне відпадання слабо наголошених закінчень призвело до спрощення граматичної, морфологічної та фонетичної систем англійської мови, та, як наслідок, зміни ритму та просодичних характеристик мовлення.

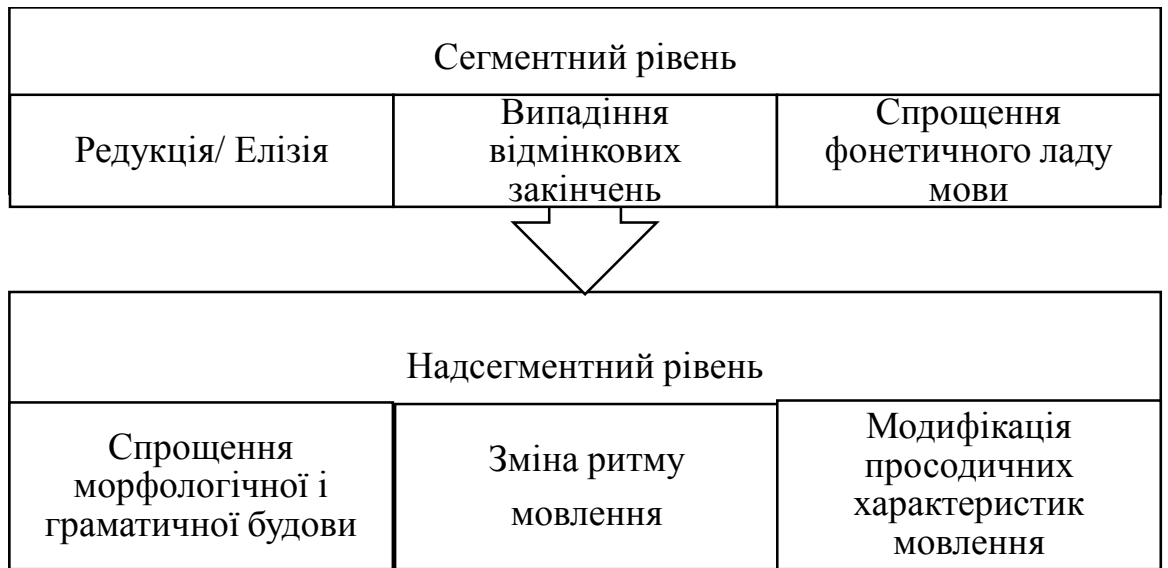


Рис. 1.1 Історично зумовлені модифікації характеристик англійського мовлення

Таким чином, історичні зміни голосних зумовили фонологічні особливості англійського ненаголошеного вокалізму та спричинили зміни на всіх мовних рівнях. Визначним є те, що протягом усіх періодів формування англійського вокалізму спостерігалася тенденція до скорочення довгих голосних у ненаголошених складах та наближення коротких голосних до центральних [ə], [ɪ] або повного випадіння у слабких позиціях. Цей факт пояснює високу частоту вживання [ə], [ɪ] та елізію багатьох ненаголошених голосних у сучасній розмовній англійській (Crystal, 1994, p. 66; Малюта, 1997, с. 11; Roach, 2001, p.117). Більше того, визначаючи редукцію голосних виключно як наближення їхніх артикуляційних та акустичних характеристик до [ə], зарубіжні дослідники визнають нейтральний голосний ядром англійського ненаголошеного вокалізму.

Сукупність наведених вище факторів зумовлює необхідність вивчення вокалізму досліджуваних мов та його класифікації, з огляду на їхню приналежність до різних мовних груп, задля виокремлення спільних та відмінних рис ненаголошеного вокалізму, що потенційно спричинятимуть труднощі у вимові.

1.2 Артикуляційно-акустичні характеристики вокалізму сучасних англійської й української мов

Беручи до уваги те, що вокалізм англійської та української мов має різні фонетичні особливості та історію розвитку, різнитися буде й набір алофонів, яким притаманна низка характерних артикуляційно-акустичних ознак. Обидві мови мають особливості, що впливають на вимову ненаголошеного вокалізму та спричиняють його модифікації у мовленні. Вважаємо за доцільне виокремити специфічні для англійської мови риси артикуляційної бази, відхилення в реалізації яких може вплинути на акустичні характеристики англійських ненаголошених голосних в англійському мовленні українців.

Найчастіше артикуляційну базу розглядають як сукупність специфічних для певної мови уклади і рухи органів мовлення, інтегральні фонетичні установки (Ахманова, 2005, с. 52; Бернштейн, 1960, с. 41). Артикуляційна база як особливий вид активності мовленнєвого апарату відображає специфіку фонетичної системи певної мови. У зарубіжному мовознавстві на позначення артикуляційної бази мови вживаються терміни "артикуляційна установка" ("articulatory setting") (Crystal, 1967, p. 37; Major, 2008, p. 25), маючи на увазі загальну конфігурацію всіх артикуляторних органів по відношенню один до одного, яку мовець опановує та підтримує під час мовлення, та "якість голосу" ("voice quality settings"), що описується як позиції мовних органів (Crystal, 1994, p. 293).

У дослідженнях артикуляційної бази виділяють два основні аспекти:

- 1) статику – певне фіксоване положення органів мовлення безпосередньо перед фонацією, що постійно підтримується також під час мовлення – артикуляційний уклад;
- 2) динаміку – сукупність звичних для кожної конкретної мови артикуляцій (Кочубей, 2006, с. 8).

Невідтворення специфічної для іноземної мови якості голосу є основною причиною появи вимовного акценту, що пояснюється не лише лінгвістичними, а і соціокультурними факторами (Пальченко, 2002, с. 12).

У цілому, характерною рисою артикуляційної бази англійської мови є наближена до [ə] централізована артикуляція, необхідна для нормативної вимови більшості англійських алофонів, у тому числі дифтонгоїдів і приголосних, які мають резонансне забарвлення (глухе чи дзвінке) їхньої витримки та рекурсії, подібне до голосного [ə] (Chomsky, 2002, р. 46).

Артикуляційна база та артикуляційний уклад особливо важливі для опису специфіки вимовних відхилень під час вимови голосних, вони відіграють основну роль у реалізації сегментних одиниць, відхилення у вимові яких складає вимовний акцент (Комар, 2011, с. 383; Кочубей, 2006, с. 10).

Невідтворення специфічної для іноземної мови якості голосу є основною причиною появи вимовного акценту, що пояснюється не лише лінгвістичними, а й соціокультурними факторами (Пальченко, 2002, с. 12). Важливість позиції відпочинку для вимовляння всіх алофонів відносять до основних рис англійської артикуляційної бази (Reiser, 2007, р. 17). Артикуляційний уклад англійської мови у своєму озвученому вигляді близький до вимови нейтрального голосного [ə], який займає особливе місце в англійському вокалізмі і за своїми субстанціональними ознаками (це голосний змішаного ряду середнього піднесення), і за функціональним навантаженням (він має найбільшу частоту вживання у мові) (Fromkin, 2011, р. 65).

З огляду на те, що голосний [ə] характеризується нейтральною позицією губ, а характерною рисою артикуляційної бази англійської мови є наближена до нього централізована артикуляція, відхилення у відтворенні ступеня лабіалізації англійських голосних, а саме надмірне заокруглення губ при вимовлянні голосних також є типовим для українців (Бровченко, 2006, с. 138; Валігура, 2011, с. 13).

Важливою характеристикою англійської артикуляційної бази, яка здійснює безпосередній вплив на артикуляцію приголосних і голосних, є глоталізація мовлення як установка на їхнє усічення. Глоталізація спричинює усічення голосних: голосний, за яким слідує зімкнений приголосний, усікається гортанним зімкненням, а також викликає часткове оглушення слабких приголосних у кінцевій позиції та утворення шепітного глайду голосних у відкритому складі (Бондарко, 1981, с. 54).

Усіченість голосних відповідає складовому стереотипу англійської мови, який виявляється в орієнтації на закритість складу з коротким (усіченим) голосним, це склад типу CVC: приголосний – голосний – приголосний (Антипова, 1984, с. 89). Невідтворення ознаки усіченості вимови англійських голосних у закритому складі внаслідок впливу українського складового стереотипу також спричиняє відхилення у просодичному оформленні англійського мовлення українців.

Проблема класифікації голосних ставить перед вченими завдання визначення самостійних фонем та їх алофонів задля точної передачі їхнього реального звучання на письмі. У тих випадках, коли треба відтворити в письмовій формі звуковий склад слів чи текстів, застосовується фонетична транскрипція, в якій позначаються фізіолого-акустичні властивості алофонів. Вироблена для вирішення цього завдання міжнародною фонетичною асоціацією система запису на основі латинського алфавіту стикається з проблемою відмінностей підходів лінгвістичних шкіл. Як зазначає у своїх дослідженнях О. І. Стеріополо, це стосується іншої системи транскрибування українських голосних, яка, до того ж, під впливом кирилиці індивідуально змінювалася доволі часто, що ускладнює об'єктивний синхронний фонологічний аналіз. Також, відзначає дослідниця, наявні експериментально-фонетичні дослідження артикуляційних характеристик звукової системи української мови вирізняються певними суперечливими результатами (Стеріополо, 2012, с. 53).

Українські науковці, серед яких І. К. Білодід, О. І. Стеріополо, Н. І. Тоцька, В. Д. Ужченко, описуючи вокалізм української мови, традиційно виділяють 6 голосних фонем /i, i, ε, a, ə, u/, які графічно передаються такими літерами *i, u, y, e, o, a* (Білодід, 1969; Стеріополо, 2012, с. 53; Тоцька, 1981, с. 45; Ужченко 2009, с. 34). Суперечливі думки стосуються лише голосних /i/ та /a/. Стосовно /i/ Н. І. Тоцька припускає, що її вживання обмежене комбінаторними умовами (позиція лише після твердих, не вживається на початку), може бути ознакою несамотійності. Також, дослідивши процес творення українських голосних, О. І. Стеріополо стверджує, що українська голосна *a* більше тяжіє до світлого /a/, хоча зазвичай його позначають темним /a/.

Не зважаючи на розбіжності в описі вокалізму української мови, класифікація англійських голосних є більш суперечливою. Залежно від стабільності артикуляції голосні в англійській мові поділяються на *монофтонги* (голосні із стійкою артикуляцією), *дифтонгоїди* (голосні, неоднорідні за своєю якістю на початку та в кінці вимовляння) та *дифтонги* (голосні, що складаються з двох різних за якістю елементів, які утворюють одну фонему). У британському варіанті сучасної англійської мови здебільшого розрізняють 10 монофтонгів: [ɪ], [e], [ə], [z:], [ʌ], [æ], [ɑ:], [ɒ], [ɔ:], [ʊ]; 2 дифтонгоїди: [i:], [u:] та 8 дифтонгів: [aɪ], [eɪ], [ɔɪ], [aʊ], [zʊ], [ɪə], [ʊə], [εə]. Досліджуючи вокалізм англійської мови, вчені не дійшли спільного висновку. Таким чином, Дж. Д. О'Коннор виділяє в англійській мові 8 монофтонгів і 12 дифтонгів (O'Connor, 1980, p. 43), Д. Джоунз характеризував англійський вокалізм 8 кардинальними голосними і 8 другорядними кардинальними голосними, дифтонгоїдами та трифтонгами (D. Jones, 1967, p. 87). Погоджуючись із загальноприйнятою класифікацією, В. А. Васильєв говорить про 10 монофтонгів, 8 дифтонгів і два дифтонгоїда, які є ідіофонами і можуть бути замінені довгими монофтонгами [i:] та [u:]. Лінгвіст також стверджує, що

елементи дифтонгоїдів, на стільки близькі, що язик/губи здійснюють лише незначний рух (Vassilyev, 1970, p. 196).

Вивчаючи ознаки та реалізацію дифтонгів, більшість вчених відзначає, що один елемент є вершиною, а інший – глайдом (Кодзасов, 2001, с. 370; Jones, 1967, p. 89; Vassilyev, 1970, p. 198). Залежно від положення вершини, розрізняють дифтонги низхідні, в яких склад утворюється першим елементом, та висхідні, в яких склад утворюється другим елементом. Всі англійські дифтонги традиційно вважаються низхідними, при русі глайду до [ʊ], [ɪ], [ə] (Кодзасов, 2001, с. 370; Fromkin, 2011, p. 248; Vasilyev, 1970, p. 198). З іншого боку, Д. Джоунз стверджує, що в англійській мові існують висхідні дифтонги в ненаголошеній позиції (D. Jones, 1967, p. 101).

Отже, наявність дифтонгів та трифтонгів, що є характерною рисою англійського вокалізму, потребує особливої уваги при вивченні фонетичного ладу англійської мови як іноземної українцями. Відсутність зазначених голосних в українській мові та нерозуміння особливостей їхнього функціонування, може стати причиною вимовних відхилень в англійському мовленні українців за відсутності достатнього рівня знань та досвіду спілкування мовою.

Відмінності у кількісному складі вокалізму досліджуваних мов зумовлюють потребу в узагальненні та порівнянні критеріїв класифікації, тембральних та артикуляційних характеристик голосних. Вивчаючи результати досліджень вокалізму, можна встановити, що в основу класифікації голосних вчені закладають такі критерії, як місце утворення, ступінь підняття, ступінь відкритості ротової порожнини, ступінь огубленості.

Традиційно, у Міжнародній фонетичній асоціації (МФА) голосні відображаються за допомогою трапецоїда (див. Рис. 1.2).



Рис. 1.2 Голосні МФА

Місце утворення голосної характеризує ряд, до якого вона належить та встановлює місце артикуляції голосних. Таким чином українські /i, ɪ, ɛ/ відносять до переднього ряду, а /a, ɔ, u/ – до заднього. В англійській мові класифікація за місцем творення розділяє їх на три ряди. До голосних переднього ряду належать /i:, ɪ, e, æ/, до середнього – /ə, ɛ:, ʌ/, а /u, ʊ, ɔ:, ɑ, ɒ/ відповідно, до заднього. На відміну від англійської мови, середнього ряду в українській не існує, хоча, як зазначалося раніше, і артикуляційно і акустично українське *a* зміщене вперед до центру чотирикутника, що дозволяє віднести цей голосний до середнього ряду і позначати у трапеції голосних символом, який уособлює світлий /a/, а не темний задній [ɑ] (Стеріополо, 2012, с. 55). У свою чергу, ступінь підняття характеризує піднесення звука та визначає артикуляцію у вертикальному напрямку, характеризуючи /i, ɪ, u/ як голосні високого піднесення, /ɛ, ɔ/ – середнього піднесення, і /a/ – низького піднесення. Англійські голосні за ступенем піднесення також поділяються на високі /i, ɪ, u/, що співпадає з українськими, середні, яких більше в англійській мові /e, ə, ɛ:, ʌ/ та низькі /æ, ɑ, ɒ, ɔ/, що також перевищують за кількістю голосні української мови.

Лінгвісти також звертають увагу на особливий характер українського голосного [i], позаяк місце його творення суттєво відрізняє його від положення [i] в трапеції голосних МФА, де зазначений голосний віднесено до середнього ряду верхнього підняття. Так, до голосних переднього ряду високо-середнього

підняття відносять [і] О. І. Стеріополо та Н. І. Тоцька (Стеріополо, 2012, с. 55; Тоцька, 1981, с. 46).

За ступенем відкритості українські голосні можуть бути закритими, як всі голосні високого та високо-середнього підняття (/i, u, i/), або відкритими, до яких належать голосні низького і середнього підняття (/ε, ɔ, a/) (Білодід, 1969, с. 28; Бондар, 2006, с. 43). В англійській мові закритими вважаються /i:, u:, e, ε:, ɔ:/, а відкритими /ɪ, ʊ, ə, ʌ, æ, ɑ, ɒ/. Порівнюючи голосні за цим критерієм, очевидно, що голосні /ε, ɔ/ мають різні характеристики у порівнюваних мовах, що може ускладнити їхню диференціацію.

Лабіалізація також є спільним критерієм класифікації вокалізму обох мов. Так, в українській мові до огублених відносяться голосні заднього ряду високого /u/ та середнього піднесення /ɔ/. Хоча для англійської мови лабіалізація не є смислорозрізнавальною ознакою, її враховують при класифікації голосних, та відносять до огублених також лише задньоязикові голосні високого /u:, ʊ/ і низького піднесення /ɔ:, ɒ/. Лабіалізація може бути широкою або вузькою: [ɔ:] вимовляється із середньою між широкою та вузькою лабіалізацією; [u:] вимовляються з вузькою лабіалізацією. Короткі голосні [ɔ] та [u] є дещо огубленими. Решта голосних англійської мови – нелабіалізовані (Roach, 2009, р. 41).

Проведений аналіз свідчить, що класифікуючи англійські голосні, вчені застосовують такі самі критерії, як і в українській мові, відзначаючи також і тривалість, що не має диференційного значення для української мови (Roach, 2009, р. 41). Для голосних англійської мови довгота є диференційною ознакою, тому виділяють довгі голосні – це [i:], [a:], [ɔ:], [u:], [z:], та короткі – [i], [e], [æ], [u], [ə], [ʌ] (Мойсієнко, 2010, с. 223).

Значні відмінності за наведеними ознаками полягають у різних за якістю голосних досліджуваних мов. Так, розглядаючи ідентичні, на перший погляд, голосні в обох мовах можна виявити відмінності. Схожі за звучанням голосні української мови [i], [u] та англійської [i:], [u:] диференціюються за довготою,

та більше тяжіють до верху трапецоїда. Також, українська голосна [a] та англійська [ɑ:] відрізняються за довготою та місцем творення (середній ряд та задній ряд) (Лавренчук, 2018, с. 8).

Ще однією з характерних ознак голосних є напруженість. Д. Джоунз виокремлює дифтонгоїди [i:] та [u:] як напружені, а Г. П. Торсуєв відносить до напружених всі довгі голосні. Довгі монофтонги та дифтонги у ненаголошеному відкритому складі вимовляють з певним послабленням алофонів у кінці (Торсуєв, 1975, с. 103; Jones, 1967, с. 101). В українській мові напруженість також залежить від закритості голосного – закриті більш напружені, ніж відкриті, та від наголосу – ненаголошені менш напружені ніж наголошені.

Особливою рисою англійського вокалізму є наявність дифтонгів, які реалізуються в межах одного складу. При вимовлянні дифтонга мовленнєві органи спочатку займають положення для вимови однієї голосної, а потім швидко переходять до вимови іншого голосного, але не артикують його повністю. Початковий елемент дифтонга, більш сильний, напружений у вимові, називається ядром, а кінцевий, слабкий елемент, що артикулюється неповністю, називають ковзанням, або глайдом (Crystal, 1999, р. 243; Cruttenden, 2005, р. 182). В англійській мові традиційно нараховують 8 дифтонгів: [aɪ], [eɪ], [ɔɪ], [aʊ], [ɜʊ], [ɪə], [ʊə], [ɛə] (Roach, 2001, р.118).

Для встановлення фонетичного статусу так званих трифтонгів, можна застосувати ті ж самі критерії. Вони повинні бути монофонемною неподільною єдністю (Кодзасов, 2001; с. 378, Торсуєв, 1975, с. 103; Vasilyev, 1970, р. 199). Але спектрографічний та кінестетичний аналіз довів, що між глайдом та нейтральним голосним може відбуватися складоподіл.

Підсумовуючи, зазначимо, що характерною рисою англійського вокалізму є наявність дифтонгів, дифтонгоїдів та трифтонгів, відсутність яких в українській мові зумовлює вимовні відхилення в англійському мовленні українців. Більше того, також спричиняє труднощі розрізнення англійських

голосних за довготою. Хоча опозиція довгих і коротких голосних була притаманна давнім слов'янським діалектам, але українською мовою успадкована не була. В англійській мові реалізація змісторозрізнявальної функції за допомогою опозиції довготи зумовлює зміну якості алофона – ряду та піднесення. Також, на відміну від української мови, в англійській кожна з голосних має різні характеристики залежно від дистрибуції (Кодзасов, 2001, с. 382).

Таким чином, порівнюючи голосні української та англійської мов за артикуляційними ознаками, доцільно представити їх у вигляді трапеції (див. Рис. 1.3):

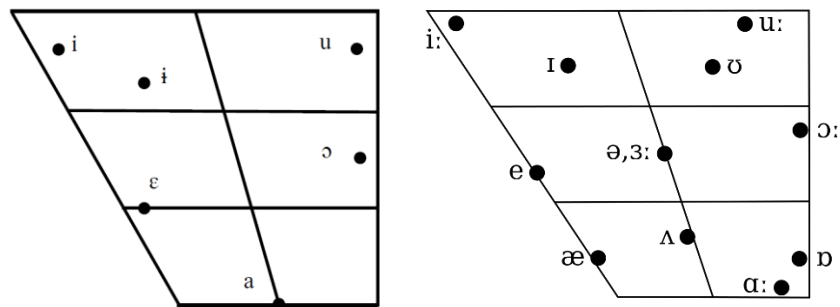


Рис. 1.3 Голосні української мови (Стеріополо, 2012, с. 55) та монофтонги англійської (Roach, 1998, р. 13).

Досліджуючи ненаголошені голосні англійської мови, Я. О. Малюта (1997) виділяє такі елементи у підсистемі ненаголошеного вокалізму, характерної для RP:

1) /ə/ – нейтральний голосний, що реалізується виключно у ненаголошеній позиції та вважається ядром англійського ненаголошеного вокалізму. За своїми фонетичними характеристиками /ə/ є нелабіалізованим коротким ненапруженим голосним змішаного ряду середнього піднесення. Нейтральний /ə/ зустрічається у будь-якій ненаголошеній позиції в слові, може самостійно утворювати склад та займати ядерну позицію у структурах закритих і прикритих ненаголошених складів типу CVC, CV, VC. Також, /ə/ може виступати як самостійною фонемою, так і варіантом реалізації інших

голосних фонем у ненаголошеній позиції. В українській мові відповідника нейтральному голосному немає.

2) /ɪ/ – з фонетичної точки зору вважається нелабіалізованим, коротким ненапруженим голосним переднього ряду, що може зустрічатися в ядерній позиції у структурах закритих і прикритих складів типу CVC, CV, VC, у будь-якому комбінаторно-позиційному оточенні. В українській мові найближчим за якістю до /ɪ/, але не ідентичним, є голосний [i].

3) /i/ – фонетична якість цієї ненаголошеної голосної варіює між /ɪ/ /i/. У складах відкритого типу голосна може займати ядерну позицію на початку і в середині слова, а інколи й в самому кінці.

4) /ʊ/ – Ненаголошений короткий ненапружений заднього ряду просунутий вперед, який утворює ядро виключно у структурах закритих складів типу CVC і в середині слова. Відповідника цього звука в українській мові немає.

5) /u/ – ненаголошений голосний, фонетична якість якого варіює між /ʊ/ та /u:/. Типовим для цього голосного є ядерна позиція у структурах відкритих складів на початку та в середині слова.

Вважаємо за необхідне додати до ненаголошеного англійського вокалізму також дифтонги /əʊ/ та /aɪ/. Як приклад можна розглянути вимову англійських слів *follow* [ˈfɒləʊ], *window* [ˈwɪndəʊ], *exercise* [ˈeksəsaɪz] (Strange, 2008, p. 154).

Таким чином, описавши історичний розвиток, порівнявши фонетичні характеристики та класифікації, і визначивши артикуляційно-акустичні особливості ненаголошеного вокалізму англійської та української мов, слід також розглянути вплив на ненаголошені голосні комбінаторних та позиційних змін, що спричиняють їхні модифікації в обох мовах.

1.3 Вплив комбінаторних та позиційних змін на модифікаційні процеси вокалізму англійської та української мов

Не менш важливими для опису просодичних ознак англійського ненаголошеного вокалізму, на нашу думку, є визначення дистрибутивних особливостей голосних у слабких позиціях та процесів, що впливають на модифікацію їхніх артикуляційних та акустичних характеристик.

Загальновідомо, що артикуляційні характеристики алофонів, особливо ненаголошених, значною мірою залежать від дистрибуції. Маючи послаблене звучання, ненаголошені алофони сильніше піддаються комбінаторним та позиційним змінам. На якість слабких голосних впливає артикуляція сусідніх звуків і, таким чином, виникає явище **акомодації**. Випадки регресивної акомодації можна спостерігати у голосних в оточенні альвеолярних приголосних [t, d, n, s, z] набувають високо-середнього звучання: *margin* ['mɑ:dʒɪn], *deepest* [di:pəst], *intensity* [ɪn'tensəti], *produce* [prə'dju:s], *satisfied* ['sætəsfaɪd]. Велярні приголосні [k, g, ŋ] також підвищують підняття та зумовлюють рух язика назад, як наприклад: *recognition* [ˌrekəɡ'nɪʃən], *began* [bɪ'gæn], *long ago* [lɒŋ ə'gəʊ] (останній є прикладом прогресивної акомодації). Цікаво, що в слові *ringing* ['rɪŋɪŋ] під впливом кінцевої [ŋ], для артикуляції якої потрібно зберегти резонатор, після вимови першого вузького [ɪ], розкритий ширше рот для вимови першого приголосного [ŋ] уподібнює другий короткий голосний [ɪ] вже до широкого. Кінцева позиція надає нейтральному [ə] низько-середнього піднесення: *silver* ['sɪlvə], *together* [tə'geðə], *partner* ['pɑ:tnə] (Колесник, 2015, с. 132).

Голосні української мови також певним чином підпадають під процес акомодації. Н. І. Тоцька (1973; 1981) у своїх працях відзначає вплив твердого та м'якого консонантного оточення на артикуляційно-акустичні особливості українських голосних у ненаголошених складах, що відбивається не лише на перехідних, а й на умовно стаціонарних сегментах голосного. Так,

ненаголошені алофони між м'якими приголосними характеризуються закритістю та просуненням наперед. При диференціації алофонів ненаголошених голосних спостерігаються певні зрушення у ступені підняття, хоча на слух ці зміни майже не помітні.

Ґрунтовно досліджуючи кількісні характеристики голосних залежно від дистрибуції, сучасний американський фонетист М. Хеммонд стверджує, що нейтральний голосний реалізується у ненаголошених закритих складах, а у відкритих ненаголошених позиціях, окрім шва, можна зустріти також [ɪ], [ʊ], [ɔ]. У свою чергу, характерною для відкритих наголошених складів є реалізація напружених голосних та дифтонгів. За результатами його експериментів, дистрибутивних обмежень не мають лише закриті наголошені склади (Hammond, 1997, p. 2). Усі перелічені види модифікації звуків у зв'язному мовленні є природними та притаманними носіям мови, але викликають значні труднощі під час опанування англійської мови як іноземної, які стають причиною відхилень у ритмічній структурі мовлення, (Гумовская, 2008, с. 12).

Ще одним явищем, яке впливає на вимову голосних у ненаголошених складах є **редукція**, тобто зміна звуків за тривалістю, інтенсивністю та якістю. Як вже зазначалося раніше, вчені виділяють чотири ступені редукції. Українській мові властивий перший ступінь, коли голосні не втрачають характерний тембр, а їх зміни майже не помітні на слух, він властивий усім ненаголошеним голосним. Другий ступінь – зближення або змішування двох сусідніх алофонів, характерний для голосних [u^e], [e^u], [o^y], [eⁱ] (Білодід, 1969, с. 24; Тоцька, 1981, с. 46).

На відміну від української, редукція голосних є історично зумовленим явищем для англійської мови і вона віддзеркалює процеси граматичних і лексичних змін у словах. Вчені поділяють кількісну редукцію в англійській мові на часткову, повну (або елізію) та нульову. Прикладом часткової редукції може бути різниця у вимові займенника *me* [mi: - mi - mi], де довгий [i:]

частково втрачає свою тривалість звучання, але зберігає характерний тембр (Cruttenden, 2001b, p. 64).

Часто зустрічається в англійській мові і явище **елізії**, тобто повної втрати голосних. Зазвичай елізія є мінімальною в повільному акуратному мовленні й максимально проявляється у швидкому неакуратному або емоційному розмовному мовленні. Елізія може бути як у середині слів, так і на межі слів: *phonetics* [f'netiks], *fountain* ['fauntn], *symphony* ['simfni]. Також, спостерігається тенденція до втрати голосного *a* на початку слів, особливо якщо йому передуює голосний (Vassilyev, 1970, p. 36). Наприклад:

1. "...go along..." [gəʊ 'lɒŋ] (Unwritten Novel).
2. "... so sure about that." [səʊ 'ʃʊə baʊ ðæt] (A Society).
3. "...talk to me about their books." [tɔk tə mi baʊ ðə 'bʊks] (A Society).
4. "...to say about war..." [tə sei baʊt wɔ:] (A Society).

Майже завжди ненаголошений голосний випадає перед сонорними приголосними *l*, *m*, *n* після голосної під наголосом, що називається **нульовою** редукцією, наприклад: *lesson* ['lesn], *open* ['əʊpŋ], *pencil* ['pensl], *cotton* ['kɒtŋ]. Говорячи про процес редукції, слід також зазначити що не кожен ненаголошений склад її зазнаватиме. Так, Г. П. Торсуєв (1950) зазначає, що особливістю першого переднаголошеного складу може бути повнозвучна вимова ненаголошеного голосного: *activity* [æk'tivəti], *abnormal* [æb'nɔmə], *unlikely* [ʌn'laikli], *ungracious* [ʌn'greiʃəs].

Ще одним з процесів, що впливає на вимову англійських ненаголошених голосних є **гаплогія**, який полягає у випадінні у слові одного, або більше однакових чи близьких за звучанням складів, що йдуть один за одним: [l'aibrəri]→[l'aibri], [p'rɒbəbli]→[prɒbli], [pə'tɪkjuləli]→[pə'tɪkjuli] (Колесник, 2015, с. 49).

Кількісна редукція довгих монофтонгів помітно виражена у слабких варіантах службових слів (прийменники, сполучники, артиклі),

напівслужбових і модальних дієслів, займенників (особових, присвійних, деяких неозначених). Суттєве скорочення тривалості довгих голосних позначається за допомогою однієї крапки (замість звичайних двох). Так, наприклад, редуковані форми слів *you* [ju:], *do* [du:], *be* [bi:], *she* [ʃi:] будуть транскрибуватися відповідно як [ju·], [du·], [bi·] та [ʃi·] (Lowie & Bultena, 2007, p. 30).

Окрім кількісних змін, англійським голосним властива втрата чіткості тембру, яка називається **якісною** редукцією. Сутність цього процесу полягає у тому, що ненаголошені голосні, втративши напруженість, утворюються при нейтральному або близькому до нейтрального положення мовних органів, унаслідок чого змінюються якісні характеристики цих голосних, як наприклад, у службових словах *and* [ænd – ənd], *am* [æm – əm], *can* [kæn – kən] (Cruttenden, 2005, p. 123).

Загальновідомо, що голосна у ненаголошеній позиції сприймається зазвичай як дуже коротка, слабка та нечітка. Ненаголошені склади в англійській мові загалом асоціюються з голосними центрального ряду чи централізованою якістю голосних [ə], [ɪ], [u], а також дифтонгів [aɪ], [əu], або ж з силабуючими приголосними: *before* [bɪ'fɔ:], *useful* ['ju:sful], *beautiful* ['bju:tɪful], *sudden* ['sʌd(ə)n], *tomato* [tə'ma:təu], *exercise* ['eksəsaɪz].

У реальному мовленні кількісна та якісна редукції виявляються одночасно, більше того, вважають, що якісна редукція є безпосереднім наслідком кількісної редукції (Колесник, 2015; Тоцька, 1981).

Однією з характерних рис для ненаголошеного вокалізму, називають також вокальну асиміляцію, яка є важливою рисою функціонування голосних в українській мові. Цей процес зумовлює підвищення артикуляції ненаголошеного українського [e] й уподібнює його до [и] перед складом з наголошеними голосними вищого підняття – [і], [и], [у]: [зи^ен'іт], [ми^ерк'ур'ї]. Ненаголошений голосний [и] перед наголошеними голосними нижчого підняття – [e], [a], [o] понижує свою артикуляцію й уподібнюється до [e]:

[ке^итаї], [ме^ине]. У свою чергу, ненаголошений голосний [o] перед складом з наголошеним голосним [y] уподібнюється до нього й стає більш огубленим: [го^улубка], [ко^ужух]. Перед складом із наголошеним [i] ненаголошений голосний [o] стає більш закритим і незначною мірою наближується до [y]: [со^уб'і], [у во^уд'і] (Стеріополо, 2012, с. 55). Як бачимо, випадки вокальної асиміляції досить часті в українській мові, але умови її виникнення значним чином відрізняються. У результаті вокальної гармонії відбувається чергування алофонів тієї самої фонемі. Сингармонізм забезпечує єдність компонентів слова, сигналізує про його цілісність і окремість (Білодід, 1969, с. 84).

Варто також відзначити, що саме на рівні некоректної вимови алофонів у різному комбінаторно-позиційному оточенні та специфіки їхньої коартикуляції проявляється фонетична інтерференція в англійському мовленні. Зокрема, характерною ознакою англійського мовлення українців є недотримання правил позиційного варіювання довготи голосних у наголошених та ненаголошених складах (Валігура, 2008, с. 142; Кочубей, 2006, с. 12).

Досліджуючи проблеми фонології англійської мови, як мови міжнародного спілкування, Дж. Дженкінс (Jenkins, 2000, р. 158-159) пропонує об'єднати розрізнення голосних за довготою, ядерний наголос, поділ мовленнєвого потоку на тональні одиниці, у набір ознак (фонологічне ядро), що мають найбільше значення для успішного міжкультурного спілкування. При цьому дослідниця зауважує, що інші фонологічні аспекти голосних сегментів не є вирішальними для міжкультурного спілкування англійською мовою.

У свою чергу, Дж. Сеттер (Setter, 2009, с. 33) погоджується з Дж. Дженкінс щодо значущості фонологічного ядра англійської мови у міжкультурній комунікації, однак додає, що для забезпечення успішного спілкування до фонетичних факторів слід також віднести розрізнення голосних не тільки за довготою, а й за якістю, оскільки контраст голосних за

якістю має значне функційне навантаження і спричиняє непорозуміння у випадку відхилень від нормативної вимови (див. Рис. 1.4).

За даними досліджень О. Р. Валігури (2008, с. 145), українці не відтворюють саме позиційну довготу й, відповідно, не розрізняють англійські голосні за якістю, що має значний вплив на ефективність міжкультурної комунікації, зокрема нерозпізнавання значень слів.

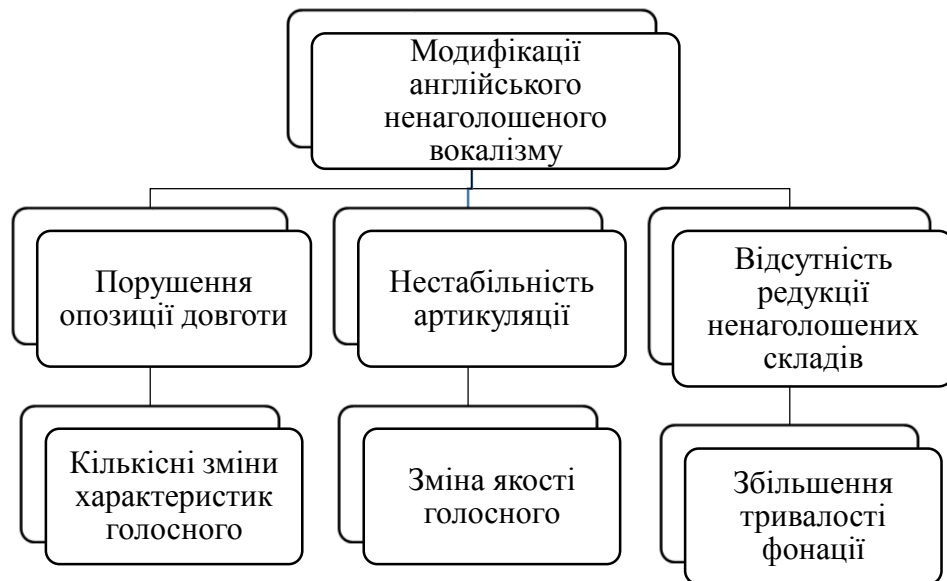


Рис. 1.4 Результати модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців

Таким чином, неспівпадіння статусу ознаки довготи голосних у наголошених та ненаголошених складах в англійській та українській мовах спричиняє недостатнє розрізнення алофонів голосних фонем в англійському мовленні українців. Окрім того, дистрибуція довгих і коротких монофтонгів зумовлена типом складу, а саме вживанням коротких монофтонгів лише у закритих складах (за винятком /ə/ та /ʊ/), а довгих монофтонгів – в обох типах складу (Crystal, 2008, р. 415).

Досліджуючи взаємодію фонетичних систем рідної та іноземної мов, слід відзначити потенційну схильність мовної свідомості мовця до інтерферованої актуалізації фонетичних моделей іноземної мови, пов'язана, насамперед, з усвідомленим чи неусвідомленим впливом попередньо засвоєної фонетичної системи первинної мови на вторинну.

Взаємопроникнення фонетичних одиниць на рівні мови, у свою чергу, призводить до відхилення від норм їхньої актуалізації на рівні мовлення (Chomsky, 2006, p. 5-9).

У цілому, слід зазначити, що основні фонетичні труднощі для носіїв української мови, пов'язані з особливостями англійського вокалізму, становить відсутність явища повної редукції голосних в українській мові, виразна повнозвучна вимова голосних і приголосних у сильних і слабких позиціях, плавна акцентно-ритмічна структура слова рідної мови.

Відтак, взявши до уваги дослідження статусу нейтрального голосного [ə] у працях українських та зарубіжних вчених (Клейнер, 1979; Малюта, 1997; Cruttenden, 2001; Crystal, 1999), можна однозначно стверджувати, що він є ядром англійського ненаголошеного вокалізму, у мовленні реалізується і як самостійна фонема, що протиставляється іншим ненаголошеним фонемам, і як алофон наголошених фонем у слабкій позиції. Комбінаторні та позиційні зміни голосних мають різний вплив на голосні і, таким чином, потребують детального вивчення в процесі опанування англійської нормативної вимови. У той час як в українській мові ненаголошені голосні найбільш піддаються впливу вокальної асиміляції та акомодатії, для англійської мови значущими є процеси редукції та елізії слабких голосних. У свою чергу, повна втрата голосних призводить до зміни ритму мовлення та його просодичних характеристик.

1.4 Актуалізація ненаголошених голосних сегментів в акцентно-ритмічній організації англійського мовлення українців

До цього часу природа складу залишається дискусійним питанням і вченим важко дійти згоди досліджуючи теорію виникнення складів та правила складоподілу. Так, найбільш поширеною є експіраторна теорія походження складу, за якою один або сполучення кількох звуків, що вимовляються одним поштовхом видихуваного повітря. Багатьох прибічників має і теорія

Л. В. Щерби (2004), за якою склад визначається як частина слова, утворена поєднанням звуків із зростаючим і спадним м'язовим напруженням при їхній артикуляції. Важливо, що найсильніше м'язове напруження характерне для вершини складу, а найменше – для його меж. Ще одна з теорій, а саме теорія сонорності, була прийнята багатьма фонетистами, серед яких О. Єсперсон та Р. І. Аванесов. Українські лінгвісти здебільшого дотримуються експіраторної теорії, акцентуючи увагу на м'язовому напруженні (Наконечний, 1951, с. 18) або на комплексній природі складу (Жовтобрюх, 1991, с. 56). У нашому дослідженні *складом* вважається один або більше звуків, що формують окрему неперервну частину висловлювання, яка може бути цілим словом або його частиною.

Вивчаючи просодію складу, вчені зазначають, що кожний склад має вершину, яку в англійській мові може утворювати голосний чи сонорний приголосний. У слові вершині може передувати один або більше нескладових елементів, що утворюють початок складу, а за ним може слідувати один або більше нескладових елементів. Залежно від виду звука, на який закінчується склад, виділяють відкритий (закінчується голосним) та закритий (закінчується приголосним). Більше того, склад може бути прикритим (починається з приголосного) і неприкритим (починається з голосного). Під наведену класифікацію підпадають і склади української мови. Як і для більшості слов'янських мов, загальне тяжіння до відкритих складів є характерним для української мови, а найтипівішим для англійської мови вважається закритий тип складу. Вершиною складу в українській мові може бути тільки голосний, тому слово має стільки складів, скільки в ньому голосних. Структуру складів української мови можна зобразити так: (CCCC) V (CCCC) (Стеріополо, 2012, с. 56), в той час як в англійській ядром може стати дифтонг, трифтонг або сонант.

Щодо характеристик складу в українській мові, то розрізняються висхідна вершина складу (тиск зростає до кінця складу, що характеризує

відкритий склад, спадна вершина складу (тиск в кінці різко спадає, що характерно для закритих складів, а також висхідно-спадна вершина складу (максимальний тиск припадає на середину складу у закритих складах з кінцевим апроксимантом (там само, с. 56).

Неоднозначним є також питання складоподілу в англійській мові, позаяк фонетисти дотримуються різних поглядів. Загальновизнано, що поділ на склади повинен виключати створення груп приголосних (кластерів), які не існують у словах ізольовано. Наприклад, може викликати дискусію поділ на склади слова *candle*: ['kæ.n.dl] або ['kænd.l], але не ['kæ.ndl], так як [nd] ніколи не зустрічається як початковий кластер приголосних в англійській мові. Даний принцип називається фонотактичним обмеженням на складоподіл. Межа складу проходить завжди там, де є межа слова, а також співпадає з морфологічною межею між елементами складених слів: [ˌdis.'pleɪs] *displace*, [bɪ.'kʌm] *become*, ['kaʊnt.ləs] *countless*, ['hæd. wə] *had we* (Колесник, 2015, с. 58). Приголосні входять до одного складу з будь-яким із двох сусідніх голосних, котрий є більш наголошеним: ['fɑ:m.ə] *farmer*, [ə.'dʒend.ə] *agenda*. У випадку ж, якщо обидва голосні ненаголошені, приголосний відходить до складу з лівим від нього голосним: ['sɪn.əm.ə] *cinema*, [dɪ.'lɪʃ.əs] *delicious* (Паращук, 2005, с. 48).

Особливим випадком складоподілу є англійські дифтонги та трифтонги, тому що перші неподільні та утворюють одну голосну фонему, тоді як другі складаються з дифтонга та нейтральної голосної і можуть ділитися на склади: ['flaʊə] *flower* (Flege, 1998, р. 36). Відсутність даного типу звуків в українській мові, зумовлює потребу підвищеної уваги до їх реалізації в акцентній структурі слів.

Також важливість коректного складоподілу на межі слів підтверджує те, що помилки можуть привести до змішування слів або до порушення розуміння змісту: [ə.'neɪm] *a name* та [ən.'eɪm] *an aim* (Fraser, 2001, р. 56).

Підсумовуючи особливості складової будови та складоподілу англійської мови, слід визначити склад як найменшу одиницю ритму, якій характерні певні просодичні ознаки, такі як тембр, тон, гучність, інтенсивність та тривалість. Тому вважаємо необхідним проаналізувати просодію англійських складів та порівняти її з українською.

Розглядаючи у своїх працях голосні як ядро складу, М. С. Трубецький робить висновок, що англійські голосні слід також розділяти на усічені та неусічені (1960, с. 222). Для більшості авторів відмінності між більшістю довгими/неусіченими та короткими/усіченими голосними мають здебільшого термінологічний характер. Більше того, ці терміни не виключають один одного і можуть розглядатися як фонетичні характеристики голосних поруч з довготою та напруженістю (Душкіна, 1952, с. 31; Vassilyev, 1962, р. 30). Ці характеристики не характеризують фонологічний статус голосного, хоча І. Вахек припускав, що усіченість/неусіченість є розрізнявальною ознакою самостійних фонем (Vachek, 1976, р. 147). У схемі Вахека усіченість і неусіченість у наголошених голосних співпадає з ознакою довготи і короткості, однак ненаголошеним /i/ та /ə/ приписується обидві ознаки, в результаті чого вони фактично втрачають статус розрізнявальних.

Отже, всі наведені вище передумови формування ненаголошеного вокалізму, визначення її артикуляційно-фонологічних характеристик та встановлення особливостей фонемного складу, природи й функцій наголосу, структури складів, що відрізняють її від української мови, дають підґрунтя для визначення типових для українців порушень вимови англійських голосних у слабких позиціях. Проведений аналіз підтверджує необхідність поглибленого вивчення ненаголошених голосних сегментів в акцентно-ритмічній структурі англійської мови для визначення досліджуваних нами просодичних особливостей ненаголошеного англійського вокалізму в англійському мовленні українців.

Важливо зазначити, що різниця між ритмічною структурою англійської та української мов полягає в тому, що в українській мові всі слова, крім прийменників та сполучників, виділяються наголосом. В англійській мові майже всі службові слова у тих випадках, коли не мають емпатичного наголосу, є ненаголошеними. Порівняно зі службовими словами, числівники, а також питальні, вказівні й так звані емпатичні займенники мають велику семантичну вагу і виділяються наголосом, як і повнозначні слова. Допоміжні і напівдопоміжні дієслова наголошуються в окремих випадках, у яких їхня семантична вага підвищується і яким відповідає певна граматична конструкція. Крім того, наголошеності цих слів у реченні може сприяти і ритмічна будова синтагми (Шатух, 1963, с. 89).

Особливою характеристикою акцентно-ритмічної структури англійської мови є й те, що, як правило, за ненаголошеними займенниками, слідує наголошене дієслово, таким чином і встановлюється ритмічне чергування сильних позицій зі слабкими. Проте, якщо займенник стає семантично значущим словом – дієслово буде ненаголошеним. Односкладові сполучники й прийменники, які стоять на початку речення і за ними слідує ненаголошене слово, можуть виділятися наголосом. Двоскладові прийменники і сполучники часто є наголошеними у всіх реченнях (крім кінцевого положення для прийменника), так як їхня силабічна будова дозволяє легко чергувати наголошені склади з ненаголошеними. Однак особові, присвійні, зворотні і відносні займенники, а також артиклі, як правило, ненаголошені в англійському мовленні (Торсуев, 1950, с. 190-192).

У потоці мовлення ненаголошені частини мови приєднуються до наголошеного слова і утворюють фонетичну єдність. Таким чином виникають явища проклізи та енклізи. Об'єднання ненаголошених слів з наголошеними визначаються характером синтаксичних зв'язків та смисловим співвідношенням слів у реченні. Зазвичай артиклі, присвійні та вказівні займенники, прийменники формують фонетичну єдність з іменниками.

Проклітики та енклітики не лише позбавлені наголосу, але й вимовляються швидше, ніж наголошені повнозначні слова. Темп та наголос у цьому випадку одночасно визначають ступінь значущості слів у фразі (Шишкова, 1997, с. 60).

Отже, проклітичні та енклітичні склади містяться у неповнозначних і службових словах, але ненаголошеність деяких з них може варіювати залежно від їхньої позиції у фразі або наявності семантичної ваги. Так, можна стверджувати, що наслідком ігнорування особливостей ритмоструктури мов у полікультурному спілкуванні буде збільшення частотності ритмогруп, недотримання рівномірності інтервалів у ритмогрупі, що спричинятиме відхилення від правил ритмічної організації англійських висловлювань і перешкоджатиме розумінню мовлення в цілому (Васік, 2007, с. 34).

Для англійської мови не характерна єдина ритмічна схема, що обмежує розподіл голосних по ненаголошеним складам залежно від розташування відносно наголошеного складу, хоча проявляється загальна тенденція до звуження і централізації ненаголошених голосних. Один і той самий голосний може реалізуватися у наголошеній, переднаголошеній і післянаголошеній позиціях. Цьому сприяє наявність у багатьох словах другорядного наголосу, який в англійській мові регулюється правилами, що враховують як морфологічні, так і власне фонетичні фактори. При цьому і градації виділення наголосом можуть бути розподілені по-різному при однаковому місці наголосу (Кодзасов, 2001, с. 372).

Досліджуючи характерні особливості ритму англійського мовлення, британський науковець А. Круттєндєн стверджує, що характерний для англійської мови ритм створюється за допомогою коректної вимови ненаголошених складів слова і звертає увагу на те, що це є такою ж значущою частиною моделі словесного наголосу, як і повнозвучні голосні у сильних позиціях (Cruttenden, 2001, с. 264).

Саме у модифікації акцентної структури англійських слів вбачає одну з причин зміни ритму мовлення британський лінгвіст Д. Кристал

(Crystal, 2003, с. 5). У своєму дослідженні він стверджує, що на початку опанування фонетичної системи іноземної мови слід ретельно вивчити алофонічне варіювання для уникнення змішування регіональних акцентів та відхилень у ритмічному оформленні висловлювання.

Загалом, британські фонетисти вартими особливої уваги вважають випадки актуалізації та модифікації [ə] у слабких варіантах службових слів та займенників, наголошуючи на тому, що вони є невід'ємною частиною англійського усного мовлення (Chun, 2008, с. 266; Crystal, 1999, с. 247; O'Connor, 1973, с. 92). За граматичним визначенням до самостійних частин мови належать іменники, займенники, прикметники, числівники, дієслова, прислівники та модальні слова. Службовими частинами мови вважаються прийменники, сполучники, артиклі та частки. З огляду на те, що поділ на самостійні та службові частини мови з точки зору граматики та фонетики не збігається, фонетисти використовують замість граматичного терміну "частини мови" терміни "самостійні та службові слова" (Стериополо, 1995, с. 172). Однак з погляду функціонування частин мови у мовленні, слова які найчастіше не несуть основного наголосу можна зарахувати до службових. Деякі вчені говорять також про напівслужбові слова, до яких відносять самостійні частини мови у слабкому варіанті звучання (Кодзасов, 2001, с. 306). Тобто, займенники, прислівники, модальні слова, а також модальні та допоміжні дієслова матимуть особливий статус у системі мови.

Наводячи приклади, вчені зазначають, що залежно від певних умов службові слова та займенники можуть мати декілька слабких форм:

Must [mʌst-məst-məs]

For [fɔ:(r)-fə(r)-fə]

Had [hæd-həd-əd]

To [tu:-tə]

Of [ɔv-əv]

From [frɔm-frəm]

But [bat-bət] (Cruttenden, 2001, p. 128).

Досліджуючи реалізацію ненаголошеного вокалізму в службових словах, необхідно систематизувати чинники, які визначають кількість варіантів вимови службових слів у висловлюванні та можуть бути представлені у схемі (Рис. 1.5):



Рис. 1.5 Фактори, що впливають на варіювання вимови службових слів

З огляду на те, що ритміка слова є з'єднуючою ланкою між звуковою та інтонаційною системами (Брызгунова, 1963, с. 159), при вивченні ритмічної організації мовлення не можна залишити поза увагою розгляд такого параметру, як одиниця сегментування мовлення.

У працях більшості дослідників-фонетистів загальноприйнятою найменшою ритмічною одиницею вважається ритмічна група (РГ) (Потапов, 1998, с. 4), що є найкоротшою частиною фрази, яка виділена ритміко-інтонаційними засобами (Ахманова, 2005, с. 378). Найбільш експліцитно підкреслює приналежність одиниці до феномена ритму термін "ритмічна група", на відміну від "фонетичного слова" або "такту" й може бути представлений як складовий акцентний комплекс, а саме контраст наголошених і ненаголошених складів, їхня фонетична реалізація, що

віддзеркалює каркас акцентного контуру мовленнєвого континууму (Вольфовська, 2010, с. 328). Також вважається доцільним й виправданим виокремлення РГ як базової одиниці надсегментного (просодичного) ритму, позаяк ця одиниця є одночасним носієм змісту і просодичної інформації (Златоустова, 1997, с. 25).

Слід також звернути увагу на те, що саме у просодичних відхиленнях вбачає причину відмінностей ритмічної організації в іншомовному усному мовленні В. Б. Касевич, визначаючи ритм як регулярність або періодичність певного феномену (Касевич, 1977, с. 71). Таким чином, в одних мовах явищем, що повторюється є склад, а в інших – наголос. У дослідженнях британських лінгвістів Д. Кристала та Д. Болінжера, присвячених ритму англійського мовлення, зауважено, що членування мовленнєвого потоку може відбуватися на *складовому рівні* ("syllable-timed rhythm") або здійснюватися шляхом *повторення наголосів* через здебільшого рівні проміжки часу ("stress-timed rhythm" – акцентний ритм) (Bolinger, 1986, p. 39; Crystal, 1999, p. 249). Провівши низку досліджень мовленнєвого ритму англійської мови, лінгвісти віднесли її до мов з переважно акцентним ритмом (Abercrombie, 1965, p. 18; Setter, 2002, p. 92). При цьому, дослідивши різні територіальні варіанти англійської вимови, британські мовознавці прийшли до висновку, що ритмічне оформлення мовлення значною мірою залежить від території його розповсюдження і, залежно від місцевості, буде змінюватись рівень членування мовленнєвого потоку у межах однієї мови (Cruttenden, 2001, p. 177).

У своїх працях, присвячених дослідженням ритму англійського мовлення, британський фонетист П. Роуч стверджує, що у природі не існує мови, в якій членування мовленнєвого потоку відбувалося б лише на складовому рівні або лише за допомогою наголосу (Roach, 2001, с. 122). Також він наводить схему чергування слабких та сильних позицій, ілюструючи тим самим ритмічність англійського мовлення (див. Рис. 1.6).

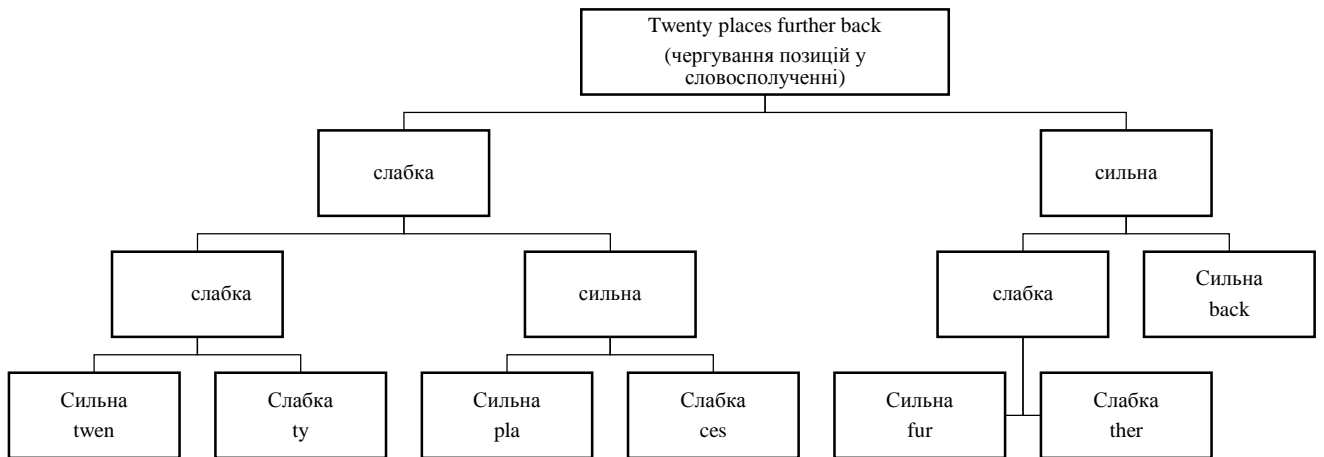


Рис. 1.6 Схема чергування слабких та сильних позицій у словосполученні (за П. Роучем)

Американські дослідники Дж. Фледж, О. Бон та В. Фромкін (Flege & Bohn, 1989, p. 37; Fromkin, 2011, p. 252) відносять англійську до мов з акцентною ритмічною організацією, стверджуючи що інтервали між наголошеними складами майже однакові за тривалістю, на відміну від української мови (Іщенко, 2008, с. 18), у якій наголошені і ненаголошені склади мають приблизно однаковий період звучання. Також вчені зазначають, що залежно від кількості складів у ритмогрупі тривалість складу в англійській мові може варіюватися. Таким чином, редукція голосних у ненаголошених складах стає засобом досягнення ізохронності ритму англійського мовлення.

З іншого боку, особливу увагу слід звернути на зміни місця наголосу у зв'язку з морфологічними особливостями англійської мови, зокрема словотвору (Flege & Hillenbrand, 1998, p. 36), адже словесний наголос може модифікуватися, якщо слово вжито не ізольовано, а поєднано у фразі або реченні, як вже зазначалося раніше. Слід зважати також і на тенденцію до уникнення безпосереднього наближення кількох наголосів, що може стати причиною зміни місця наголосу у багатоскладовому слові (Jones, 1967, p. 117). Таким чином, вчені зазначають, що вивчаючи англійську вимову, мовці повинні опанувати складну групу правил наголошування слів та ритмічну

модель мовлення, непритаманну рідній мові (Flege & Hillenbrand, 1998, p. 40; Munro, 2008, p. 148; O'Connor, 1973, c. 37), що не вбачається можливим без високого рівня володіння англійською мовою та достатнього практичного досвіду спілкування. Систематизувавши особливості акцентно-ритмічної організації англійського мовлення, можна встановити причини її порушень в англійському мовленні українців (див. Рис. 1.7).

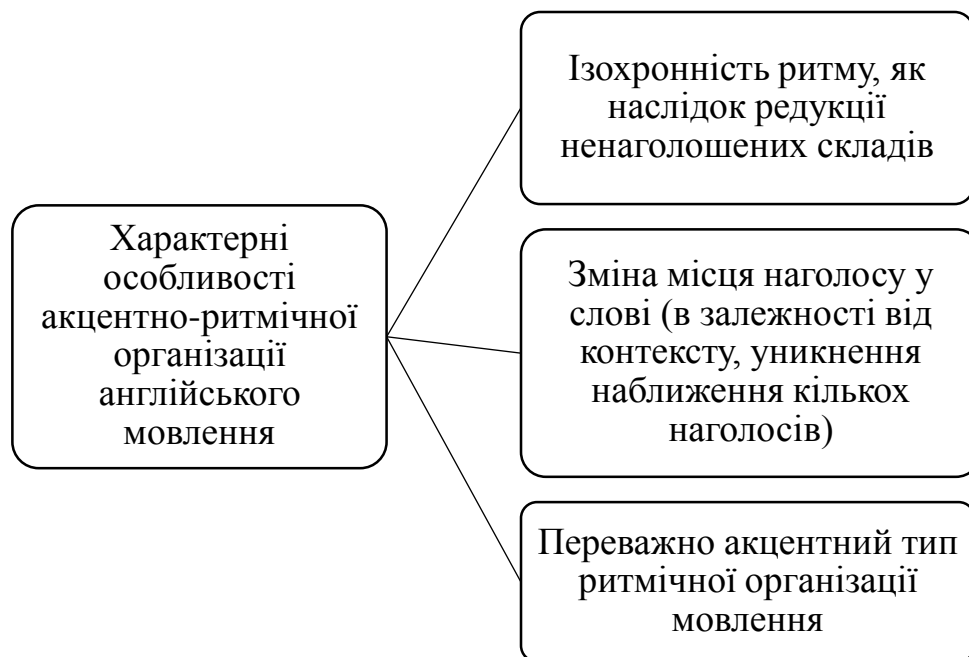


Рис. 1.7 Систематизація особливостей акцентно-ритмічної організації англійського мовлення

Таким чином, аналізуючи результати фонетичних досліджень українських та зарубіжних науковців, зазначимо, що у мовленнєвій комунікації найменшою значущою одиницею та одиницею смислового декодування висловлювання можна вважати РГ. Зважаючи на викладене очевидно, що особливості реалізацій РГ у мовленні залежать, зокрема, від стилю висловлювання, якому притаманний певний комунікативний тембр. Викладені вище результати теоретичного аналізу зумовлюють необхідність дослідження функціонування ненаголошеного вокалізму в інтерферованому англійському мовленні українців.

1.5 Функціонування ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови та його просодичні ознаки

З огляду на динаміку взаємодії мов у міжкультурному спілкуванні сучасного глобалізованого світу, актуальним стало визначення специфіки функціонування мов у контексті міжмовної взаємодії (Jenkins, 2000, p. 281). У зв'язку з цим, особливого значення набуває дослідження явища фонетичної інтерференції, що ускладнює міжмовну комунікацію. Зокрема, саме в умовах міжкультурної комунікації відбувається взаємодія мов та культур, що безпосередньо відображається у англійському мовленні носіїв української мови і відіграє важливу роль у процесі їхнього спілкування іноземною мовою, тому фонетичні аспекти міжкультурної комунікації стали невід'ємною складовою досягнення її успішності (Валігура, 2008, с. 130).

Саме цим можна пояснити підвищення інтересу дослідників (Appel & Muysken, 2005; Crystal, 1967; Cummins, 1976; Ioup, 2008; Major, 2008; Sabater, 2011) до особливостей функціонування англійської мови як основного засобу міжмовного спілкування та своєрідної *Lingua Franca*, значення якої не можна недооцінювати. Зважаючи на те, що кількість носіїв англійської мови значно менша ніж тих, хто спілкується англійською як іноземною (Cummins, 1976, с. 332), було створено цілу серію варіацій англійської мови, відомих як *New Englishes* або *World Englishes* (Crystal, 1967, p. 358-363; Jenkins, 2011, p. 24-35).

Досліджуючи процес оволодіння мовою, С. Ф. Леонтьєва зазначає, що він містить три складові, які зумовлюють особливості засвоєння рідної та іноземної мов: 1) оволодіння рідною мовою (*language acquisition*); 2) вторинне усвідомлення рідної мови при вивченні у школі; 3) опанування (*learning*) іноземної мови як спонтанне, так і кероване (Леонтьєва, 1988, с. 64). Цей опис процесу засвоєння мови дає підстави зробити висновок, що високий рівень фонетичної компетенції та досвід спілкування дозволяють досконаліше

опанувати правила іноземної мови та відпрацювати їхнє застосування на практиці.

Саме особливостями породження та сприйняття мовлення пояснюється неминучість появи інтерференції. Внаслідок контакту двох мовних систем під час вивчення іноземної мови, у свідомості мовця виникає інтерференція, яка може охоплювати всі мовні рівні, у тому числі й сегментний (Валігура, 2008, с. 88).

Таким чином, комплексне дослідження ненаголошеного англійського вокалізму в англійському мовленні українців та його просодичних ознак повинно охоплювати такі аспекти:

1) окремі голосні фонемі обох мов: історичний розвиток, інвентар фонем та алофонів, їхні диференційні та інтегральні ознаки, критерії класифікації, артикуляційні та акустичні характеристики, спільність та відмінність подібних ненаголошених голосних двох мов;

2) алофони голосних фонем у ненаголошених позиціях та слабких формах службових слів: процеси, що впливають на вокалізм у слабких позиціях в обох мовах, дистрибутивні можливості алофонів голосних, варіативність їхніх тональних, тембральних та формантних характеристик у різному комбінаторно-позиційному оточенні;

3) структуру складу та складоподіл в обох мовах: співвіднесення складу та основних одиниць мови, типи складів та визначення домінантного типу складу для кожної мови, правила складоподілу, складова просодія;

4) акцентно-ритмічна організація й особливості функціонування наголосу в словах: природа та особливості словесного наголосу, місце ненаголошених складів у слові в обох мовах, фонетичні зміни алофонів у слабких позиціях;

5) членування мовленнєвого потоку та ритмічна структура інтерферованого мовлення українців: особливості членування мовленнєвого

поток, види ритмогруп та частота їхнього вживання, фразовий наголос, ненаголошені слова у ритмогрупах.

Вивчаючи явище мовної інтерференції, слід зазначити, що у лінгвістиці накопичено значний фактичний матеріал та розроблено теоретичні засади її дослідження (Вайнрайх, 1972; Валігура, 2008; Вишневская, 2002; Жлуктенко, 1966; Кубланова, 2003; Миськів, 2011; Розенцвейг, 1972; Росетти, 1972a; Тер-Минасова, 2004; Edwards & Zampini, 2008; Lowie, 2007; Pardo, 2004; Vassilyev, 1970). Поруч з цим, термін “інтерференція” використовується також у психології та фізиці й походить від латинського *inter* (між) та *ferens/ferentis* (той, що несе, переносить). У лінгвістиці термін “мовна інтерференція” (“*interference*”), як процес відхилення від норм контактуючих мов, отримав широке визнання після виходу монографії У. Вайнрайха “Мовні контакти” у 1979 році.

У своїх дослідженнях У. Вайнрайх стверджує, що явищами інтерференції є ті випадки відхилення від норм будь-якої з мов, які відбуваються у мовленні білінгвів як результат того, що вони володіють більше, ніж однією мовою, тобто внаслідок контакту мов (Вайнрайх, 1972, с. 22). Дотримуючись у цілому визначення У. Вайнрайха, Е. Хауген додає, що інтерференція також передбачає співпадіння, коли мовна одиниця є елементом двох систем одночасно (Хауген, 1972b, р. 62). У своїх працях, присвячених вивченню явища інтерференції, Д. К. Охала зазначає, що виявлення спільних фонетичних рис рідної та іноземної мов є не менш важливим, ніж встановлення відмінностей при оволодінні іноземною мовою (Ohala, 2008, р. 35).

Даючи визначення поняттю «інтерференція» у словнику лінгвістики і фонетики, британський лінгвіст Д. Крістал (Crystal, 2008, р. 199-200) стверджує, що воно, зазвичай, вживається у соціолінгвістиці та методиці навчання іноземних мов для позначення помилок, що виникають у результаті мовного контакту, а також як негативне перенесення навичок.

Дещо інше трактування інтерференції у працях Дешерієва, Ю. Д. & Протченка І. Ф., які стверджують, що інтерференція – це явище взаємодії структур і структурних елементів двох мов у процесі спілкування двомовного населення (Дешерієв & Протченко, 1972, с. 28).

Досліджуючи функціонування та контактування мов, голландський лінгвіст Р. Аппел наголошує на нагальності питання взаємодії мовних систем та явища білінгвізму в сучасному суспільстві. До білінгвів автор відносить всіх мовців, які володіють більше ніж двома мовами, не враховуючи діалектів. Він розмежовує *соціальний* та *індивідуальний* білінгвізм, зазначаючи, що все суспільство є білінгвальним, але у різній мірі та проявах, залежно від рідної мови (Appel & Muysken, 2005, р. 2-4).

Необхідно також зазначити, що проблема двомовності полягає в описі тих мовних систем, що контактують та виявленні розбіжностей, які стають на заваді одночасному опануванню двох мовних систем. Таким чином, передбачити імовірні прояви інтерференції, що виникає у результаті контакту мов, вказавши на певні відхилення від норм кожної з них, вбачається можливим ще на етапі навчання (Верещагин, 2005, с.78). Однак, не всі потенційно можливі відхилення реалізуються у дійсності. Так, кожна людина по-різному долає тенденцію до інтерференції – інколи автоматично, а інколи й за допомогою свідомих зусиль (Вайнрайх, 1972, с. 25; Табуре-Келлер, 1972, с. 170).

У випадках, коли перед особою або групою осіб, які зазвичай спілкуються однією рідною мовою (M1), постає завдання опанувати другу мову (M2), результатом міжмовної взаємодії може стати повне витіснення M1 з подальшою заміною на M2 у щоденному спілкуванні, спричинивши мовний зсув. Перемикання з M1 на M2 викликано необхідністю почергового використання обох мов. Також, у наслідку опанування M2 може відбутися злиття мов в одну мовну систему (Вайнрайх, 1972, с. 26). Таким чином, встановлення тісних зв'язків між обома фонологічними системами є

показником тривалої двомовності (Жлуктенко, 1966, с. 85). Міжмовні відповідності виникають не тільки між системами в цілому, але й між їхніми окремими елементами. Залишаючись у складі своєї системи і зберігаючи всі внутрішні зв'язки з іншими її елементами, такий елемент набуває одночасно додаткових зв'язків.

З лінгвістичної точки зору білінгвізм є джерелом мовної інтерференції та впливає на її напрями та темпи (Мартине, 1972, с. 82-83). Фонетична інтерференція є загальним терміном і охоплює відхилення на сегментному та надсегментному рівнях при зв'язному мовленні (коартикуляція) та явища, пов'язані з відхиленнями у відтворенні специфічних рис артикуляційної бази М2.

Зважаючи на те, що кожній мові властива своя організація даних досвіду, вивчити іноземну мову означає навчитися по-іншому аналізувати те, що є предметом мовної комунікації, а не розглядати знайомі об'єкти та явища через призму набутого досвіду (Валігура, 2008, с. 88; Мартине, 1963, с. 375; Setter, 2009, р. 153). Значним освітнім та культурним потенціалом наділене лише свідоме опанування іноземною мовою у спеціально створених навчальних умовах, коли вивчення мови не обмежується лише оволодінням мовою як засобом комунікації, а розширює уявлення про світ та культуру (Абрамова, 2012, с.16). Такий тип двомовності ряд вчених називає соціальним та на ряду з іншими дослідниками стверджує засвоюючи іноземну мову, індивід одночасно долучається до іншої культури (Верещагин, 1969, с. 139; Тер-Минасова, 2007, с. 18; Trabant, р. 464-465).

Ще одну причину помилкового уподібнення рис іноземної мови рисам рідної Ю. О. Жлуктенко вбачає у тому, що мовець відбирає та організовує певні ознаки мови, відповідно до тієї мовної схеми, яка існувала у його свідомості, адже йому властиво використовувати вже надбане, впізнавати предмети або явища, зіставляючи їх з відомими раніше, встановлювати між ними схожість та відмінність (Жлуктенко, 1966, с. 61). Погляд науковця

поділяють також й деякі зарубіжні дослідники (Хауген, 1972b, с. 61; Hirst & Cristo & Espesser, 2000, с. 43), вказуючи на те, що інтерференція є переважно результатом сприйняття інших мов через призму рідної. Також зазначають, що правильність відтворення звукового інвентарю іноземної мови залежить від віку навчання та досвіду спілкування мовця (Лэмберт & Гавелка & Кросби, 1972, с. 148; Flege, 1988, р. 78; Zampini, 2008, р. 227).

Американський лінгвіст Р. Мейджор пропонує термін "перенесення" для позначення явища інтерференції та зазначає, що алофони, схожі за своїми фонетичними характеристиками, важчі для опанування ніж ті, що значно відрізняються, пояснюючи це тим, що чим значніша різниця, тим легше її визначити (Major, 2008, р. 72).

Такого самого висновку дійшли американські лінгвісти Т. Бент і А. Бредлоу, провівши дослідження взаємозв'язку зрозумілості висловлювання та рідної мови мовця. Вони також стверджують, що ефективність комунікації вища, якщо мовці, які говорять іноземною мовою, мають однакову рідну мову. Дослідники пояснюють це тим, що породження і сприйняття іншомовного мовлення нерозривно пов'язане зі звуковою системою рідної мови. Таким чином, сприйняття іншомовного інтерферованого мовлення залежить від рідної мови мовця (Bent & Bradlow, 2003, р. 1607).

Перенос іноземцем навичок і знань зі звичної йому дійсності у вторинну культуру Є. М. Верещагін та В. Г. Костомаров називають лінгвокраїнознавчою інтерференцією та протиставляють її мовній, хоча і наголошують, що результат цього виду взаємовпливу проявляється саме у вимовних відхиленнях (Верещагін & Костомаров, 2005, с. 153).

Слід зазначити, що інтерферентні явища у мовленні можуть призводити як до негативного, так і до позитивного результату (Hancin-Bhatt, 2008, р. 258). Так, у лінгвістиці формується тенденція протиставляти інтерференцію як явище негативного порядку позитивному переносу (транспозиції). Перенос трактується як процес, при якому взаємодіюча мова не викликає в основній

відхилень від норми, а ще й стимулює існуючі закономірності (Crystal, 2003, p. 2; Eckman, 2003, p. 2; Lowie & Bultena, 2007, p. 65-66).

У нашому дослідженні ми розглядаємо *мовну інтерференцію* як складне комплексне явище, що виникає під час оволодіння іноземною мовою і здійснюється під впливом свідомого чи неусвідомленого втручання у структуру первинної або вторинної мовної системи.

Досліджуючи спрямованість явища мовної інтерференції, зазначимо, що лише тоді, коли знання рідної та іноземної мов досягають приблизно однакового рівня і мовець може безперешкодно спілкуватися обома мовами, виникає двоспрямованість інтерференції (Светозарова, 1982, с. 81). Хоча А. Мартіне наголошує, що лише окремі мовці здатні двома оволодіти мовами абсолютно однаково, уникаючи явища взаємопроникнення мов (Мартіне, 1963, с. 20). Таким чином, можна стверджувати, що носіїв української мови, які володіють англійською мовою, допускають відхилення не лише в англійській мові під впливом рідної, а й в українській, як результат взаємодії двох мовних систем (Валігура, 2008, с. 414).

У своїх дослідженнях О. Р. Валігура одним з критеріїв диференціації різновидів мовної інтерференції визначає рівень, на якому вона функціонує. Так, одним з найменш проникних для іншомовних впливів мовних рівнів дослідниця називає фонологічний (Валігура, 2008, с. 111).

Зазначимо, що фонологічній інтеграції як процесу трансформації системи мови внаслідок надходження до неї іншомовних елементів, передуює саме фонетична інтерференція. Досліджуване явище виникає на ґрунті певного міжмовного співвідношення між одиницями фонетичного рівня мови, які мають схожий акустичний характер. Таким чином, на фонетичному рівні можна виділити *фонемну* та *просодичну* інтерференцію, які, безумовно, переплітаються у реальній дійсності та співіснують в одному мовному середовищі (там само, с. 113).

Вивчаючи взаємодію мов, Е. Хауген вважав за необхідне запропонувати термін “взаємні діяфони” для позначення фонем двох мов, між якими виникають постійні взаємозв’язки. Виходячи з основних положень дослідження американського лінгвіста міжмовне ототожнення визначається як: 1) *конвергентне* – кілька фонем іноземної мови відтворюються в одному звукові рідної мови, наприклад: англійські фонем /ɪ/ та /i/ ототожнюються білінгвами-українцями з однією українською /i/; 2) *дивергентне* – фонема вторинної мови відтворюється за допомогою декількох звуків, наприклад: англійська фонема /ɒ/ ототожнюється з українськими фонемами /a/ та /o/; 3) *просте* – однозначне співвідношення фонем взаємодіючих мов (Хауген, 1972а, с. 229).

У свою чергу, У. Вайнрайх (1979, с. 45) вважає за доцільне розрізнення таких типів фонетичної інтерференції (див. Рис. 1.8):

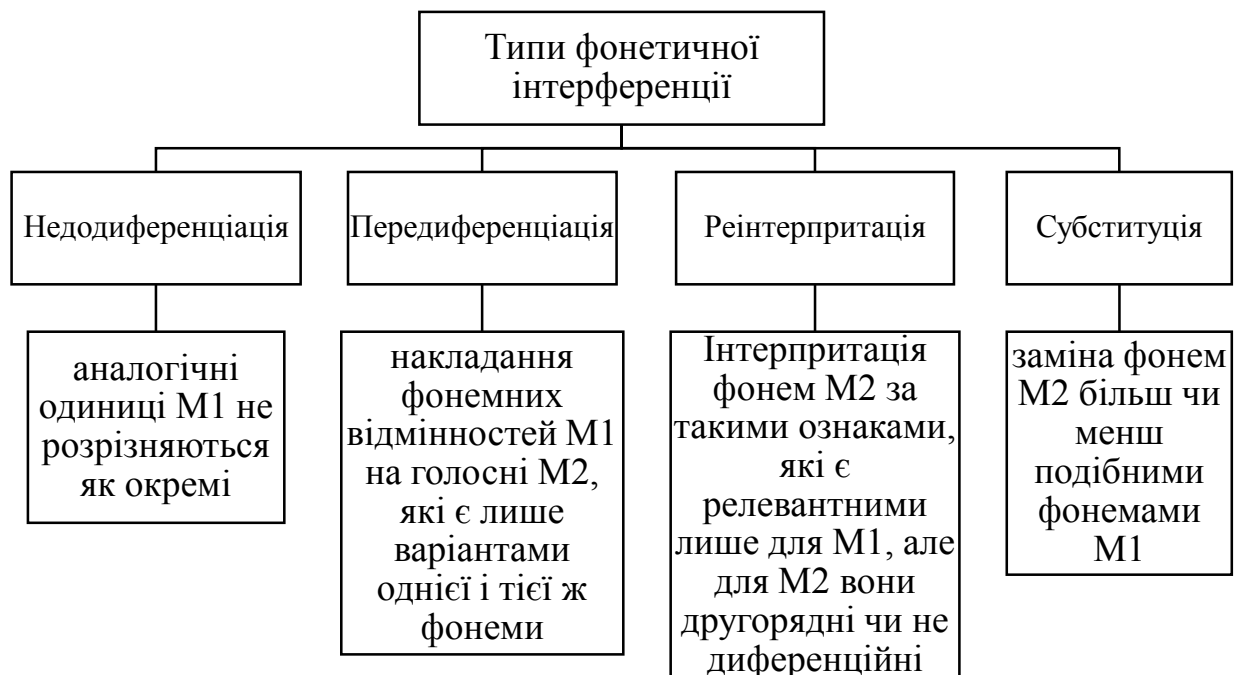


Рис. 1.8 Характеристика типів фонетичної інтерференції (за У. Вайнрайхом)

Сучасні дослідники (Dewey, 2007, р. 169-208; Lehiste, 1976, р. 22) класифікують недостатню диференціацію іншомовних фонем як алофонічне

розщеплення (allophonic split) та відмічають схильність мовців ототожнювати алофони іноземної мови, які відсутні у рідній мові, з уже знайомими (Flege, Davidian, 1984, p. 709; Mauraanen, 2003, p. 25).

Поруч з цим до *синтагматичної* інтерференції У. Вайнрайх відносить відхилення від норм сегментації характерних для вторинної мовної системи послідовностей алофонів (Вайнрайх, 1972, с. 27). Зважаючи на неминучість прояву фонетичної інтерференції у мовленні, головним її джерелом автор вважає низку розходжень у системах взаємодіючих мов: різницю у фонемному складі, відмінності у правилах позиційної реалізації алофонів фонем та їхніх сполучуваності, інтонаційні розбіжності, співвідношення диференційних та інтегральних ознак (там само).

Імовірно, інтерференція є базовим фактором розпізнання іншомовного акценту носіїв різних мов і спричиняється структурними або фонетичними відмінностями між рідною та іноземною мовами (Миськів, 2011, с. 183; Flege, 1984, p. 324).

Дослідженню інтерференції на просодичному рівні присвячено низку сучасних експериментально-фонетичних досліджень, хоча вона все ж залишається недостатньо вивченою (Chun, 2008, p. 323-346; Strange, 2008, p. 165-168). Просодична інтерференція визначається як зміни у реалізації просодичної системи вторинної мови, що виникають у результаті впливу первинної і проявляються як відхилення від норм мовленнєвої організації (Валігура, 2008, с. 122).

Зрозумілість мовлення, яка вимагає адекватного вираження та сприйняття смислу як головної умови досягнення мети міжкультурної комунікації, є, на думку лінгвістів (Калита, 2000, с. 12; Ohala, 2008, p. 29-30), найголовнішим комунікативним параметром іншомовного мовлення. При цьому зауважимо, що погляди дослідників щодо взаємозв'язку між зрозумілістю мовлення та сукупністю відхилень від нормативної вимови, які впливають на зрозумілість, відрізняються.

Так, у працях Г. М. Вишневської, Л. В. Щерби, С. Ромейн (Вишневська, 2002, с. 33; Щерба, 2004, с. 12; Romaine, 2004, р. 54) домінуючим є негативний вплив фонетичної інтерференції і вимовного акценту як її результату на зрозумілість мовлення. У зв'язку з цим Дж. Дженкінс та Дж. Сеттер (Jenkins, 2000, р. 159; Setter, 2009, р. 34) наголошують на тому, що більшість мовців, які вивчають англійську як іноземну, орієнтуються на зрозумілість мовлення, а не на набуття безакцентної вимови. При цьому дослідниці наголошують, що найважливішою метою навчання іншомовного мовлення вважається зрозумілість.

Описуючи процес реалізації вимовної культури, А. А. Калита (2007, с. 33-34) підкреслює, що свідоме або неусвідомлене засвоєння норм вимовної культури є за своєю сутністю складним динамічним процесом пізнання, який забезпечує безупинне збільшення обсягу фонетичного знання індивіда.

З огляду на вищесказане, для уникнення лінгвістичної, у тому числі і фонетичної, інтерференції вважається достатнім, щоб контактуючі мовні системи актуалізувалися в мисленні й мовленні носіїв української мови почергово завдяки дії механізму “заперечної індукції” (Шнуровська, 2008, с. 24).

Для подальшого дослідження взаємозв'язку між вимовою ненаголошених голосних сегментів в інтерферованому англійському мовленні українців та модифікацій їхніх просодичних ознак, важливо з'ясувати мовні аспекти, відхилення від норми, у реалізації яких впливає на іншомовне мовлення в цілому.

У зв'язному мовленні організацію висловлювання, виділення його змістового центру, збереження його ритмічної структури забезпечує фразовий наголос, взаємодіючи з іншими компонентами просодії (Romaine, 2004, р. 147). Він особливо тісно пов'язаний з мелодичною структурою висловлювання. Слід враховувати, що на реалізацію слова у фразі впливають

декілька факторів: семантична роль слова у фразі, позиція у фразі, ритмічні тенденції, що забезпечують оптимальне для мови чергування наголошених і ненаголошених складів (Іщенко, 2010, с. 139).

Аналіз фонетичної структури речення показує, що акцентна структура слова здатна у певній мірі визначати розстановку наголосів у фразі. В той же час ритмічна організація фрази в англійській мові може змінювати ступінь і місце наголосу у слові, створювати нові варіанти акцентних структур (Кривнова, 2007, с. 137).

Для ритмічності в англійській мові характерна тенденція до стискання слів і словосполучень за рахунок скорочення ненаголошених складів, що зумовлює ізохронність ритму. При наявності у слові або синтагмі декількох ненаголошених елементів, темп їхньої вимови прискорюється. Варто також наголосити, що під впливом ритмічної організації фрази ненаголошеним може стати і повнозначне слово, якщо декілька таких слів слідують одне за одним, або якщо деякі з них наділене логічним наголосом (Штакіна, 2001, с. 279).

Враховуючи зазначене, не можна заперечувати факту, що всі ритмічні одиниці виражаються взаємодією просодичних засобів мовлення, певна впорядкованість яких зумовлює характер ритму і членування мовленнєвого потоку, закладене у змісті висловлювання мовця і визначене сприйняттям слухача (Вольфовська, 2012, с. 136).

Вивчення просодії є одним з найдавніших питань, що цікавило мовознавців, тому й отримало широке розповсюдження і, разом із тим, різне тлумачення. У сучасній лінгвістиці існує дві цілком протилежні точки зору щодо визначення поняття просодії. Одна з них чітко розмежовує поняття просодії та інтонації, розглядаючи інтонацію лише на фразовому рівні, а просодію – як на сегментному, так і на надсегментному рівні (Антипова, 2002; Великая, 2008; Кодзасов, 2005; Метлюк, 1986; Carlson, 2009; Chun, 2008) хоча в американській лінгвістиці, як зазначає І. Легісте, здебільшого синонімічно

вживаються терміни "просодичні ознаки" та "надсегментні ознаки" (Lehiste, 1977, p. 18).

З одного боку, Н. Д. Светозарова визначає просодію, як сукупність звукових засобів, що накладаються на сегментні одиниці, об'єднуючи їх у слова, синтагми та висловлювання і доводить зв'язок просодичних характеристик з тривалістю та інтенсивністю звука (Светозарова, 1982, с. 3). Таким чином, дослідниця виокремлює *звукову, складову, словесну, фразову, текстову просодію*.

Значний вплив на успішність комунікації, на думку С. В. Кодзасова, має також *артикуляційна просодія*, яка може призводити до зміни спектру голосного та значення висловлювання (Кодзасов, 1991, с. 31). Також він зазначає, що специфічним компонентом вимовної схеми складу є *просодія складу*, що визначається взаємовпливом звуків, які його утворюють. Дослідник доводить, що ритмічна структура слова формується виділенням наголошеної вершини та співвідношенням наголошених і ненаголошених голосних за інтенсивністю, кількісними і якісними характеристиками, що дозволяє йому вважати основним просодичним засобом на рівні слова словесний наголос (Кодзасов, 1991, с. 188).

Фразова просодія, синонімом якої є інтонація в широкому розумінні цього терміну, характеризується взаємодією усіх просодичних параметрів (мелодичних, темпоральних, динамічних, тембральних). У свою чергу, складовими *просодії тексту* є просодичне оформлення фраз, з яких він складається (Гойхман, 2008, с. 128).

Складність розмежування понять "просодія" та "інтонація" полягає також у тому, що обидва феномени реалізуються в однакових перцептивних характеристиках алофону – частоті основного тону, інтенсивності, тривалості, – що дозволяє ототожнення двох термінів. Разом з тим сутність інтонації полягає у змінах фонетичних характеристик, виражених відповідними компонентами інтонації: мелодикою, інтенсивністю, темпом

(Бондарко, 1981, с. 118).

Залежно від просодичних можливостей сегментів, можуть змінюватися й акустичні та артикуляційні характеристики. Зокрема, визначається два аспекти просодії, які мають значний вплив на сегменти: наголос та просодичне утворення (prosodic phrasing – групування сегментів у ієрархічну структуру таку як склад, слово, фраза, висловлювання) (Fromkin, 2011, р. 100).

Відтак, можна стверджувати про вплив на просодичні ознаки ненаголошеного англійського вокалізму в інтерферованому мовленні українців фонетичних, складових та акцентних стереотипів рідної мови, що спричиняють зміну тривалості, висоти, гучності, тембру голосних у слабких позиціях (див. Рис.1.9).

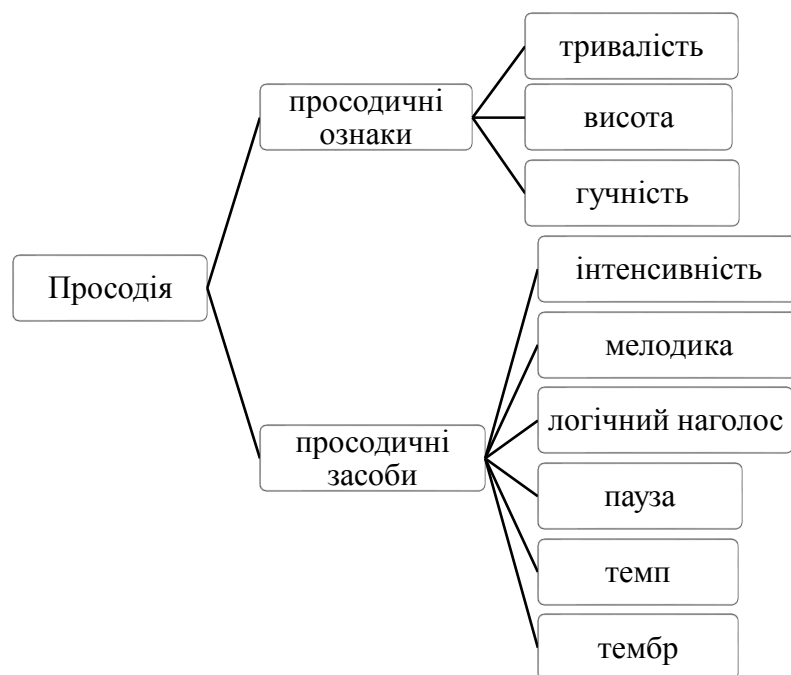


Рис. 1.9 Систематизація просодичних ознак та засобів мовлення

Ще одним чинником, що спричиняє помилкове надлишкове наголошення слів у реченні та створення таким чином більшої кількості РГ є пунктуаційна структура речення, що відрізняється від української мови. Хоча просодичні межі часто співпадають з синтаксичними фразами, К. Карлсон

вважає помилковим орієнтування лише на пунктуацію при читанні англійських текстів (Carlson, 2009, p. 1197).

Виходячи з характеристик просодії, традиційно у лінгвістиці протиставляються її дві полярні функції: граматична (або синтаксична) і емоційна. Однак сучасний американський лінгвіст Д. Чун зазначає, що просодія також є засобом маркування та просодичного виокремлення важливої логіко-сислової структури висловлювання, членування мовного потоку на фрази, синтагми (мовні такти) з вираженням відношень між ними (Chun, 2008, p. 327). В. Б. Касевич стверджує, що просодичні засоби (до яких відносить наголос, тон, інтонацію) можуть стати способом організації сегментних одиниць у більшій єдності (Касевич, 1977, с. 47).

Важливу роль при оволодінні вимовою відіграють просодичні обмеження, що характеризуються впливом одного рівня фонології на інший, позаяк використання певних сегментів мовлення може обмежуватися фонотактичними особливостями мови та спричиняти труднощі при опануванні іноземної мови (Hammond, 1997, p. 119).

Загальновідомо, що зв'язок просодичних ознак із наголосом зумовлено самою природою породження і сприйняття усного висловлення. Відтак, наголос, як структурну співвіднесеність складів за тривалістю, гучністю, висотою тону і якістю, можна визначити основним фактором маркування просодичного компоненту мовлення (Леонтьева, 1988, с. 76).

У підсумку наголосимо, що неоднозначність трактування поняття просодії у сучасних лінгвістичних студіях, відмінність у ритмічному та просодичному оформленні досліджуваних мов, підтверджують необхідність подальших досліджень з метою виявлення просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців.

Аналіз досліджень англійського мовлення носіїв української мови показує, що воно відзначається певними сталими відхиленнями (Валігура, 2011, с. 16; Кочубей, 2006, с. 12). Доведено, що мовцям зі спільною рідною

мовою притаманні спільні відхилення від вимовної норми іноземної мови (Hirst, 1998, p. 42; Meuter, 1999, p. 197; Murray, 2003, p. 208). Також зазначається, що ступінь помітності іншомовного вимовного акценту зростає разом з кількістю та значущістю порушень артикуляції на сегментному рівні (Сепир, 2002, с. 311; Edwards & Zampini, 2008, p. 70).

Зважаючи на вище викладене, вважаємо за доцільне відзначити, що інтонаційне та просодичне оформлення іншомовного мовлення, безперечно, залежить від властивостей звукової системи рідної мови. Таким чином, носії англійської мови відзначають нехарактерне ритмічне, просодичне та інтонаційне оформлення мовлення (Jenkins, 2006, p. 52; Meuter, 1999, p. 196; Wells, 2000, p. 220). Сучасні лінгвістичні та експериментально-фонетичні дослідження доводять, що іншомовне спілкування є ефективнішим за умови спільної М1 у мовців та виявляють у них спільні відхилення від вимовної норми іноземної мови. Відтак, слід встановити взаємозв'язок рівня володіння іноземною мовою та досвіду спілкування мовця з кількістю та ступенем вимовних відхилень, що виникають в його мовленні.

У дослідженнях вокалізму поза увагою дослідників залишаються рівень фонетичної компетенції та досвід спілкування іноземною мовою, що можуть суттєво вплинути на отримані дані. В роботах, присвячених саме ненаголошеному вокалізму не розглянуто специфічні відхилення у вимові ненаголошених голосних в англійському мовленні українців та їхніх просодичних ознаках. Вважаємо, що наведені вище відмінності у вокалізмі англійської та української мов можуть стати підґрунтям для виявлення просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в інтерферованому мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції.

Висновки до розділу 1

В умовах глобалізації та динамічного розвитку суспільства все більший інтерес дослідників привертають явища, які ускладнюють міжмовну комунікацію. Саме в умовах міжкультурної комунікації важливу роль у

процесі спілкування білінгвів іноземною мовою відіграє взаємодія мов та культур, що безпосередньо відображається у мовленні і тому просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму в контексті міжкультурної комунікації стали невід'ємною складовою досягнення її успішності.

Вивчення теоретичних джерел з проблематики дисертаційного дослідження, а також аналіз наукових досягнень останніх десятиліть у галузі фонології загалом та у розробці проблеми встановлення характерних просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні зокрема дозволяють зробити такі висновки:

1. Історичні модифікації голосних зумовили фонологічні особливості англійського ненаголошеного вокалізму та спричинили зміни, які у подальшому становили підґрунтя для розвитку характерних ознак англійського мовлення на сегментному та надсегментному рівнях.

2. Протягом усіх періодів формування англійського вокалізму спостерігалася тенденція до скорочення довгих голосних у ненаголошених складах, їхнє послаблення і зміни якості та наближення коротких голосних до центральних [ə], [ɪ], що пояснює частоту їхнього вживання у сучасному англійському мовленні, або повного випадіння у слабких позиціях.

3. Некоректна вимова алофонів ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні, специфіка їхньої коартикуляції, недо- і передиференціація, реінтерпритація та субституція, здебільшого стають головними причинами прояву фонетичної інтерференції у реалізації англійських голосних та зумовлюють відхилення на надсегментному рівні.

4. Порушення носіями української мови правил реалізації ненаголошеного англійського вокалізму утворює низку фонетичних відхилень, притаманних усім мовцям спільної рідної мови, які можуть перешкоджати коректному відтворенню іншомовної інформації та, відповідно, знижувати ефективність міжмовної комунікації. До таких відхилень належать:

- відсутність в українській мові дифтонгів, дифтонгоїдів та відповідників англійських ненаголошених голосних;
- кількість голосних фонем англійської мови, що значно перевищує українську;
- артикуляційний уклад з установкою на нейтральний голосний, що не є типовим для української мови;
- тяжіння українського складу до закритого типу, англійського – до відкритого;
- відсутність типу складів, вершиною яких є складотворчі приголосні;
- динамічний та рухомий наголос англійської мови, що має декілька ступенів вираження та може спричиняти позиційні модифікації голосних;
- необхідність підтримання акцентного ритму англійського мовлення за рахунок чергування наголошених і ненаголошених складів;
- ненаголошеність та вживання у зв'язному мовленні слабких форм службових слів;
- нетипове акцентне оформлення слів іншомовного походження, що потребує ретельного вивчення;
- комбінаторні зміни голосних, такі як редукція третього та четвертого ступенів, елізія (особливо на початку слів), гаплогія, що не типові для української мови;
- реалізація алофонів ненаголошених голосних, зумовлена коартикуляційними особливостями та дистрибутивними характеристиками.

Завдяки проведеному нами аналізу виділено спільні та відмінні риси вокалічних систем англійської та української мов, особливості будови складу, функціонування наголосу та акцентну структуру слів, порушення яких призводить до модифікацій ненаголошених голосних у звучанні інтерферованого мовлення українців. Проведений у цьому розділі огляд стану та аналіз рівня наукової розробки проблеми вивчення просодичних ознак

ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови підтвердив доцільність виконання в обсязі цієї розвідки спеціального експериментально-фонетичного дослідження, для проведення якого необхідно вирішити такі завдання:

- обґрунтувати методичні передумови емпіричного вивчення ненаголошеного вокалізму;
- встановити експериментальним шляхом характеристики просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні носіїв української мови;
- виявити етноспецифічні особливості прояву відхилень інтерферованого англійського мовлення українців.

Основні положення розділу висвітлено у п'яти публікаціях автора (Варлакова, 2013а, 2013b, 2014а, 2014b, 2014с).

РОЗДІЛ 2

МЕТОДИКА ПРОВЕДЕННЯ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНО- ФОНЕТИЧНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ОЗНАК НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Отримання об'єктивних даних щодо характерних просодичних ознак ненаголошеного вокалізму вимагає застосування експериментальних методів дослідження. Методологія сучасної експериментальної фонетики базується на поєднанні аудитивного та акустичного аналізів із залученням методів кількісної обробки отриманих даних (Кантер, 1988, с. 7).

Комплексна методика вивчення звукової реалізації озвучених коротких оповідань дає змогу отримати всебічну, об'єктивну інформацію про їхнє оформлення. Така методика передбачає: 1) підбір експериментального матеріалу; 2) аудитивний аналіз мовлення аудиторами-фонетистами зі спеціальною філологічною підготовкою для з'ясування вимовних відхилень в інтерферованому англійському мовленні українців; 3) транскрибування фрагментів тексту з порушеним ритмічним оформленням та ускладненим сприйняттям змісту, згідно з реальним звучанням у мовленні; 4) акустичний аналіз просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в усному мовленні, реалізованому українцями для з'ясування вимовних відхилень; 5) кількісний аналіз отриманих даних; 6) встановлення вимовних відхилень в інтерферованому англійському мовленні українців та їх залежності від рівня фонетичної компетенції мовців.

2.1 Мета і завдання експериментально-фонетичного дослідження

Мета експериментально-фонетичного дослідження полягає у встановленні особливостей реалізації ненаголошеного англійського вокалізму в англійському мовленні українців та встановленні залежності вимовних

відхилень від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування, шляхом порівняння інтерферованого англійського мовлення українців з мовленням носіїв мови. *Гіпотеза* ґрунтується на припущенні про те, що модифікації просодичних ознак ненаголошених голосних іншомовного мовлення спричиняються, серед іншого, відмінностями правил фразового та словесного наголосів контактуючих мов, структури складів, артикуляційних характеристик алофонів, позиційного варіювання алофонів і проявів комбінаторних та позиційних змін у зв'язному мовленні.

Виявлення модифікацій просодичних ознак ненаголошених голосних інтерферованого англійського мовлення українців передбачає розв'язання таких завдань:

- описати відмінності акцентної структури РГ та складних слів в інтерферованому англійському мовленні українців та носіїв англійської мови;
- проаналізувати темпоральні характеристики англійського мовлення українців з огляду на комбінаторні та позиційні зміни ненаголошених голосних;
- виявити та порівняти у мовленні різних груп носіїв української мови тональні, тембральні та динамічні характеристики ненаголошених голосних, зокрема:
 - а) модифікації алофонів голосного [ɪ] та [ə] у переднаголошеному і післянаголошеному складі;
 - б) варіювання інших голосних у переднаголошеному та післянаголошеному складі;
 - с) модифікації алофонів голосних у слабких варіантах службових слів;
 - д) модифікації алофонів голосних у словах іншомовного походження;
 - е) варіювання голосних у віддалених від наголосу позиціях.

- виявлення залежності відхилень у просодичному оформленні озвучених художніх текстів від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування англійською мовою.
- лінгвістична інтерпретація, отриманих результатів.

Програмою експериментально-фонетичного дослідження передбачено послідовне виконання таких етапів:

- 1) добір експериментального матеріалу;
- 2) аудитивний аналіз озвучених текстів аудиторами-фонетистами, транскрибування, членування тексту на РГ;
- 3) акустичний аналіз темпоральних, тембральних, динамічних та тональних характеристик ненаголошених голосних;
- 4) співвіднесення результатів аудиторського аналізу з даними, отриманими в результаті інструментального дослідження матеріалу;
- 5) лінгвістична інтерпретація результатів експерименту.

Методика проведення експериментально-фонетичних досліджень просодичних ознак ненаголошеного вокалізму, що ґрунтується на комплексному підході до аналізу фонетичних систем, розроблялася за програмами, відображеними у низці наукових праць (Блохіна, 1977; Валігура, 2008; Стеріополо, 2014)

2.2 Специфіка підбору експериментального матеріалу

Дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму та встановлення залежності відхилень в інтерферованому англійському мовленні українців від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування англійською мовою, проводилося на матеріалі підготованого мовлення, а саме коротких оповідань англійської художньої прози. Висока емоційність та експресивність, наявність зразків як діалогічного, так і монологічного

мовлення, притаманні художньому стилю, стали підґрунтям для дослідження усної реалізації інтерферованого мовлення на матеріалі саме підготованого мовлення.

Як свідчать результати експериментально-фонетичних досліджень, фонетичні характеристики сегментного складу у читанні більш чіткі, ніж у спонтанному мовленні (Кузьменко, 2006; Рудківський, 2009; Сольська, 2014). Задля встановлення еталонних артикуляційних та акустичних характеристик алофонів голосних фонем, до аналізу було залучено аудіозаписи оповідань, озвучених носіїв британської вимовної норми англійської мови (RP). Модифікації алофонів та просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму вивчалися на матеріалі представлених у текстах слів та словосполучень, що звучали у зв'язному мовленні. Мовленнєвий матеріал нараховує 78 слів, відібраних та згрупованих за такими критеріями: два склади з ненаголошеним до наголошеного складу; два склади з ненаголошеним у післянаголошеній позиції; більше двох складів у слові, хоча б один з яких віддалений від наголосу; складні слова з другорядним наголосом; слова іншомовного походження; службові слова в слабкій позиції. Також, обов'язковою умовою була відсутність фразового, логічного або емпатичного наголосу слова у реченні.

Усі аналізовані голосні знаходяться у різному комбінаторно-позиційному оточенні та позиціях відносно наголосу в слові, і з огляду на це були згруповані за схожими ознаками, що дозволить найбільш точно встановити їх акустичні особливості. Окрім алофонів голосних у ненаголошених позиціях, досліджувалися складні слова з другорядним наголосом, службові слова в слабкій формі та слова іншомовного походження, що зберігають повнозвучну вимову у ненаголошених складах.

Обираючи матеріал для дослідження, нами було виявлено, що сучасний етап технологічного розвитку суспільства зумовлює широку розповсюдженість озвучених варіантів книг, хоча питання їх фонетичної

реалізації недостатньо досліджені. Серед науковців, що вивчають характерні особливості та історію розвитку озвученої художньої літератури, британський вчений М. Рабері, який визначає цей вид підготованого мовлення (називаючи його аудіокнигою), як художню або освітню літературу, що начитана і записана на електронний носій. Також його дослідження свідчать, що сприйняття змісту книги, прочитаної людиною мовчки (“silent reading”) значно відрізняється від прослуховування озвученого диктором тексту (Rubery, 2008, p. 58).

Проблематика дослідження особливостей усної реалізації художнього тексту стосується також структурних типів та жанрів текстів. При цьому, у залежності від типової та жанрової приналежності, ступеня динамічності й емоційно-прагматичного потенціалу звучання тексту набуває специфічних рис (Кожина, 2002, ст. 202). Особливості озвучених оповідань зазвичай досліджуються на тлі загальної моделі механізму їхньої усної реалізації. Так, широко відомою у лінгвістиці є модель мовленнєвої діяльності Ф. де Соссюра (Соссюр, 1998, с. 23), яка охоплює основні психічні, фізіологічні та фізичні процеси. З іншого боку, у моделі запропонованій Р. Якобсоном, теорія комунікативних систем ґрунтується на проблематиці мови, культури й мистецтва (Якобсон, 1985, с. 27). У свою чергу, функціонально-енергетична модель, розроблена А. А. Калитою, розглядає кожне висловлення або їх групу з точки зору актуалізації у них різного за ступенем емоційно-прагматичного потенціалу (Калита, 2007, с. 12).

Взявши за основу вище зазначені класичні моделі мовленнєвої діяльності, Ю. М. Скребнев і М. Д. Кузнец запропонували терміни "літературно-відпрацьований" ("литературно-отработанный") та "вільний" ("свободный") стилі висловлювань. Театральне мовлення та озвучені художні тексти, очевидно, відносяться до літературно-відпрацьованого стилю, позаяк він реалізується не лише у публіцистичних, науково-професійних та офіційних текстах, а й у художній прозі. *Літературно-відпрацьований стиль,*

на думку авторів, характеризується відповідністю усіх форм та норм національної літературної мови (Скребнев & Кузнец, 1960, с. 45)

Всі вищезазначені фактори, які беруть участь у формуванні фоностилу, корелюють з фонетичними характеристиками, які мають стилерозрізнявальну роль на рівні сприйняття тексту. Так, у І. В. Арнольд це висота тону, тривалість вимови, гучність, темп мовлення, паузи, емпатичні наголоси (Арнольд, 1981, с. 250). У свою чергу, також вивчаючи взаємозв'язок фонетичних характеристик та фонетичних стилів, М. А. Соколова відзначає делімітацію, акцентуацію смислових центрів і тональні зміни: тональний діапазон, рівень і напрямок руху тону, гучність мовлення, темп, ритм, тембр та інші компоненти інтонації (Соколова, 2010, с. 29-30).

Основою для дослідження інтерферованого мовлення українців саме в усній реалізації коротких художніх оповідань, став їхній невеликий об'єм та підпорядкованість окремим ідеям й думкам автора, висока емоційність та експресивність, що забезпечить досягнення завдань нашого дослідження. Озвучені художні тексти мають на меті вплинути на думки і почуття аудиторії, що зумовлює використання широкого спектру інтонаційних структур та просодичних засобів (гучності, темпу, тонального діапазону), які при звертанні до слухачів і справляють емоційний вплив.

Відповідно до мети та завдань, дослідження проводилося на матеріалі озвучених оповідань (аудіокниг) британської письменниці-модерністки першої половини ХХ століття Вірджинії Вульф. Короткі оповідання дали змогу опрацювати тексти з різним змістом та лексичним наповненням, граматичним та синтаксичним оформленням, настроєм та емоційним забарвленням. Ранні оповідання Вірджинії Вульф не надто перевантажені глибоким змістом та складними світоглядними питаннями, більше описуючи психологічні стани, відчуття та мислення героїв. Відмова від хронології, фрагментарність у зображенні подій, образність мислення, також характерні для її оповідань. Авторка намагалася мовними засобами передати не лише самі

думки, а й зробити акцент на процесі мислення та душевних пошуках. Таким чином, за допомогою частих повторів слів, фраз, реплік та речень В. Вульф привертає увагу читача до головної теми оповідань, до основної мети пошуку персонажів, причини їхніх переживань та роздумів.

В оповіданні "Будинок з привидами" (A Haunted House) письменниця дає відчуття руху від пустоти та невизначеності (привертаючи до них увагу повторенням слів *empty, left, death, whispering, quietly*) до атмосфери минулого та дає відчуття пошуку щастя, безпеки, використовуючи повторення таких слів: *safe, beam (of light), treasure*.

Пошуки істини зумовлюють повторення цієї лексичної одиниці у оповіданні "Понеділок чи вівторок" (Monday or Tuesday) та допомагають відчуття мінливості та ірраціональну природу цього поняття. Слова, що несуть емпатичний наголос й слугують наголошеним центром фраз формують головну ідею та мають найбільші показники інтенсивності у мовленні.

Вивчаючи просодичну організацію озвучених англійських оповідань, необхідно враховувати той факт, що ритм не є ознакою лише озвученого тексту, він притаманний мові загалом, а отже певна ритміка закладена вже у письмовій формі тексту та визначена лексичним наповненням фраз і синтаксичною будовою речень. При читанні підготовленого тексту мовець концентрує свою увагу більше на лексично-граматичній організації тексту та орієнтується на пунктуаційну систему для сегментації тексту. Короткі оповідання Вірджинії Вульф дозволяють читачеві підтримувати ізохронний акцентний ритм саме завдяки пунктуаційній системі та лексичному наповненню текстів.

*White and distant, | absorbed in itself,|endlessly|the sky covers and uncovers,|
moves and remains.||*

—U—U,|U—U—U—,|—U—U|U—U—U—U—U,|—U—U||

Як видно з прикладу, речення має чітку ритмічну організацію завдяки рівномірним паузам та чергуванню наголошених і ненаголошених складів.

Збільшення кількості наголосів у фразі сприяє збільшенню ритмогруп, що у свою чергу спричиняє порушення ритму та модифікацію якості ненаголошених голосних.

Таким чином, щоб виявити модифікації просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в інтерферованому англійському мовленні українців та встановити ступінь впливу профільної освіти і досвіду спілкування іноземною мовою на прояв вимовних відхилень, проведено експеримент, спрямований на порівняння вимови ненаголошених голосних та виокремлення порушень їхніх просодичних ознак у текстах, начитаних носіями англійської мови та українцями з різним рівнем володіння англійською.

Експериментальний матеріал, представлений в дисертації озвученими носіями української мови текстами англійської художньої прози, уможливорює дослідження не лише специфіки модифікацій ненаголошеного англійського вокалізму просодичної організації підготовленого англійського мовлення українців, а й порівнянню ступеня їхньої вираженості у мовленні різних груп носіїв української мови. Вивчення зазначеного типу усного мовлення дозволяє встановити вплив різних чинників на функціонування ненаголошених голосних у підготовленому мовленні українців. Отримані під час експерименту дані про модифікаційні процеси у реалізації ненаголошеного вокалізму, варіювання алофонів голосних у слабких позиціях та зміну акцентної структури мовлення носіїв української мови дозволять визначити просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму.

Аудіозаписи оповідань, відібрані нами для аналізу, записані англійськими дикторами у 2011 році для інтернет-ресурсу аудіокниг LibriVox. Корпус експериментального матеріалу склали аудіозаписи шести оповідань "Будинок з привидами" (A Haunted House), "Понеділок чи вівторок" (Monday or Tuesday), "Королівський сад" (Kew Gardens), "Пляма на стіні" (The Mark On The Wall), "Струнний квартет" (The String Quartet), "Ненаписаний

роман" (An Unwritten Novel), загальною тривалістю звучання 85 хвилин 20 секунд. Оповідання було записано у форматах MP3 та MP4 і конвертовано у звукові файли з розширенням *wav* за допомогою програм *Switch Sound File Converter*.

Загальний корпус експериментального матеріалу склали вибрані аудиторами-фонетистами з загального обсягу озвучених українцями текстів 856 ритмогруп, 78 лексичних одиниць, у складі яких було досліджено 3565 фонемних варіантів для встановлення їхніх просодичних ознак в англійському мовленні носіїв української мови.

2.3. Добір респондентів для формування експериментального корпусу дослідження

Встановлений науковцями факт, що на вимову мають вплив національні, територіальні, соціальні професійні характеристики, зумовив принципи формування експериментальних груп респондентів для проведення дослідження (Valigura, Parashchuk, & Kozub, 2020). Взято до уваги й те, що непарна кількість мовців у кожній з груп забезпечує більш правильний подальший аналіз (Стеріополо, 2014).

Для реалізації експерименту було створено 4 відносно гомогенні групи українців. Першу групу (Г1) склали 5 жінок викладачів філологічних дисциплін ВНЗ Києва, з вищою філологічною освітою, високим рівнем володіння англійською мовою (усі мають сертифікати FCE, що підтверджують рівень C1) та досвідом публічних виступів і спілкування у іншомовному середовищі (стажування за кордоном), віком від 35 до 45 років.

До другої групи (Г2) увійшли 5 філологів випускників освітньо-кваліфікаційного рівня "Бакалавр", за напрямом "Філологія" з найвищими рейтинговими балами з профільних дисциплін та сертифікатом FCE, що

підтверджує рівень B2, віком 21-22 роки. Обрані студенти мають певний досвід спілкування іноземною мовою у навчанні та письмової комунікації.

Учасниками 3 групи (Г3) стали 5 студенток-філологів 1 року навчання з середнім рівнем фонетичної компетенції за балами ЗНО, без профільних знань з теорії мови та незначним досвідом спілкування іноземною мовою (лише з носіями своєї рідної мови), без міжнародних сертифікатів, що підтверджують рівень їх знань та досвіду комунікації в англomовному сeгoдoвищi, віком 17-18 років.

Для порівняння та перевірки твердження про відтворення алофонів іноземної мови через призму алофонів рідної мови, було створено групу (Г4) з 5 студентів без філологічної освіти та профільних знань, що навчаються на технічних спеціальностях, і мають середній рівень володіння англійською мовою та мінімальний досвід спілкування (на рівні письма) та повну відсутність комунікації іноземною мовою. Усі студенти даної групи, віком від 19 до 22 років, мають найвищі рейтингові бали з англійської мови, але їхній рівень фонетичної компетенції не підтверджено міжнародним сертифікатом. Приклад анкети, яку заповнювали респонденти, наведено в додатку А1.

Еталонним вважалося мовлення трьох жінок, носіїв британського варіанту англійської мови, з досвідом дикторської роботи, які озвучили короткі оповідання В. Вульф для сайту з відкритим доступом LibriVox.org (Eden Rea-Hedrick, Elisabeth Mourant, Elizabeth Klett).

На першому етапі експерименту українцям було запропоновано прочитати 6 оповідань Вірджинії Вульф у голос, з попередженням, що їх буде записано на електронний носій. Запису текстів передувала бесіда з українцями, під час якої пояснювалися задачі експерименту, обговорювалися жанрові й фоностилістичні особливості художнього тексту, оскільки важливо було переконатися, що носії української мови розуміють жанр і тип тексту, котрий необхідно озвучити. Вони мали можливість попередньо ознайомитись з фрагментами оповідань, проставити усі необхідні позначки, котрі сприяли б

коректному прочитанню текстів. До початку запису кожен мовець декілька разів читав тексти вголос, добираючи найбільш вдалу, на його думку, форму реалізації запропонованих текстів.

Формування корпусу експериментального матеріалу шляхом озвучення художніх текстів, дозволяє отримати зразки інтерферованого усного мовлення, які мають ідентичне лексико-граматичне наповнення, але різняться просодичним оформленням. Таким чином мінімізується вплив семантико-граматичних факторів на результати експерименту. Отриманий матеріал дає можливість проаналізувати специфіку модифікації алофонів голосних, визначити їхні просодичні ознаки та вплив на фонетичні вимовні відхилення, зокрема у реалізації ненаголошеного вокалізму.

Після завершення підготовчого етапу роботи з експериментальним матеріалом та проведення запису озвучення художніх текстів, оповідання у їхньому оригінальному звучанні та начитані носіями української мови підлягали слуховому аналізу аудиторами-фонетистами зі спеціальною філологічною освітою. Весь озвучений матеріал був затранскрибований, згідно з реальним звучанням. Також було виконано членування мовленнєвого потоку на РГ, виділено слова, що несуть емпатичний та семантичний наголос.

2.4 Експериментально-фонетичні методи дослідження

Усебічне дослідження реалізації ненаголошеного вокалізму у мовленні зумовлює необхідність залучення суб'єктивних і об'єктивних методів аналізу. Потреба врахування даних слухового аналізу, який належить до суб'єктивних методів дослідження, не викликає сумнівів, оскільки для комунікації важливо насамперед те, що сприймається, а не те, що фіксується інструментально.

Встановити специфічні просодичні ознаки ненаголошеного англійського вокалізму в інтерферованому англійському мовленні українців та розкрити значення окремих вимовних особливостей та модифікаційних

процесів, характерних для інтерферованого мовлення, можна за допомогою порівняння (Филлипс, 2004, с. 228).

Водночас, неприпустимим є ігнорування об'єктивних акустичних характеристик алофонів, отриманих шляхом осцилографічного та сонаграфічного видів аналізу мовлення, позаяк виявлення кореляції між даними об'єктивного і суб'єктивного характеру сприяє більш глибокому проникненню у специфіку слухового сприйняття, завдяки чому дозволяє оптимально вирішити визначені у дослідженні завдання (Дворжецкая & Стериополо & Валигура, 1991, с. 58).

Згідно з теоретичними положеннями, викладеними у першому розділі, була складена програма для аудитивного аналізу, яка мала такі етапи:

1. Членування тексту на фрази та ритмогрупи;
2. Визначення місць фразового, логічного та емфатичного наголосів;
3. Транскрибування фрагментів з порушеним звучанням та ускладненим сприйняттям;
4. Відбір слів для дослідження модифікацій ненаголошеного вокалізму

2.4.1 Процедура здійснення аудитивного аналізу. Мета слухового аналізу експериментального матеріалу полягала у здійсненні фахової оцінки озвученого художнього тексту англійського мовлення українців, на основі якої можливо зробити висновки про просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму британського варіанту англійської мови. Даний вид аналізу інтерферованого мовлення передбачав установлення їхнього реального звучання для подальшого дослідження модифікацій ненаголошених голосних та акцентної структури англійського мовлення українців, а також відбір матеріалу для проведення акустичного аналізу.

Слуховий аналіз проводився у такій послідовності:

1. Матеріал для аналізу. Оскільки художні оповідання, що входять до корпусу експериментального матеріалу, не є досить тривалими, аудиторам пропонувалися для прослуховування повні тексти.

2. Проведення аудіювання.

3. Сегментація текстів та позначення наголосів, виділення найбільш інтерферованих фрагментів та слів з вимовними відхиленнями.

4. Транскрибування обраних фрагментів та слів.

5. Обробка даних аудиторського аналізу, яка передбачала кількісну і лінгвістичну інтерпретацію отриманих результатів експерименту.

Аудитивний аналіз художніх текстів проводився 4 фонетистами, викладачами фонетики англійської мови з досвідом виконання експериментально-фонетичних досліджень. Програмою аудитивного аналізу передбачено виконання декількох етапів дослідження.

На першому етапі експерименту аудиторам-фонетистам пропонувалися аудіозаписи оповідань британської письменниці Вірджинії Вульф, озвучені носіями мови та прочитані носіями української мови з різним рівнем фонетичної компетенції. Мета першого етапу полягала в оцінці начитаних українцями текстів з точки зору їхньої відповідності стандартній вимовній нормі англійської мови та виявлення вимовних відхилень в акцентному і фонетичному оформленні інтерферованого мовлення українців.

Для проведення даного етапу експерименту застосовано метод транскрибування мовленнєвого матеріалу. Відповідно до його реального звучання, встановлено дистрибуцію фразового, логічного, емпатичного та словесного наголосів в озвучених текстах, виділено межі ритмогруп та фонетичних слів і позначено паузи; відзначено всі відтінки алофонів ненаголошених голосних та їхнє відхилення від нормативної вимови.

При здійсненні слухового аналізу окрім текстів, озвучених британськими дикторами, підготовлено шість оповідань, начитаних

українцями з різним рівнем фонетичної компетенції. Таким чином, аудиторі-фонетисти оцінювали п'ять видів озвучених текстів:

- тексти, начитані професійними дикторами, носіями англійської мови;
- тексти, начитані носіями української мови з високим рівнем фонетичної компетенції та досвідом публічних виступів;
- тексти, начитані носіями української мови з філологічною освітою, середнім рівнем фонетичної компетенції та не значним досвідом спілкування;
- тексти, начитані носіями української мови, з низьким рівнем фонетичної компетенції без досвіду спілкування, студентами першого року навчання за напрямом "Філологія";
- тексти, начитані носіями української мови, з низьким рівнем фонетичної компетенції без досвіду спілкування, студентами технічних спеціальностей.

Таким чином, аналізу підлягали п'ять варіантів однакових текстів, порівняння яких дозволило виявити вимовні відхилення у реалізації ненаголошеного вокалізму та порівняти їхній ступінь у мовленні різних груп мовців.

Під час проведення аналізу аудиторі-фонетисти прослуховували тексти у довільній послідовності. Після презентації усіх текстів учасники експерименту здійснювали членування мовленнєвого потоку на ритмогрупи з зазначенням коротких, середніх та довгих пауз та транскрибували тексти згідно з їхнім реальним звучанням. Для запису транскрипції застосовувалася система позначок Міжнародної фонетичної асоціації (МФА), яка дає змогу відобразити усе розмаїття відтінків реалізацій алофонів голосних фонем у різному комбінаторно-позиційному оточенні. У табл. Б.1 Додатку Б, наводиться перелік основних діакритичних позначок, застосованих з метою транскрибування озвучених текстів.

Експерти прослуховували тексти та відзначали: 1) фразовий, логічний, емфатичний та словесний наголоси; 2) короткі, середні та довгі паузи; 3) членування на ГР, з зазначенням їхнього ядра; 4) модифікації алофонів ненаголошених голосних.

Спираючись на результати експертної оцінки та транскрипції текстів відповідно до їхнього реального звучання, корпус експериментального матеріалу склали ті фрагменти та слова, що: 1) мали неприродне звучання; 2) незрозумілу вимову; 3) не відповідали вимовній нормі англійської мови.

Мета описаного етапу експерименту полягала у визначенні вимовних відхилень в акцентуації, реалізації модифікацій ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні та виокремленні характерних особливостей комбінаторних змін в інтерферованому англійському мовленні українців. Отримані результати дозволяють зробити певні висновки щодо залежності кількості та ступеня вимовних відхилень від рівня фонетичної компетенції та виявити параметри, які є найбільш значущими для максимально точної реалізації алофонів ненаголошених фонем англійської мови. Таким чином, тексти начитані українцями з різним рівнем фонетичної компетенції, допоможуть виявити просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму, характерні для носіїв української мови, визначити спільні риси у мовленні українців у кожній з груп та встановити причини їхнього виникнення.

На другому етапі під час прослуховування текстів аудитори виконували такі завдання:

- визначення наголосу у фразі та ритмічній групі;
- відбір ритмогруп для порівняння та аналізу їхньої структури;
- відбір двоскладових, багатоскладових, складних, службових слів у слабкій позиції та слів іншомовного походження зі збереженням якостей голосного у ненаголошеному складі для акустичного аналізу;

- позначення ненаголошених складів в обраних словах та алофонів ненаголошених фонем для акустичного аналізу.

Відповідні позначки проставлялися у роздрукованих текстах запропонованих оповідань. Кількість прослуховувань матеріалу не обмежувалась. Згідно з інструкцією, аудитори-фонетисти затранскрибували мовленнєвий матеріал відповідно до його реального звучання, встановили дистрибуцію фразового наголосу у прочитаних текстах, позначивши межі фонетичних слів; занотували встановлені на рівні сприйняття відхилення від вимовної норми англійської мови.

Для транскрибування озвучених українцями оповідань використовувалася система транскрипції та діакритичних позначок Міжнародної фонетичної асоціації (МФА), яка дає змогу відобразити усе розмаїття відтінків реалізацій ненаголошених голосних.

На основі представлених аудиторами даних підраховувалася частота появи різних алофонів голосних фонем у ненаголошеній позиції фонетичного слова в мовленні кожного з українців. Подальший аналіз отриманих показників алофонічного варіювання показав, що мовці з однієї групи виявляють спільні тенденції у реалізації ненаголошених голосних. Таким чином було підсумовано дані частоти вживання голосних [ə], [ɪ] та інших алофонів (IA) у 78 лексичних одиницях для кожної з 4 груп мовців та НМ і внесено їх до таблиць такого зразка (див. Табл. 2.1):

Таблиця 2.1

Частота вживання алофонів ненаголошених голосних фонем (%)

Алофони Позиція	НМ			Г1			Г2			Г3			Г4		
	[ə]	[ɪ]	IA	[ə]	[ɪ]	IA	[ə]	[ɪ]	IA	[ə]	[ɪ]	IA	[ə]	[ɪ]	IA
Переднаголошена	80	15	5	71	8	21	68	7	25	56	5	39	43	4	53
Післянаголошена	88	10	2	74	6	20	70	5	25	53	6	41	39	5	66
Перша переднаголошена	76	17	7	65	10	25	65	8	27	48	4	48	36	6	68

Друга післянаголошена	70	14	16	58	8	34	57	6	37	45	5	50	41	6	63
Віддалене передування	68	18	14	56	12	32	55	10	35	52	7	41	32	8	60
Віддалене слідування	62	10	38	51	7	42	53	5	42	55	6	39	36	4	60

Результати слухового аналізу експериментального матеріалу дозволяють оцінити алофонічне варіювання ненаголошених голосних в інтерферованому англійського мовленні українців та описати спільні тенденції у реалізації ненаголошених голосних.

Проте аудитивний аналіз як суб'єктивний метод отримання даних є недостатнім для точної характеристики досліджуваних фонетичних явищ і об'єктів, оскільки специфіка сприйняття почутого кожним аудитором допускає певний суб'єктивізм в оцінках, здобутих шляхом слухового аналізу матеріалу. З метою більш об'єктивного вивчення закономірностей відхилень у реалізації алофонів ненаголошених голосних застосовувались інструментальні методи дослідження.

Для встановлення специфіки варіювання ненаголошеного вокалізму, мовний матеріал дослідження було проаналізовано за допомогою структурно-зіставного методу. Цей метод передбачає дослідження мови як системи із притаманними їй інваріантними елементами (фонемами), що в мовленні співвідносяться з конкретними реалізаціями, парадигматичні та синтагматичні відношення між цими елементами. Парадигматичні відношення охоплюють опозиційні протиставлення на основі зіставлення і протиставлення для встановлення диференційних ознак. Парадигматична методика доповнюється синтагматичною, тобто вивченням сполучуваності фонем та їхнього контексту. За допомогою структурно-зіставного методу було виявлено спільні та відмінні, специфічні риси зіставляваних мов у ненаголошеному вокалізмі, встановлено характеристики голосних для кожної групи мовців і визначено особливості взаємодії фонетичних систем української та англійської мов з

метою опису просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в інтерферованому англійському мовленні українців (Кравченко, 2020).

2.4.2 Процедура здійснення акустичного аналізу. Дані, отримані в результаті аудитивного аналізу англійського мовлення українців, перевірено шляхом обробки експериментального матеріалу за допомогою комп'ютерної програми *PRAAT Version 4.4.07*, в якій було здійснено сегментацію звуків та визначено їхні акустичні характеристики. Одночасне візуальне й аудитивне сприйняття мовлення дає змогу більш чітко визначити межі голосних і приголосних, тим самим сприяючи підвищенню достовірності отриманих показників (Сольська, 2014, с. 67).

Відібраний для акустичного аналізу матеріал – 184 фрази, 508 синтагм, 1382 ритмічні групи, 78 слів та 155 звуків, реалізовані кожним з мовців, був записаний в окремі звукові файли з розширенням *.wav* за допомогою програми *WaveLab*.

Тембральні характеристики ненаголошених голосних представлено за допомогою сонаграфічного аналізу, який дозволяє встановити основний тон, частоту гармонік (або обертонів) основного тону та відносну інтенсивність частотних складових алофонів (Бондарко, 1981, с. 20).

Сонаграфічний аналіз передбачав вивчення формантної структури ненаголошених голосних – взаємного розміщення їхніх формант, насамперед, F1 і F2, які є найбільш суттєвими для опису якості (тембру) голосних (Кодзасов, 2001; Блохина & Потапова, 1977; Мойсієнко et al., 2013; Фант, 1964). Як відомо, частоти формант визначаються конфігурацією мовленнєвого тракту, пов'язаною зі специфікою артикуляції (Фант, 1964, с. 38). Значення першої форманти F1 корелює зі ступенем підняття голосного, в той час як частота другої форманти F2 залежить від ступеня просунення голосного вперед по горизонталі. Лабіалізація алофонів призводить до зменшення частотних значень усіх формант (Бондарко, 1977; Stevens, 2000). Таким чином,

ненаголошений /ə/ буде мати характеристики центрально-середнього голосного.

Після отримання даних акустичного аналізу здійснено зіставлення характеристик у такій послідовності:

- 1) проаналізовано функціонування ненаголошених голосних у мовленні носіїв англійської мови;
- 2) порівняно вимову ненаголошених голосних у мовленні НМ та різних груп українців;
- 3) співставлено реалізацію алофонів ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні в інтерферованому англійському мовленні українців.

Результатом проведеного аналізу ненаголошених голосних є визначені кількісні та якісні акустичні параметри голосних в інтерферованому англійському мовленні українців, а саме середні значення формантних частот F_1 і F_2 .

Метою цього етапу експерименту було передбачено вивчення і порівняння сонограм аналізованих голосних. Під час сонографічного аналізу головну увагу приділено розміщенню першої форманти (F_1) і другої форманти (F_2) ненаголошених голосних, реалізованих українцями у зв'язному мовленні, оскільки саме форманти голосних вважаються основним акустичним корелятом якості голосних (Фант, 1964, с. 38).

Формантна картина голосних визначається цілою низкою чинників, до яких відносяться фонемна приналежність, фонетична якість голосного, його комбінаторно-позиційне оточення, індивідуальні коартикуляційні навички мовця (Бондарко, 1977, с. 32–33), що у свою чергу, залежать й від досвіду спілкування іноземною мовою.

Як було зазначено в першому розділі, у зв'язному мовленні голосні не функціонують в ізольованій позиції, а поєднуються із приголосними, котрі визначають їхні спектральні характеристики, а саме перехідні ділянки між

приголосним і голосним. Якісні властивості голосних фонем у такому випадку корелюють із місцем утворення приголосних. Аналіз акустичних параметрів і голосних дав можливість отримати найточніші дані, які підтвердили результати слухового аналізу.

Слід зазначити, що через фізіологічні відмінності у будові органів мовлення форманти голосних не мають абсолютно однакових показників навіть при вимовлянні одного мовця. Так, частотні характеристики F1 і F2 голосних, реалізованих дикторами жіночої статі, перевищують формантні значення F1 і F2 голосних у вимовлянні чоловіків, що можна пояснити наявністю коротшої надставної трубки та тонших голосових зв'язок у жінок (Сольська, 2014, с. 68). Тому до експериментальних груп нами були відібрані лише мовці жіночої статі.

Для акустичного аналізу ненаголошених сегментів в озвучених художніх текстах передбачалося інструментальне вимірювання та фіксація таких основних акустичних показників ненаголошених голосних, як тривалість (часова характеристика мовлення), інтенсивність (динамічна складова просодичного оформлення) та характерний для алофона тембр (що корелює з формантними показниками). Це дало змогу охарактеризувати модуляції динамічних, тембральних і темпоральних параметрів звукового сигналу.

2.5 Обробка, оцінка та оформлення результатів дослідження

При дослідженні просодичних ознак ненаголошеного вокалізму, основне завдання акустичного аналізу полягає у виявленні тих просодичних параметрів ненаголошених голосних, які є найбільш значущими для коректного оформлення англійського мовлення українців. Підрахунок значень акустичних параметрів здійснювався окремо для кожного мовця, а цифрові

показники отриманих даних зводились у робочі протоколи (див. Дод. В, Табл. В.4, В.5).

Під час дослідження інтерферованого озвучення художніх текстів враховувались абсолютні й відносні значення, що сприяло усуненню впливу індивідуальних відмінностей у мовленні українців на результати експерименту та отриманню точних об'єктивних даних.

Формантна структура ненаголошених голосних. Важливим параметром для виявлення характерних особливостей англійського мовлення українців є формантні показники ненаголошених голосних. Вимірювання F1 та F2 дали змогу проаналізувати відмінності в акустичних характеристиках ненаголошеного вокалізму, що призводять до модифікацій алофонів у слабких позиціях в англійському мовленні українців. Значення формант були зафіксовані для ненаголошених голосних в двох складових і багатоскладових словах (в різних позиціях відносно наголосу), слабких варіантах службових слів та словах іншомовного походження (в яких ненаголошені голосні зберігають свою якість та довготу), відібраних аудиторами фонетистами для аналізу. Зареєстровані значення F1 та F2 було внесено до таблиці та підраховано середні показники для кожної групи українців та кожного алофону окремо. На основі отриманих даних було визначено ступінь редукції голосних та характер їхніх модифікацій. У результаті встановлено загальну тенденцію модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців, залежно від рівня володіння мовою та досвіду спілкування.

Темпоральні характеристики ненаголошених сегментів. Для аналізу темпоральних особливостей ненаголошених голосних до уваги бралися такі показники:

1. Абсолютний час звучання слова та ненаголошеного складу в кожному слові у мовленні кожного мовця, що визначався у мілісекундах (мс) з точністю до 10 мс.

2. Середня тривалість звучання слова та ненаголошеного складу для групи українців загалом (у мс).

3. Середньоскладова тривалість, як акустичний корелят темпу мовлення, що вираховується через відношення загального часу звучання сегменту до кількості складів у цьому сегменті (див. Табл. В.3).

Інтенсивність. Розкриття динамічних характеристик ненаголошених голосних передбачало опис таких просодичних ознак:

1. Характер дистрибуції піків інтенсивності у складах, з різним розташуванням відносно наголосу;

2. Специфіку загального динамічного контуру багатоскладових та складних слів.

Достовірність отриманих результатів дослідження динамічних характеристик ненаголошених голосних перевірялась за допомогою методів кількісної обробки даних, яка передбачала обчислення абсолютних та відносних показників кожного з оцінюваних параметрів і виведення середніх значень вимірюваних величин. Для здійснення підрахунків показники окремих вимірювань кожного досліджуваного параметру зводились у таблиці, на підставі яких із застосуванням програми *Microsoft Excel Office XP* визначалися їхні середні значення та здійснювалась графічна обробка результатів – складалися схеми, графіки, – що полегшувало подальшу інтерпретацію отриманих даних.

Кількісна обробка експериментальних даних. З метою отримання достовірних даних щодо алофонічної варіативності голосних використовувалися методи математичної статистики, які дозволили встановити закономірність характеру розходжень їхніх просодичних ознак та оцінити істотність виявлених розбіжностей.

Опрацювання результатів інструментального аналізу здійснено у такій послідовності:

1) на основі результатів окремих вимірів оцінюваного параметра, зведених у таблиці, визначено його середнє значення.

2) з метою перевірки розбіжностей в акустичних показниках алофонів використано критерій Стьюдента (Стеріополо, 1995, с. 104-105):

$$t = \frac{M_1 - M_2}{\sqrt{\frac{(n_1 - 1)\sigma_1^2 + (n_2 - 1)\sigma_2^2}{n_1 + n_2 - 2} \cdot \frac{n_1 + n_2}{n_1 n_2}}}$$

де M_1, M_2 – середнє арифметичне; σ_1, σ_2 – стандартне відхилення; n_1, n_2 – розміри вибірок. Параметри M_1, σ_1 та n_1 належать до однієї із зіставляваних величин, а M_2, σ_2 та n_2 – до іншої.

Висновок про істотність відмінностей двох аналізованих величин можна зробити на основі порівняння одержаного значення t із табличним (Румшикий, 1971, с. 174): якщо коефіцієнт t -критерію не перевищує наведене у таблиці критичне значення, то це розходження вважається нерозрізним. Таким чином, інструментальний аналіз дозволяє встановити об'єктивні темпоральні, тембральні, динамічні та частотні характеристики ненаголошених голосних, віднайти основні акустичні кореляти їхніх змін у підготовленому англійському мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції. Описаний вище етап здійснення аналізу дозволив отримати об'єктивні дані щодо фонетичних характеристик сегментного складу, які лягли в основу подальшої лінгвістичної інтерпретації результатів експериментально-фонетичного дослідження.

Висновки до розділу 2

1. Основні етапи програми дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців включають: формування корпусу експериментального матеріалу; аудитивний аналіз озвучених носіями англійської мови та українцями з різним рівнем фонетичної

компетенції та досвідом спілкування текстів англійської художньої прози; транскрибування відібраних під час аудитивного аналізу фрагментів текстів та сегментованих ритмічних одиниць аудиторами-фонетистами; інструментальний аналіз просодичних (тональних, темпоральних, динамічних) параметрів ненаголошеного вокалізму у відібраних фонетистами словах; лінгвістичну інтерпретацію й узагальнення результатів експериментально-фонетичного дослідження.

2. Оптимальним експериментальним матеріалом дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців є озвучені носіями англійської мови тексти художньої прози (аудіокниги) та ті самі тексти, озвучені носіями української мови з різним рівнем фонетичної компетенції та досвідом спілкування.

3. Для виокремлення інтерферованих фрагментів англійського мовлення українців, здійснення його членування на ритмогрупи та синтагми і транскрибування відповідно до його реального звучання, визначення слів для подальшого аналізу алофонів ненаголошених голосних, проведено аудитивний аналіз озвучених українцями оповідань та відзначено логічні, емоційні та словесні наголоси.

4. Корпус матеріалу для аналізу було сформовано з урахуванням різних критеріїв виокремлення інтерферованих фрагментів мовлення українців. Для осцилографічного аналізу обрано слова з відхиленнями в акцентній структурі, якісних, кількісних та динамічних характеристиках алофонів. Для акустичного аналізу відібрано двоскладові слова з різними ненаголошеними голосними, багатоскладові, складні, слова іншомовного походження та службові слова, що в мовленні носіїв мови вживаються у слабкій формі (див. Додаток Г).

5. Інструментальний аналіз просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців включає сім послідовних етапів, що корелюють із вирішенням основних завдань дисертаційної праці: визначення структурних, динамічних та темпоральних характеристик ритмогруп та синтагм,

темпоральних та динамічних характеристик ненаголошених голосних, вимірювання формантних параметрів ненаголошених алофонів голосних, встановлення тенденцій сегментних модифікацій в інтерферованому англійському мовленні українців, аналіз залежності кількості та ступеня вимовних відхилень від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування іноземною мовою.

б. Комплексна методика аналізу просодичних ознак ненаголошеного вокалізму інтегрує загальнонаукові методи із спеціальними експериментально-фонетичними методами: вимірювання, спостереження, систематизація, порівняння, звукозапис, аудитивний, осцилографічний та спектральний аналіз. Опрацювання даних здійснено за допомогою кількісних методів опрацювання результатів дослідження. Також, залучено *метод зіставного аналізу* для встановлення специфічних модифікаційних процесів у реалізації ненаголошеного англійського вокалізму у мовленні українців.

Основні положення розділу відображено в трьох публікаціях автора (Варлакова, 2020е, 2020б, 2020с).

РОЗДІЛ 3

РЕЗУЛЬТАТИ ЕКСПЕРИМЕНТАЛЬНОГО ДОСЛІДЖЕННЯ ПРОСОДИЧНИХ ОЗНАК НЕНАГОЛОШЕНОГО ВОКАЛІЗМУ В АНГЛІЙСЬКОМУ МОВЛЕННІ УКРАЇНЦІВ

Специфіка просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців вивчалася із застосуванням методів експериментально-фонетичного дослідження, зокрема слухового й електроакустичного аналізів. Результати аналізу озвучених художніх текстів дозволили оцінити просодичні характеристики ненаголошених англійських голосних в інтерферованому мовленні українців та розкрити вплив рівня фонетичної компетенції і досвіду практичного спілкування на ступінь й кількість вимовних відхилень.

Дослідження характеристик інтерферованого англійського мовлення українців проводилося шляхом порівняння акцентно-ритмічного оформлення та темпоральних характеристик озвучених текстів, начитаних дикторами, носіями британського варіанту англійської мови, і тих самих текстів, начитаних носіями української мови, котрі мають різний рівень володіння англійською мовою.

Процес читання, як зазначають вчені (Зиндер, 1979; Валігура, 2008), теж визначається як акт комунікації, оскільки письмові тексти розглядаються як мовлення, зафіксоване у візуальних знаках. Оскільки саме завдяки читанню відбувається перехід від орфографічного до орфоепічного коду, слід зазначити, що для правильної інтерпретації змісту важливе лексичне, граматичне та просодичне оформлення його організації. Під час читання та декодування інформації мовці здебільшого акцентують увагу на лексичному та граматичному наповненні тексту, часто нехтуючи фонетичним.

3.1 Слуховий аналіз експериментального матеріалу

При проведенні слухового аналізу, аудитори-фонетисти працювали з друкованими текстами оповідань, які були подані з відповідними розділовими знаками та поділом на абзаци. До корпусу експериментального матеріалу увійшли тексти, начитані носіями мови та чотирма групами українців з різним рівнем фонетичної компетенції. Художні тексти, що увійшли до корпусу експериментального матеріалу, є композиційно складними, емоційно насиченими, містять різноманітні прийоми образності та зображувальності. Тому при членуванні мовленнєвого потоку слід враховувати і логічний принцип утворення ритмогруп. Виходячи з того, що мовець може виділити наголосом будь-яке слово, яке є, на його думку, найважливішим, він у змозі згрупувати слова таким чином, щоб це якнайкраще сприяло досягненню мети його висловлювання.

На першому етапі прослуховування озвучених текстів, фонетисти здійснювали їхнє членування на синтагми, фрази та ритмогрупи. Також аудиторам було запропоновано розставити логічні, емпатичні та фразові наголоси для виявлення слів, що вживаються у слабких формах у мовленні носіїв мови з метою співставлення з англійським мовленням українців.

Під час наступного етапу аудитивного аналізу фонетисти здійснювали транскрибування відповідно до реального звучання текстів задля уточнення вимови слабких форм слів та голосних у ненаголошених позиціях, яке доповнило інформацію про вимову носіїв української мови. Усі відтінки алофонів ненаголошених голосних були позначені за допомогою діакритичних позначок МФА, що містяться у Таблиці Б.1.

Одним з аспектів, що забезпечує спілкування між автором й читачем, є пунктуація, і відхилення у її інтерпретації можуть спричинити помилкове членування тексту та зміщення фразових наголосів. Орієнтація на пунктуаційну систему при читанні, з одного боку, полегшує сприйняття

озвученого тексту, а з іншого може стати джерелом помилок. Потенційною причиною відхилень слугує різниця у вживанні пунктуаційних знаків в англійській та українській мовах, що у свою чергу, впливає на членування тексту, паузацію та надлишкове наголошування, спричиняючи відхилення у чергуванні наголошених і ненаголошених складів. Найбільші труднощі сегментації запропонованих текстів виникали в україномовних читачів у складнопідрядних реченнях, де майже немає пунктуаційних знаків, формування синтагм відбувалося довільно і відрізнялося значним чином навіть у мовців з однієї групи. Наприклад:

1) *Yes, | it must have been the winter time | and we had just finished our tea,|for I remember | that I was smoking a cigarette when I looked up| and saw the mark on the wall |for the first time.*

2) *Yes, | it must have been the winter time and we had just finished our tea,|for I remember that I was smoking a cigarette |when I looked up| and saw the mark on the wall for the first time. (Г1- 64%)*

3) *Yes, | it must have been the winter time | and we had just finished our tea,|for I remember | that I was smoking a cigarette | when I looked up | and saw the mark on the wall |for the first time. (Г1-36%)*

4) *Yes, | it must have been the winter time | and we had just finished our tea,|for I remember | that I was smoking a cigarette | when I looked up | and saw the mark on the wall for the first time. (Г2- 61%, Г3-54%)*

5) *Yes, | it must have been the winter time | and we had just finished our tea,|for I remember | that I was smoking a cigarette |when I looked up| and saw the mark on the wall for the first time. (Г2- 39%, Г3- 46%, Г4- 27%)*

6) *Yes, | it must have been |the winter time | and we had |just finished | our tea,|for I remember that I was smoking a cigarette | when I looked up| and saw | the mark on the wall |for the first time. (Г4- 73%)*

Відхилення у даному випадку пояснюються тим, що в українській мові складнопідрядні конструкції виділяються комами, на відміну від англійської,

що для українців без філологічної освіти з низьким рівнем фонетичної компетенції стало причиною довільного вибору місця пауз. Аудитори-фонетисти відмітили, що у прикладі (6) членування здійснювалося здебільшого виходячи з індивідуальних потреб мовців. Також, аудитори зазначили, що українці з різним рівнем фонетичної компетенції збільшили кількість синтагм у реченні, однак його акцентне оформлення не співпадало у мовців, що з однаковим рівнем фонетичної компетенції. Це може свідчити про те, що кожен з мовців при читанні спирався на власний досвід та практичні навички, що не мають прямої залежності від рівня фонетичної компетенції.

Таким чином, завдяки аналізу синтагматичного членування мовлення українців було встановлено, що орієнтація лише на пунктуаційну систему спричиняє відхилення в акцентній структурі речень та зміщення фразових й логічних наголосів. На основі членування інтерферованого англійського мовлення та визначення місць наголосу було проведено подальше вивчення фонетичних модифікацій слів у мовленні українців. Речення, визначені аудиторами-фонетистами як такі, що не відповідають вимовній нормі, були проаналізовані задля встановлення причин, що призвели до відхилень у їх реалізації.

На наступному етапі дослідження з текстів, озвучених українцями, було відібрано фрагменти для порівняння акцентної структури речень та визначення слів, що несуть будь-який додатковий вид наголосу, і членування на ритмогрупи, з метою виявлення відхилень у чергуванні наголошених та ненаголошених складів. Надалі, ритмогрупи, реалізовані в англійському мовленні українців, було проаналізовані та систематизовані за типами, тривалістю, складовим наповненням і всі показники зведено у таблицю для порівняння з результатами носіїв мови для подальшого виявлення відмінностей (Додаток В, Таблиця В.1).

Проведений аудиторами аналіз виявив, що, незважаючи на те, що носії української мови мали можливість ознайомитися із текстами до їх запису,

вимовних відхилень, порушень акцентуації та членування тексту уникнути їм не вдалося. Унаслідок здійсненого аналізу було визначено, що всі тексти озвучені українцями кожної з груп у більшій чи меншій мірі характеризуються збільшенням кількості наголошених слів у реченні, що призводить до збільшення кількості РГ, зміни їхнього типу та тривалості звучання. Дані, отримані у ході дослідження темпоральних характеристик фрагментів досліджуваних текстів, наведено у таблицях В.2 та В.3.

Членування тексту тісно пов'язане з фоностилестичним аспектом усного мовлення, тобто поділ усного висловлювання на більші чи менші за обсягом синтагми залежить від приналежності тексту до певного функціонального стилю (Скребнев, & Кузнец, 1960, с. 307). Доцільно припустити, що ритм художньої прози, до якого відносяться досліджувані тексти, створюється чергуванням різних ритмічних структур фраз.

Як зазначалося у першому розділі, наголос слугує основним засобом створення ритмічного малюнку озвученого тексту, а найменшою одиницею мовлення, центр якої становить наголошений склад, є ритмогрупа (РГ). Розмір РГ за кількістю складів, розподіл виділених і невиділених сегментів в середині РГ та порядок розташування РГ різної будови у синтагмах та фразах формує ритм висловлювання (Вольфовська, 2012, с. 49).

Акцентне оформлення усного мовлення визначається лексичним наповненням і граматичною будовою фраз. Тобто, ритмічні одиниці усних реалізацій різних висловлювань не повинні суттєво відрізнятися за своєю структурою, можливі лише незначні варіації їхньої акцентної структури. З метою виявлення відхилень, які властиві англійському мовленню українців, фрагменти художніх текстів, прочитаних українцями, були порівняні зі звучанням еталонних фрагментів, озвучених носіями англійської мови.

Вивчення особливостей структури англійських РГ зумовлене тим, що порушення ритміки, серед іншого, свідчить про надлишкове наголошення слів, яке також впливає на характеристики голосних. Розгляд особливостей РГ

носіїв англійської мови передбачав, зокрема, дослідження їхніх структурних типів, виявлення найчастотніших з них, а також аналіз їхніх складових характеристик. Як зазначає у своєму дослідженні О. І. Стеріополо, РГ поділяються на прості та складені. Останні зазвичай містять основне слово, до якого приєднуються різного роду клітики, виражені як самостійними, так і службовими частинами мови. Як будь-які одиниці мовної системи вони мають наголос, але в умовах озвученого тексту втрачають його (Стеріополо, 1995, с. 172). Враховуючи це при проведенні аудитивного аналізу, можна стверджувати, що переважна більшість ритмогруп в англійському мовленні утворюється проклітичним способом. Розподіл структурних типів РГ у мовленні українців представлені в Додатку В, таблиці В1, а частотність вживання складних РГ унаочнює таблиця 3.1.

Таблиця 3.1

Структурні типи складних ритмогруп (%)

Типи РГ	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
проклітичні	70	68	68	67	67
енклітичні	5	9	14	18	18
проклітично-енклітичні	25	23	18	15	15

Дані таблиці 3.1 засвідчують, що більше половини усіх ритмічних груп в озвучених українцями англійських художніх текстів, незалежно від рівня володіння мовою, утворено проклітичним способом, тобто за рахунок приєднання ненаголошених слів до наступного наголошеного. Частка проклітичних РГ різниться за рахунок зміни акцентів у ритмогрупах. Так, у проклітичних ритмогрупах: *you woke, she said, he whispered, we left*, де функцію проклітики виконують займенники, мовці з низьким рівнем фонетичної компетенції (Г3 і Г4) наголошували кожне зі слів. Тенденція спостерігалася і з ритмогрупами, в яких проклітиками виступали сполучники та

дієприкметники (*and he, but no one, opening the door, lifting here*). У мовленні українців Г3 і Г4 слова, що повинні вживатися у слабкій формі, мають повнозвучну вимову і, відповідно, порушені просодичні ознаки ненаголошених в еталонному мовленні голосних. Тому вважаємо за доцільне докладніше розглянути всі види РГ та встановити особливості їхньої акцентуації в інтерферованому мовленні носіїв української мови.

Аналізуючи енклітичні ритмічні групи, тобто такі, у яких ненаголошені слова сполучаються з попереднім наголошеним, слід зазначити, що у мовленні англомовних дикторів вони становлять 9%. Найбільша розбіжність із групою українців з низьким рівнем фонетичної компетенції так само зумовлена більшою кількістю наголошених слів. Наприклад, такі енклітичні ритмогрупи як *books were not, you've been, firm establishment, fast foundation*, у мовленні Г3 і Г4 були поділені на коротші та деякі з них змінені на проклітичні.

1) *Books were not /what we thought them.* (НМ, Г1– 80%, Г2 – 60%)

Books were not /what we thought them. (Г2 – 40%, Г3– 70%, Г4 – 40%)

Books /were not / what we / thought them. (Г3 – 30%, Г4 – 60%)

2) *You've been /well taught.* (НМ, Г1– 100%, Г2 – 80%, Г3 – 50%, Г4 – 20%)

You've been / well taught. (Г2 – 20%, Г3 – 50%, Г4 – 80%)

3) *Firm establishment.* (НМ, Г1– 100%, Г2 – 100%)

Firm establishment. (Г3 – 100%, Г4 – 100%)

4) *Fast foundation.* (НМ, Г1– 100%, Г2 – 100%)

Fast foundation. (Г3 – 100%, Г4 – 100%)

Таким чином, з наведених прикладів видно, у деяких випадках акцентна структура РГ була змінена, що безумовно вплинуло на якісні та кількісні характеристики голосних у слабких позиціях, які будуть досліджені далі.

Зміна місця наголосу відмічена і у проклітично-енклітичних РГ, які становили 25% у мовленні носіїв англійської мови. Під час аналізу мовлення

носіїв української мови, зазначалося, що деякі з РГ такого типу звучали як окремі одиниці з головним наголосом, або були змінені, в основному, на проклітичні у мовленні Г3 і Г4, та становили 15%.

- 1) *a door shutting* (НМ, Г1 – 100%, Г2 – 80%, Г3 – 60%)
a door /shutting (Г3 – 40%, Г4 – 100%)
- 2) *a ghostly couple* (НМ, Г1 – 100%, Г2 – 60%, Г3 – 60%)
a ghostly /couple (Г3 – 40%, Г4 – 100%)
- 3) *or we shall wake them* (НМ, Г1 – 100%, Г2 – 20%,)
or we /shall wake / them (Г2 – 80%, Г3 – 100%, Г4 – 100%)
- 4) *that you woke us* (НМ, Г1 – 100%, Г2 – 60%, Г3 – 60%)
that you /woke us (Г3 – 40%, Г4 – 100%)

Такі зміни в акцентному оформленні інтерферованого мовлення українців співпадають зі сповільненням темпу. Слід зазначити, що згідно з даними дослідження, виявлено переважання проклітичних РГ в англійському мовленні загалом, хоча показники частоти вживання носіями англійської мови та всіх груп українців відрізнялися. Менша кількість проклітично-енклітичних РГ в англійському мовленні українців свідчить, на нашу думку, про надлишкове наголошення слів та збільшення кількості РГ у надфразовій єдності, що у свою чергу призводить до відхилень у акустичних характеристиках загалом та просодичних ознак ненаголошених голосних зокрема. У ході дослідження встановлено, що кількість наголошених слів у мовленні носіїв української мови різних груп значно відрізняється. Для підтвердження наведемо одне з речень з відміченим логічним та фразовими наголосами у мовленні всіх учасників експерименту:

- 1) *And then, tired of reading, one might rise and see for oneself, the house all empty, the doors standing open, only the wood pigeons bubbling with content and the hum of the threshing machine sounding from the farm. (НМ)*

2) *And then, tired of reading, one might rise and see for oneself, the house all empty, the doors standing open, only the wood pigeons bubbling with content and the hum of the threshing machine sounding from the farm.* (Г1)

3) *And then, tired of reading, one might rise and see for oneself, the house all empty, the doors standing open, only the wood pigeons bubbling with content and the hum of the threshing machine sounding from the farm.* (Г2)

4) *And then, tired of reading, one might rise and see for oneself, the house all empty, the doors standing open, only the wood pigeons bubbling with content and the hum of the threshing machine sounding from the farm.* (Г3 і Г4)

У прикладі (1) носії мови виділяють наголосом 11 слів. Українці з усіх досліджуваних груп збільшили кількість наголошених сегментів у наведеному реченні до 14 (Г1), 16 (Г2), та 18 (Г3 і Г4). Для підтвердження та унаочнення даних, підраховано загальну кількість РГ у всіх відібраних фрагментах. Результати, наведені у Додатку В, таблиці В.2, переконливо свідчать про збільшення кількості РГ в англійському мовленні українців. Мінімальна різниця виявлена між НМ та мовців Г1, мовлення яких було визначене близьким до нормативного, і Г3 та Г4, з найменшою природністю і відповідністю вимовним нормам англійської мови. Найсуттєвіша різниця між НМ та Г4 підтверджує, що мовці без досвіду спілкування іноземною мовою найбільш схильні підсвідомо опиратися на вміння і навички, сформовані при опануванні рідної мови. Таким чином, можна стверджувати, що фонетична компетенція має визначну роль у синтагматичному членуванні мовлення, його ритмічному оформленні, що у подальшому впливає на модифікації ненаголошених голосних.

При вивченні характерних особливостей РГ англійського мовлення особлива увага приділялася складовому наповненню. Аналіз РГ носіїв англійської мови показав, що вони здебільшого містять 4-6 складів, з яких у середньому 3 ненаголошені. Не суттєво відрізняються за складом РГ у мовленні Г1, в яких з 4-5 складів 2-3 містять ненаголошені голосні. Вивчаючи

РГ мовців групи Г2, було встановлено, що кількість складів зменшилася до 3, а кількість ненаголошених варіюється від 1 до 2. На відміну від наведених вище груп, Г3 і Г4 значно відрізняються за складовим наповненням. Так, більшість РГ має по 2 склади, з яких 1 ненаголошений. Отримані дані дають підстави стверджувати, що менша кількість складів у РГ в англійському мовленні українців взаємопов'язана не лише збільшеною кількістю наголошених сегментів, а й з некоректним відтворенням голосних у слабких позиціях, що мають різні просодичні ознаки.

Згідно з попередньо проведеним аналізом, визначено, що у мовленні НМ більшу частку складають проклітично-енклітичні РГ, ядро яких становлять самостійні частини мови, а клітками виступають службові. Той факт, що наголосом найчастіше виділяються самостійні частини мови, зокрема іменники та дієслова, навколо яких групуються ненаголошені службові частини мови, доводить провідну роль граматичного чинника у формуванні ритмоодиниць англійського мовлення. Наведемо декілька прикладів ритмічних груп, сформованих за граматичним принципом: *the 'glass, of 'water, to 'see, these 'men, her head, rather more 'briskly.*

Незважаючи на провідний характер, граматичний принцип побудови ритмогруп – не єдино можливий у англійській мові. Оскільки ритмічна група є носієм не лише просодичної, але й семантичної інформації, слід також враховувати роль семантичного чинника під час організації ритмоодиниць, згідно з яким ненаголошене слово приєднується у ролі клітки до тієї наголошеної одиниці, з якою має найтісніший семантичний зв'язок (Торсуева, 1978, с. 206; Щерба, 2004, с. 84–85). За семантичним принципом сформовано такі ритмічні групи: *the 'rain slides down; long they 'pause; wild beams of 'moonlight; your burried 'treasure.*

За допомогою підрахунку загальної кількості РГ у всіх озвучених фрагментах текстів та аналізу їхніх складових характеристик, було зіставлено акцентно-ритмічну структуру англійського мовлення НМ та інтерферованого

мовлення українців і виявлено її залежність від рівня володіння АМ. Дані дослідження показали, що НМ при озвученні англійського художнього тексту поділяє його на меншу кількість РГ з більшою кількістю складів. У мовленні українців ця кількість зростає прямо пропорційно зниженню рівня фонетичної компетенції. Причиною таких змін є додаткове наголошення слів, що не несуть основного смислу у реченні та повнозвучна вимова деяких службових слів. Таким чином, зміщуючи наголоси, українці змінюють акцентну структуру фраз та РГ (сповільнюється темп, не дотримується рівномірність та ізохронність ритму, не коректно виділяються смислові центри речення), що у свою чергу пов'язане з відхиленнями в акцентній структурі деяких слів та у вимові ненаголошених голосних.

Як зазначалося у попередніх розділах, характеристики ненаголошених голосних залежать від багатьох факторів, зокрема комбінаторно-позиційного оточення, акцентної структури слова та його положення у реченні. Тому, вивчаючи сегментні особливості англійського мовлення українців, ми звернули також увагу на умови та спосіб реалізації ненаголошених голосних у кожній з груп носіїв української мови.

Отже, зміщуючи акценти у РГ, українці змінюють і положення фразового наголосу, який може впливати на варіативність акцентної структури слів. Перш за все, змін зазнають голосні у **складених словах**, правила наголошення яких мають свої особливості. Традиційно, наголошується перша коренева морфема, дозволяючи підтримувати ритмічність чергування складів (*'rose-shaped, 'mouse-colored, 'coal-shuttle*). Але у певних випадках, коли наголошеним є другий компонент або обидва компоненти, у зв'язному мовленні наголос буде зміщуватися, зумовлюючи зміну акцентної структури слова. Зазвичай, такі складені слова як *cross-'country*, мають наголос на другому компоненті, але у зв'язному мовленні, сполучаючись з іменником (*cross-country 'journey*), наголос зміщується на більш змістовно вагомих компонент, та задля збереження ритму акцентна структура слова змінюється,

а разом з нею модифікуються якісні та кількісні характеристики ненаголошених голосних.

Аналіз складених слів такого типу в англійському мовленні українців показав, що Г3 та Г4 наділяють обидва компоненти наголосом однакової сили (у 92% слів), що призводить до збільшення кількості наголошених слів у реченні. Для мовців Г2 у більшості випадків (83%) характерне наголошення складених слів за правилом ізольованого читання (тобто з наголосом на другій морфемі). Значний вплив рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування на кількість відхилень продемонстрували мовці Г1, вимовивши складені слова з наголосом на другій морфемі всього у 8%, що було зумовлено сповільненням темпу мовлення у фрагментах, де вони були вжиті. Слід зазначити, що слова, вимовлені з відхиленням, відрізнялися у кожного з мовців.

Той факт, що префікси і суфікси в англійській та українській мові зазвичай не наголошуються, зумовив значні труднощі для носіїв української мови з настільки рівнем фонетичної компетенції. Було проаналізовано дві групи слів, що становлять винятки з цих правил. До першої групи увійшли слова, **утворені префіксальним способом** з наголошеними префіксальними морфемами, що виступають у ролі іменників та мають ту саму модель, що й складені іменники (Токар, 2017, р. 70). У такому випадку префікс, або його перший склад мають головний наголос. Так, у словах *outline*, *overflow*, *undertaker*, мовці Г3 і Г4 наголошували кореневу морфему (86% та 98% відповідно), надаючи звучанню другого голосного більшої інтенсивності та тривалості ніж першому. Маючи середній рівень фонетичної компетенції, українці Г2 показали тенденцію до зменшення відхилень (36%), хоча у мовленні деяких було порушене акцентне оформлення слів *overflow* (28%) та *undertaker* (8%). Вимовні відхилення Г1 становили лише 6% та були спричинені, на нашу думку, тим, що слову *overflow* властиві дві акцентні схеми як дієслова *overflow* і як іменника *overflow*.

До наступної групи увійшли слова з **суфіксами**, запозиченими з французької мови, що завжди перебувають під наголосом. У коротких оповіданнях В. Вульф прикладами таких слів стали: *muleteer*, *balloon*, *cigarette*. Не зважаючи на те, що наведені слова є винятками з правил, помилки у наголошенні були допущені лише у слові *muleteer* мовці Г3 (3%) і Г4 (12%). Можливою причиною відсутності відхилень у словах *balloon* та *cigarette* могла стати широка вживаність у мовленні та наявність слова *cigarette* в українській мові зі схожою акцентною структурою.

У складних словах, що утворені по **типу прикметник+іменник та іменник+дієслово**, наголосом виділяється перша морфема: *threshing machine*, *drawing room*, *mowing machine*, *raindrop*, *waterfall*. Наведені слова вимовлялися з двома рівнозначними наголосами у мовленні Г2 (53%), Г3 (68%) і Г4 (76%). Більшість відхилень спостерігалися у словах, що пишуться окремо (93% від загальної кількості у всіх групах), які українці віднесли до різних РГ, спрощуючи їхню структуру. Надлишкове наголошення слів у цьому випадку менш виражене у мовців групи Г1, які помилилися лише виділяючи наголосом другу морфему у словах *threshing machine* та *mowing machine* (16%).

Особливим випадком є акцентуація слів, що змінює їхнє значення. Так, поєднані спільним наголосом слова *doorway* ('вхід до приміщення'), *commonplace* ('банальність'), *hairpin* ('шпилька') мають інше значення, ніж вжиті окремо і відзначені головним. У мовленні Г3 та Г4 вони справляють враження незалежно вжитих слів *'door'way*, *'common'place*, *'hair'pin* (68% та 74% відповідно), що перешкоджає сприйняттю змісту висловлювання. Мовлення Г1 і Г2 у цілому (86% і 81% відповідно) характеризується коректною реалізацією акцентної структури вище наведених слів, але у вимові деяких українців цих груп (2% загалом) у слові *'common'place* друга морфема виділена наголосом. Така надлишкова кількість наголосів у реченні не лише робить його звучання уривчастим, а й порушує просодичні ознаки голосних, які у мовленні носіїв мови не наголошуються.

Після дослідження акцентної структури складних слів та визначення місць фразового наголосу у реченнях у мовленні НМ, з них було відібрано службові слова, вжиті у слабких позиціях. Перед здійсненням аналізу вважаємо за доцільне зазначити, що у роботах зарубіжних вчених представлена варіативність вимови редукованих форм службових слів (Cruttenden, 2001b; Crystal, 1999; Ladefoged, 2001; Roach, 2001; Tokar, 2017). Для нашого дослідження реалізації ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців була використана розробка Д. Кристала (1995), яка представлена у Додатку В5 та доповнена транскрипцією, записаною з реального звучання інтерферованого мовлення.

Зважаючи на те, що службові слова, частіше за все, вживаються у зв'язному мовленні у слабких позиціях, із заміною повнозвучних голосних на редукований /ə/, фонетистам було запропоновано обрати з фрагментів інтерферованого мовлення носіїв української мови різних груп лексичні одиниці, які реалізуються в однаковому комбінаторно-позиційному оточенні. Попередній аналіз акцентної структури РГ виявив, що в англійському мовленні українців службові слова подекуди виділені наголосом або ж зберігають повнозвучну вимову голосної і в ненаголошеній позиції. Для порівняння представимо речення, прочитане НМ та українцями з різних груп (| – позначає межі синтагм):

Приклад:

1.1 *Rather to my relief |the sight of the mark | interrupted the fancy,| for it is an old fancy,| an automatic fancy,| made as a child perhaps.*

1.2 *Rather to my relief |the sight of the mark| interrupted the fancy,| for it is an old fancy,| an automatic fancy,| made |as a child perhaps.*

1.3 *Rather | to my relief |the sight of the mark |interrupted the fancy,| for it is |an old fancy,| an automatic fancy,| made |as a child perhaps.*

1.4 *Rather | to my relief |the sight of the mark |interrupted the fancy,| for it is |an old fancy,| an automatic fancy,| made |as a child| perhaps.*

Приклад 1.1 зображає реалізацію фрази носіями англійської мови, які виділяють у реченні 6 синтагм, виділяючи наголосом іменники та прикметники. У прикладах 1.2-1.4 – читання тієї самої фрази українцями різних груп. Акцентне оформлення речення у Г1 майже співпадає з НМ, за винятком наголошення слова *made* та зміни акцентної структури словосполучень *an old fancy* і *an automatic fancy*, через перенесення наголосу на другий компонент. Кількість синтагм збільшується у кожній наступній групі мовців, досягаючи максимуму у мовленні українців з Г4, які вживають на сім наголосів більше, у результаті чого вони повторюються з інтервалом в один-два ненаголошені склади. В англійському мовленні українців службові слова *to, my, the, of, for, an, as, a*, хоча і не наголошуються, але мають більш повнозвучну вимову, тому що знаходяться у безпосередній близькості до наголошеного слова, а у мовленні НМ завдяки процесам редукції вони зливаються в одне фонетичне слово з іншими членами речення (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Модифікації вимови службових слів у мовленні українців

	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
the sight of the mark	[ðə ,sait ə_ðə 'ma:k]	[ðə ,sait əf ðə 'ma:k]	[ðə ,sait əf ðə 'ma:k]	[ðə ,sait əv ðə 'ma:k]	[ðə 'sait əf ðə 'ma:k]
for it is an old fancy	[fər_ɪt ɪz ən_ 'ɔ:ld ,fænsɪ]	[fər_ɪt ɪz ən ɔ:ld 'fænsɪ]	[fɔ it ɪz ən ɔ:ld 'fænsɪ]	[fɔr'ɪt ɪz ən ɔ:ld 'fænsɪ]	[fɔr 'ɪt ɪz ən ɔ:ld 'fænsɪ]
made as a child perhaps	[,meɪd əz_ə 'tʃaɪld præps]	[,meɪd əz ə_ 'tʃaɪld pər'hæps]	[,meɪd əz ə_ 'tʃaɪld pər'hæps]	[,meɪd əz ə 'tʃaɪld 'pər'hæps]	[,meɪd əz ə 'tʃaɪld 'pər'hæps]

Таким чином, перебуваючи під наголосом (*perhaps*) та навіть у слабких позиціях, службові слова мають повнозвучну вимову у порівнянні з носіями мови.

Відсутність або недостатня вираженість позиційних і комбінаторних змін в інтерферованому англійському мовленні українців зумовили потребу у вивченні слів іншомовного походження, що зберігають повнозвучні голосні у ненаголошених складах. Аналіз слів такого типу дозволить встановити причину зазначених відхилень, яка вбачається або у непоширеності редукції та відсутності елізії в українській мові, або у низькому рівні фінетичної компетенції.

Значну групу складають слова латинського та грецького походження, що характеризуються відсутністю редукції у ненаголошених позиціях: *paragraph* ['pær.ə.grɑ:f], *canteen* [kæn'ti:n]. Ці повнозвучні нередуковані голосні у ненаголошених складах є типовими для всіх варіантів вимови, незалежно від темпу висловлювання. Однак, аудитори-фонетисти відзначили скорочення тривалості фонації довгих ненаголошених голосних у всіх словах, типове для носіїв української мови усіх груп, та зміна якості ненаголошеної /æ/ у мовленні Г2 та Г3, яка була відзначена як більш низька /æ/, а у мовців з Г4 – наднизька /æ/. Поміж іншого зазначимо, що вимова запозичених слів залежить від ступеня фонетичної асиміляції. Таким чином, у деяких частково асимільованих словах іншомовного походження ненаголошені голосні вимовляються за фонетичними правилами мови-джерела. Наприклад, у запозиченнях *intoxicate* [ɪn'tɒksɪkeɪt], *antenna* [æn'tenə], *enthusiasm* [ɪn'θju:ziæzəm] ненаголошені голосні повинні мати повну вимову, що властиво латинській мові. У мовленні українців ці алофони характеризуються послабленим звучанням, невиразним тембром, формантними показниками, що тяжіють до центру. У словах *antenna*, *enthusiasm* спостерігається якісна і кількісна редукція ненаголошеного [æ], у *intoxicate* лише кількісна редукція [eɪ], у той час як у мовленні носіїв мови ці алофони мають повнозвучну вимову. Фонетисти відзначили, що в англійському мовленні українців Г3 (80%) та Г4 (100%) [æ] у ненаголошеній позиції та [ə] мають звучання

наближене до [e], хоча у нормативній вимові мають кардинально різну довготу та якість. Цей випадок недодиференціації алофонів слід підтвердити під час проведення акустичного аналізу, уточнивши формантні показники.

У латинських словах *salute* [sə'lu:t], *conglomerate* [kən,glɔmə'reit] фонетисти відзначили наближення звучання ненаголошених голосних до їх графічного образу у мовленні Г3 і Г4, та затранскрибували їх як [sa'lu:t] і [kən,glɔ'mereit] (80% та 100% мовців відповідно).

З текстів також були відібрані слова французького походження *parasol* ['pærəsɔl], *chivalrous* ['ʃivəlrəs], *sepulcher* ['sepəlkə], *machine* [mə'ʃi:n], грецькі *automatic* [ɔ:tə'mætɪk], *phantom* ['fæntəm], *philosophic* [fɪlə'sa:fɪk], італійські *cavalcade* [kævəl'keɪd], *villa* ['vɪlə]. Увагу привертає те, що незалежно від походження слова, 100% носіїв української мови Г3 та Г4 і 60% мовців Г2 змінюють звучання ненаголошених голосних, уподібнюючи їх до голосних рідної мови. На відміну від них, Г1 (60%) й Г2 (20%) наближають звучання голосних у слабкій позиції до нейтрального голосного. Слід відмітити, що у різному комбінаторно-позиційному оточенні англійські ненаголошені голосні інтерферованого мовлення українців мають максимально схоже звучання, хоча ті самі алофони у носіїв мови значно різняться за довготою та якістю, залежно від дистрибуції.

Такі самі процеси прослідковуються й у французьких запозиченнях *reservoir* ['rezəvwa:], *fantastic* [fæn'tæstɪk], *parachute* ['pærəʃu:t], де ненаголошеним голосним властива довгота та повнозвучність. У вимові українців ненаголошені [ɑ:], [æ], [u:] редуковані за кількістю та якістю звучання, про що свідчать їхні формантні характеристики. Слова *fantastic* й *parachute* вимовляються українцями за правилами читання англійської мови, оскільки ненаголошені [æ] та [u:] мають більш центральну артикуляцію. У свою чергу, у слові *reservoir* ненаголошений [ɑ:] за формантними характеристиками звучить вище та просувається вперед, на що могла вплинути українська

вимова слова *резервуар*, в якій оточення алофону надає йому більш високого та переднього звучання.

При дослідженні вимови запозичених слів А. Круттєден (Cruttenden, 2001b) виявляє також процес згладжування дифтонгів, коли нейтральний голосний [ə] слідує за низхідними дифтонгами у межах слова, стаючи невід'ємною частиною сполучення. Це явище спостерігається у слові *annihilation* [əˌnaɪəˈleɪʃən], в якому у зв'язному мовленні випадає другий елемент глайду [ɪ], що відмічено лише у мовленні носіїв мови та 40% Г1. Носії української мови, вимовляючи дифтонг [aɪ] з більшою інтенсивністю, подовжують його тривалість та не відтворюють згладжування, змінюючи таким чином якісні і кількісні характеристики дифтонга [aɪ].

Підсумовуючи, можна стверджувати, що незалежно від походження слова, зберігається тенденція наближення вимови ненаголошених англійських голосних до схожих за звучанням українських, за винятком певної групи слів, які мають у ненаголошених складах повнозвучні голосні. До відхилень у вимові слів іншомовного походження можна також віднести відсутність згладжування у дифтонгах та уподібнення звучання ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні.

Беручи до уваги специфіку вимови ненаголошених голосних у текстах, озвучених українцями з різним рівнем володіння АМ, можна зробити висновок, що акцентна структура слів їхнього інтерферованого мовлення відрізняється від НМ і залежить від рівня фонетичної компетенції. Також встановлено, що найбільше відхилень зафіксовано у складних словах, що змінюють свою акцентну структуру залежно від контексту, словах іншомовного походження з повнозвучною вимовою ненаголошених голосних і службових словах у слабкій позиції. Тенденція до уподібнення алофонів схожим за звучанням голосним рідної мови, яку відзначали у своїх дослідженнях У. Вайнрайх (1972), О. Р. Валігура (2008) та В. Ю. Кочубей (2006), відзначена фонетистами як типова для слабких позицій. Відсутність

процесів елізії та гаплогії, зміна типу та ступеню редукції ненаголошених складів теж визначені типовими у більшій чи меншій мірі для носіїв української мови.

3.2 Алофонічне варіювання ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців

Кожна фонема усвідомлюється носіями мови як окремий звук, який протиставляється всім іншим фонемам мови. Однак, у зв'язному мовленні одна й та сама фонема може мати різні варіанти вимови. Її варіативність зумовлюється позицією у словах, тобто впливом комбінаторно-позиційного оточення та місця наголосу. Фонему в її конкретній реалізації з притаманними їй відтінками позначає алофон, реалізація якого підпорядковується відповідним закономірностям. Уживання алофона ненаголошеної фонемі, не характерного для нормативної англійської вимови, хоча і не призводить до сплутування слів, але надає мовленню мовця діалектного або іноземного звучання, що може помітно ускладнити комунікацію.

Проведений нами аудитивний аналіз довів, що інтерфероване мовлення українців характеризується відхиленнями в акцентній структурі загалом, у результаті чого виникають помилки у реалізації ненаголошеного вокалізму. Дані аналізу наведені у таблиці 3.3, де визначено частоту реалізації алофонів ненаголошених фонем.

Таблиця 3.3

Реалізація алофонів ненаголошених фонем (%)

Фонем	Алофони	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
/ə/	[ə]	12	17	23	48	46
	[-]	88	83	74	6	5
	Інший	-	-	3	46	49
/ɪ/	[ɪ]	38	42	43	43	11
	[ə]	35	38	41	-	9
	[ĩ]	25	20	16	-	-
	Інший	2	-	-	57	80
/ʌ/	[ʌ]	79	84	88	92	96
	[ə]	21	16	12	-	-
	Інший	-	-	-	8	4
/ʊ/	[ʊ]	17	15	22	16	12
	[ə]	83	85	78	21	18
	Інший	-	-	-	63	70
/æ/	[æ]	6	4	4	4	2
	[ə]	92	81	65	43	30
	Інший	2	15	21	53	68
/ei/	[ei]	100	100	100	15	18
	Інший	-	-	-	85	82
/əʊ/	[əʊ]	86	65	43	-	-
	[ə]	14	10	-	-	-
	Інший	-	25	57	100	100

Дані таблиці 3.3 дозволяють порівняти тональні ознаки ненаголошених голосних в інтерферованому англійському мовленні українців та виявити спільні риси, притаманні носіям однієї мови. Зазначимо, що ті алофони, які

вважаються відхиленням від вимовної норми англійської мови, позначені як "інший".

Так, нейтральний голосний /ə/, який є ядром ненаголошеного вокалізму, в зв'язному мовленні НМ вимовляється як [ə] всього у 12%, а у більшості випадків піддається елізії. Порівнюючи мовлення українців з еталоном, можна сказати, що для груп з високою та середньою фонетичною компетенцією характерна більша частота вживання алофона [ə] та рідше використання процесу елізії, хоча інших варіантів вимови зареєстровано не було. Очевидним є те, що через брак досвіду спілкування, мовці Г2 дотримувалися в основному вимови, характерної для ізольованої реалізації слів, у той час як Г1 вільно застосовували елізію (окрім випадків на початку слів та слів іншомовного походження). На відміну від них, українці з низьким рівнем фонетичної компетенції показали майже повну відсутність елізії (вона була пов'язана з пришвидшенням темпу). Більше того, у мовленні Г3 і Г4 було зафіксовано інші алофони нейтрального /ə/, які можна вважати відхиленням від вимовної норми. Серед них були /a/, /ɔ/, /e/, /ʊ/ залежно від графемного позначення алофона. У словах *parasol*, *fantastic*, *parachute* /ə/ наближався до /a/, у *reservoir* звучав схоже на український ненаголошений /e/, у *phantom*, *philosophic* тяжів до українського /ɔ/, а в *sepulcher* до /ʊ/. У суфіксальних морфемах *-ful*, в яких у НМ спостерігається повне випадіння нейтрального [ə], українці з Г1 вживають алофон /ə/, що є нормативним для ізольовано прочитаних слів, Г2 надають нейтральному голосному вищого підняття /ə̃/. У мовленні носіїв української мови Г3 та Г4 реалізується лабіалізований голосний високого підняття заднього ряду /ʊ/. На нашу думку, причиною цьому може бути як низький рівень фонетичної компетенції, так і відсутність в українській артикуляційній базі голосних з нейтральними характеристиками, що зумовлює повнозвучну вимову українцями навіть нейтрального /ə/.

Вимова голосного /ɪ/ також мала певні відхилення, але його алофонів було менше. Так, показники Г1 та Г2 відрізнялися незначно від носіїв мови, лише при вимові /ɪ/ у кінці слів типу *city, beauty, society, empty, intensity*. У кінці речення носії мови подовжують звучання голосної, реалізуючи алофон /i/, а українці вимовляють його коротко. У багатьох випадках у мовленні Г3 (57%) та у Г4 (80%) алофони фонем /ɪ/ та /i/ взагалі не мають відмінностей, помітних на слух, як у словах *city* та *lifting* перший ненаголошений склад звучить подібно до наголошеного, а у слові *intensity* відрізняються лише за тривалістю. Таким чином, додатковими алофонами, що зумовлюють відхилення у звучанні голосного /ɪ/ у ненаголошених позиціях у мовленні Г3 та Г4, є подовжений /i/ більш високий за підняттям ніж у НМ на початку і в середині слів (*intoxicate, promise*) та довгий /i:/ у відкритих складах. Також, у закінченнях *-ing* для українців цих груп не характерна назалізація ненаголошеного /ɪ/, на відміну від НМ та Г1, Г2, у яких він звучить як [ĩ] під впливом наступного [ŋ].

Голосна /ʌ/ реалізується у вигляді алофона [ʌ] на початку слів у префіксальних морфемах як в *unutterable, unwritten*. У всіх інших випадках для мовлення НМ характерне вживання нейтрального /ə/, особливо у редукованих формах службових слів *but, us* та *must*. На вимову Г1 та Г2 найбільшою мірою впливає темп – при його пришвидшенні у службових словах реалізується /ə/, хоча і нижчий за підняттям та відсунутий назад, при сповільненні звучить повнозвучний [ʌ], який за своїм звучанням близький до наголошеного. Найчастотнішим алофоном ненаголошеного /ʌ/ у мовленні Г3 і Г4 відзначено [ʌ], що характеризується нижчим підняттям ніж у попередніх груп мовців й також незначно відрізняється та слух від наголошеного. У слабких формах службових слів цей алофон зустрічається найчастіше, окрім випадків коли за словом слідує слово з логічним наголосом і зумовлює таким чином послаблення його артикуляції, надаючи більш нейтральних характеристик

[ʌ]. Отже, у мовленні українців з низьким рівнем фонетичної компетенції явище редукції має менш виражений характер, що характерно для їхньої рідної мови.

Досліджуючи характеристики ненаголошеного [ʊ], його реалізацію у ненаголошеній позиції встановлено лише у слові *parachute* у мовленні НМ та Г1, Г2, та у слові *to* у мовленні Г3 і Г4. Хоча українці Г1 та Г2 дотримуються характерної для зв'язного мовлення вимови частки [tə], у мовленні останніх частіше звучить більш огублений варіант [ɤ]. Недостатній ступінь редукції та більша лабіалізованість алофона робить його звучання наближеним до українського [u] у вимові Г3 та Г4 і дозволяє стверджувати, що частка *to* у більшості випадків (90%) вживається у нередукованій формі.

Нечастою є реалізація у ненаголошеній позиції голосного [æ], зокрема у словах *antenna* та *enthusiasm*, яка частіше вживається під другорядним наголосом, який нами не розглядався. У наведених словах, вимова НМ характеризувалася повнозвучністю, як і Г1, у деяких випадках з незначним збільшенням підняття. У мовленні українців з інших груп досліджуваний алофон майже не вживається. Здебільшого вони реалізували варіант з вищим підняттям [æ]. Найбільша кількість реалізацій зазначеного алофона відзначена у неозначених артиклях *a* та *an*; вказівному займеннику *that*; прийменниках *at*, *as*; сполучнику *and*, які у зв'язному мовленні вживаються у редукованій формі, тобто з нейтральним [ə]. Саме цим і зумовлена частотність реалізації алофона [ə] у мовленні НМ та Г1, у носіїв української мови з Г2 він має більш низьке звучання і позначається як /ə/. Українці з низьким рівнем фонетичної компетенції, використовуючи повнозвучні форми, замінюють його на /æ/.

Цікавим випадком є вживання у ненаголошеній позиції ненаголошеного дифтонга /ei/, як у *penetrate*, *separate*, *venerate*, *populate*, *indicate*. У вимові всіх українців другий елемент дифтонга має вище підняття, а сам алофон вимовляється з більшою інтенсивністю ніж, у носія мови. Українці з Г3 та Г4

проявили тенденцію до виділення дифтонга другорядним (73% і 46% відповідно) і навіть головним наголосом (12% і 54%). Складності при вимові слова *separate* могло викликати те, що наголос змінює його значення, а саме частиномовну приналежність. Так, всі 100% Г3 та Г4 зробивши наголос на першому складі, замість дифтонга вимовляли /e/, змінивши його якісні і кількісні характеристики. Відсутність досвіду спілкування може, таким чином, обмежувати можливості вибору алофонів мовцем у зв'язному мовленні.

У словах, де у ненаголошеній позиції реалізується дифтонг [ai] (*apologize, exercise, scrutinize*), вимова українців з Г1 звучить подібно до носіїв мови, хоча другий елемент має вище підняття. У Г2 та Г3 спостерігається збільшення інтенсивності складу з дифтонгом, що наближає його до наголошеного. Мовлення Г4 характеризується зміною акцентної структури слів, а саме – наголос зміщується на склад з дифтонгом, виділяючи його звучання найбільшою інтенсивністю. Внаслідок таких змін значних модифікацій зазнають просодичні ознаки ненаголошеного [ai].

Вживання /əʊ/ у ненаголошених позиціях не досить розповсюджене явище в англійському мовленні, але у словах типу *yellow, shadow, window* реалізуються носіями англійської мови. Досліджуваний дифтонг характеризується тим, що перший неогублений елемент з нейтральною артикуляцією переходить у більш закритий та високий голосний з незначним огубленням (Cruttenden, 2001, р. 64). Оскільки в українській мові відсутні голосні з нейтральною артикуляцією, а огублення виражається у більш значній мірі, ніж в англійській, в українців всіх груп спостерігається тенденція до лабіалізації алофона цього звука. Поступово знижуючи підняття та відтягуючись назад (у Г1 [əʊ], у Г2 та Г3 [ɔʊ]), у мовленні Г4 він модифікується до [ɔu] у 87% випадків та за інтенсивністю незначним чином відрізняється від наголошеного голосного.

Підсумовуючи, можна стверджувати, що модифікації ненаголошеного вокалізму характерні для мовлення усіх груп українців, але ступінь їх варіативності значно відрізняється. Отримані дані наведено у Таблиці 3.4 (перший алофон вживається найчастіше):

Таблиця 3.4

Модифікації ненаголошених голосних в англійському мовленні носіїв української мови

	НМ	Г1	Г2	Г3	
/ə/	[-]-[ə]	[-]-[ə]	[-]-[ə]	[ə]-[a]-[ɔ]- [e]-[ʊ]-[-]	[a]-[ɔ]-[e]- [ʊ]-[ə]-[-]
/ɪ/	[ɪ]-[ə]-[ĩ]-[i]	[ɪ]-[ə]-[ĩ]	[ɪ]-[ə]-[i:]	[i:]-[ɪ]	[i:]-[ɪ]-[ə]
/ʌ/	[ʌ]-[ə]	[ʌ]-[ə]	[ʌ]-[ə]	[ʌ]-[ʌ]	[ʌ]-[ʌ]
/ʊ/	[ə]-[ʊ]	[ə]-[ʊ]	[ə]-[ʊ]	[ʊ]-[ə]-[ʊ]	[ʊ]-[ə]-[ʊ]
/æ/	[ə]-[æ]	[ə]-[ə]-[æ]	[ə][ə][æ]	[ə]-[ə]-[æ]- [æ]	[ə]-[ə]-[æ]- [æ]
/ei/	[ei]	[ei]	[ei]	[eɪ]-[ei]	[eɪ]
/ai/	[ai]	[ai]	[ai]	[ai]	[ai]
/əʊ/	[əʊ]	[əʊ]	[əʊ]	[ɔʊ]	[ɔʊ]

Таким чином, досліджені 8 ненаголошених звуків мають 15 алофонів у мовленні носіїв мови та українців Г1, 16 алофонів у Г2, та по 21 алофону у Г3 і Г4. Наведені результати підтверджують припущення про те, що модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем у мовленні носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції мають більшу варіативність. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення у всіх груп мовців, які різняться ступенем. Так, у Г1 відхилення виявляються здебільшого у незначній зміні якості певних алофонів та відсутності елізії на початку слів. У Г2 ступінь відхилень зростає, позаяк спостерігаються і кількісні зміни. Для мовлення Г3 і Г4 характерний найбільший ступінь порушень, якому властива

навіть зміна акцентної структури слів, монофтонгізація дифтонгів та збільшення ступеня огубленості алофонів.

Отримані дані підтверджують необхідність зіставлення формантних показників ненаголошених голосних в інтерферованому англійському мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції з еталонним мовленням носіїв мови. Такий порівняльний аналіз підтвердив типові для українців характеристики алофонів ненаголошених фонем і проаналізувати їхні просодичні ознаки, виявляючи відхилення від вимовної норми, що корелюють з рівнем володіння англійською мовою та практичним досвідом спілкування мовців. Зазначений факт зумовлює необхідність встановлення акустичних характеристик голосних у слабких позиціях для виявлення причин відхилень на сегментному рівні. На етапі акустичного аналізу для уточнення отриманих даних про відхилення від вимовної норми англійської мови нами було проаналізовано алофони фонем у ненаголошених складах двоскладових, багатоскладових (з різним віддаленням від наголосу), службових та іншомовних словах.

3.3 Акустичний аналіз просодичних ознак алофонів ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні

Як зазначалося раніше, характеристики голосних, особливо ненаголошених, значним чином залежать від комбінаторно-позиційного оточення, яке впливає на їхні артикуляційні характеристики, змінюючи при цьому їхні просодичні ознаки. Цей факт став підґрунтям для дослідження алофонів у залежності від їхньої дистрибуції. Таким чином, в обраних двоскладових словах досліджувалися просодичні ознаки алофонів фонем /ɪ/ (тривалість, інтенсивність та тон) у префіксальній морфемі *en-* перед наголосом та у сполученнях *-ly*, *-ty* і флексіях *-ing*, *-ed* після наголосу. Вивченню підлягали реалізації нейтрального /ə/ у переднаголошених

(позначений на письмі графемами *e*, *o* та *a*) і після наголошених позиціях (суфіксах *-ful*, *-less*, *-ness*). У багатоскладових словах досліджувалися просодичні характеристики алофонів (віддалене й наближене передування/слідування) та інтенсивність вимови складів з різними алофонами у різно-віддалених позиціях відносно наголосу. Акцентна структура багатоскладових слів, залежно від вживання у реченні, теж підлягала аналізу. Хоча вимова слів в англійській мові підпорядковується правилам, винятками є слова іншомовного походження, в яких голосні у ненаголошених складах мають повнозвучну вимову. Для дослідження вони були розподілені на групи залежно від алофону, що реалізується у ненаголошеній позиції. Службові слова вживаються з повнозвучним голосними, позаяк часто мають лише один склад. Але в зв'язному мовленні вони вживаються у слабкій формі, не несуть логічного чи словесного наголосу, приєднуючись до самостійних слів у якості клітиків. Цей факт спричинив необхідність дослідження голосних і у службових словах, що були виділені в окрему групу.

3.3.1 Просодичні ознаки ненаголошених голосних у двоскладових словах. За даними досліджень учених найчастіше в англійському мовленні вживається ненаголошений нейтральний голосний [ə] (Cruttenden, 2001; Crystal, 1999), що може реалізуватися як алофон різних фонем, які позначаються на письмі різними графічними знаками. Наше дослідження, дані якого наведені у Додатку Б, таблиці Б2, підтвердило цей факт. Згрупувавши слова за графічним критерієм, тобто у відповідності до графічного позначення [ə] у слові, було виміряно формантні характеристики та визначено просодичні ознаки нейтрального голосного у двоскладових словах у перед- та післянаголошеному складі. У ході аналізу встановлено, що формантні характеристики в англійському мовленні українців залежать від графемного позначення алофону [ə].

До першої групи було віднесено слова, в яких [ə] відповідає графічно літері *o* і вживається у прикритому переднаголошеному складі. У носіїв мови формантні характеристики такого варіанту [ə] наближалися до нейтральних. Зменшення значень обох формант F1 та F2 у Г1 вказує на незначне відсунення назад та вище підняття голосного. У Г2 голосному [ə] також були притаманні подібні ознаки, але різниця у F2, що показує відсунення назад, є більш суттєвою. Найбільше відхилення від показників носіїв мови та від груп українців з філологічною освітою, показали Г3 та Г4, надаючи [ə] більш низького звучання. Збільшивши різницю у значеннях F2 до максимальної, носії української мови вимовляли алофони з наближенням до заднього ряду (див. табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Формантні параметри алофонів /ə/ у переднаголошеному складі

Група мовців	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
	F1					F2				
<i>F</i> orget	498	482	474	443	412	1521	1505	1327	1008	907
<i>C</i> onceal	423	412	406	378	384	1855	1824	1421	1142	987
<i>C</i> ontent	438	423	412	403	398	1821	1809	1496	1203	1106

Таким чином, результати дослідження переконливо свідчать про те, що українці інтуїтивно наближають звучання нейтрального голосного до його графічного образу, у даному випадку голосного заднього ряду низького піднесення [o], наділяючи його відповідними формантними характеристиками. Слід відзначити, що в англійському мовленні українців Г3 та Г4 алофон [ə] має ознаки лабіалізації, про що свідчить зменшення значень обох формант. Артикуляційні модифікації, у свою чергу, зумовлюють зміну

просодичних ознак алофона, що представлено на спектрограмах (див. Рис. 3.1):

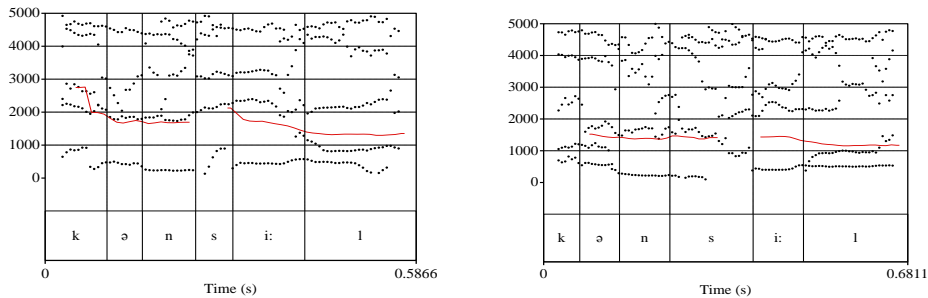


Рис. 3.1 Спектральні характеристики слова *conceal* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Хоча тон алофона визначається як рівний у всіх мовців експериментальних груп, а динамічні характеристики не мають суттєвих відмінностей (НМ = 70 Дб, Г4 = 72 Дб), темпоральні показники алофонів ненаголошеного [ə] варіюються від 56 мс у НМ до 74 мс у Г4, збільшуючи також загальну тривалість слова.

Така сама формантна картина спостерігається із алофонами ненаголошеного [ə], що на письмі співвідноситься з графемою *a*, і за показниками НМ тяжіє до нейтрального [ə]. Найбільші розбіжності у значеннях формант показали НМ та Г3 і Г4, що підтверджують дані, наведені у таблиці 3.7:

Таблиця 3.7

Формантні параметри алофонів ненаголошеного [ə], у переднаголошеному складі

Група мовців	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
	F1					F2				
Again	758	755	742	675	668	2567	2468	2342	2103	1960
Асепт	734	728	719	654	648	2456	2409	2335	2297	2008
Among	745	731	728	706	692	2486	2425	2368	2194	2078

Аналізуючи спектрограми, можна охарактеризувати просодичні ознаки ненаголошеного /ə/ (див. Рис. 3.2):

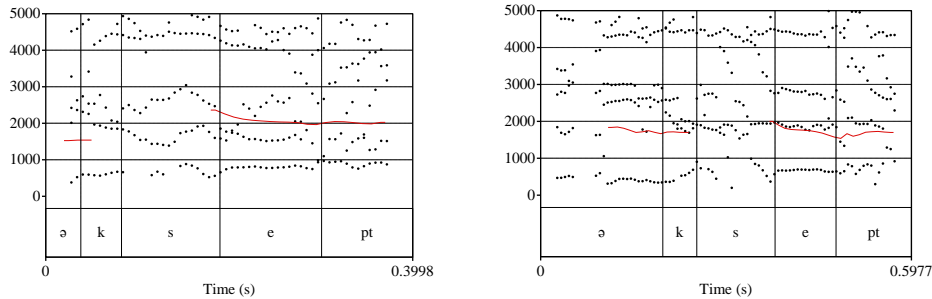


Рис. 3.2 Спектральні характеристики слова *accept* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Як видно зі спектрограми, найбільше відрізняються темпоральні показники ненаголошеного [ə], які поступово збільшуються у кожній групі мовців, а у Г4 перевищують значення у 5 разів (НМ = 38 мс, Г4 = 196 мс), впливаючи на тривалість слова загалом. Тональні характеристики алофона також мають відмінності, показуючи спадний рух у Г2, Г3 та Г4, однак залишаючись рівним у НМ та Г1. Динамічні показники у мовленні українців коливаються від 68 Дб у Г2 до 72 Дб у Г4, у той час як у мовленні НМ та Г1 визначити їх неможливо. Таким чином, алофони ненаголошеного [ə], що позначаються графемою *a* на початку слова, мають відмінності від НМ у всіх просодичних параметрах, але їхній ступінь напряму залежить від рівня фонетичної компетенції.

Одним з випадків вживання нейтрального голосного [ə], проаналізованим у нашому дослідженні, є редуковані суфікси в англійській мові. Для аналізу обрані ті слова, які мають однакове звучання суфіксальних морфем: *-ful*, *-less*, *-ness*. Детальні дані щодо формантних показників алофона наведені у Додатку Г, таблиці Г2, а узагальнену інформацію подано у таблиці 3.8:

Таблиця 3.8

Формантні показники [ə] у ненаголошених суфіксах

Група мовців	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
	F1					F2				
-ful	458	455	432	375	368	1567	1468	1342	1103	1260
-less	534	548	559	574	598	1456	1509	1635	1797	1708
-ness	545	561	568	596	609	1486	1498	1568	1594	1678

Слід зазначити, що у зв'язному мовленні НМ, ненаголошений [ə] зазнає значної якісної та кількісної редуції, на відміну від вимови українців, про що свідчать темпоральні показники звучання аналізованих слів. Всі досліджувані одиниці відрізняються за темпоральними та динамічними показниками, у той час як тональні ознаки мають спільні риси і характеризуються спадним контуром. Однак, найбільші розбіжності у звучанні та формантних показниках були зафіксовані у вимові слів із суфіксом *-ful*, в якому алофон ненаголошеного [ə] мав ознаки лабіалізації у Г2 (63%), Г3 та Г4 (100%), хоча у НМ подекуди спостерігалось повне випадіння голосної (*faithful* [¹*feiθf(ə)l*], *fretful* [¹*fretf(ə)l*]). Для наочності представимо варіанти вимови з частково редукованим алофоном [ə] у НМ та повнозвучним голосним у Г4 (див. Рис. 3.3):

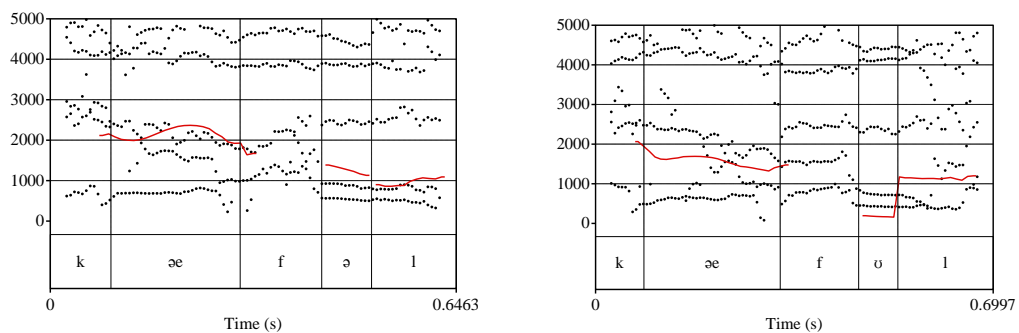


Рис. 3.3 Спектральні характеристики слова *careful* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Характерною просодичною ознакою ненаголошеного /ə/ є спадний тон алофона у НМ та Г1, і рівний у Г4, так само як і у Г2 та Г3. До того ж, різниця у формантних значеннях свідчить про зміну артикуляційних характеристик. Інші просодичні ознаки голосного, такі як темпоральні показники (НМ = 79мс, Г4= 81мс) та інтенсивність (НМ= 70 Дб та Г4= 72 Дб) не мають суттєвих відмінностей.

Особливим випадком для носіїв української мови є вимова ненаголошених складів у двоскладових словах, в яких нейтральний [ə] випадає, а складотворчу функцію виконують сонорні приголосні: *pencil, reason, prison, camel, parcel*. Так, у мовленні НМ ненаголошений голосний [ə] відсутній взагалі, тривалість фонації слів менша, а ніж в українців. У Г1 реалізується надкороткий [ǝ] (37%), а подекуди зафіксована елізія голосного (63%). Типовою для мовлення Г2 є реалізація [ə] у всіх ненаголошених складах такого типу. Мовці Г3 та Г4 вживають більш широкий спектр алофонів, наближаючи вимову нейтрального [ə] до [ɪ], [ə], [ɘ] у наведених словах відповідно. Для наочності наведемо спектрограми *prison*, що мають найбільші відмінності (див. Рис. 3.4):

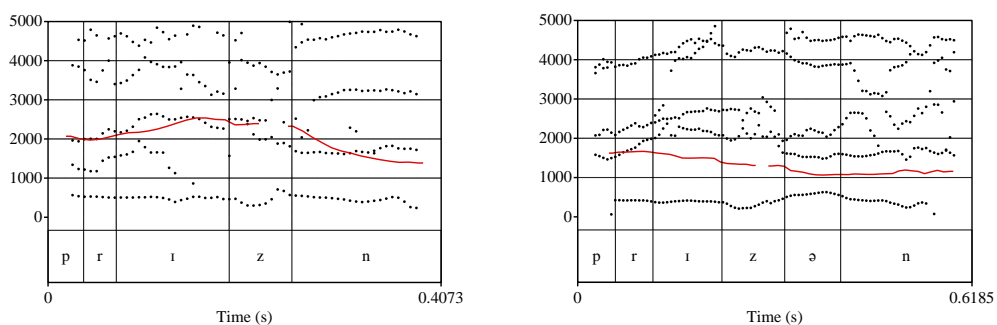


Рис. 3.4 Спектральні характеристики слова *prison* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Очевидно, що замість елізії, ненаголошений голосний має значну тривалість та плавний спадний тон у мовленні майже всіх українців (Г1 = 60%).

У ході дослідження просодичних ознак алофонів ненаголошених голосних, було проаналізовано також алофони фонемі /i/ у двоскладових словах у різному комбінаторно-позиційному оточенні у перед- та післянаголошених складах. Для аналізу його просодичних характеристик у початковій позиції було обрано слова з префіксом *-en*: *engage*, *entrust*, *encroach*. У післянаголошеній позиції цей голосний найчастіше реалізується у флексіях *-ing* та *-ed*, й сполученнях *-ty* та *-ly*, що й зумовило вибір слів. Детальні результати інструментального аналізу формантних характеристик голосних, реалізованих носіями мови та чотирма групами українців, наведені у Додатку Г, таблиці Г1, а узагальнені дані унаочнює таблиця 3.9:

Таблиця 3.9

Середні значення формант F1 і F2 ненаголошеного [i] у
післянаголошених складах двоскладових слів (у Гц)

Форманти	F1					F2				
	Група мовців	Г1	Г2	Г3	Г4	Г1	Г2	Г3	Г4	
Префікс <i>en-</i>	371	405	548	583	555	2547	2642	2765	2796	2274
Закінчення <i>-ing</i>	558	550	543	522	498	1873	1900	1986	2398	2489
Закінчення <i>-ed</i>	542	550	531	521	518	2189	2265	2243	2247	2236
<i>-ty</i>	488	470	454	443	433	1745	1852	1876	1989	2229
<i>-ly</i>	506	482	463	458	442	1821	1865	1898	1941	2008

Визначені у ході аналізу акустичні параметри алофонів голосних в англійському мовленні носіїв української мови, підсумовані для всіх мовців кожної досліджуваної групи, щоб уможливити підрахунок середніх

показників формант F1 і F2, які наведені у таблиці. Аналіз акустичних характеристик ненаголошеного [ɪ] дає змогу встановити тональні розбіжності у вимові алофону, реалізованого НМ та українцями з різних експериментальних груп, зумовлені як відмінностями за рядом, так і за піднесенням.

За даними спектрального аналізу встановлено, що алофон ненаголошеного /ɪ/, реалізований у мовленні НМ на початку слова, коротший (тривалість у НМ= 72 мс, Г4 = 88 мс) та менш інтенсивний (НМ = 54 Дб, Г4 = 60 Дб), ніж в українців, що характерно для більшості ненаголошених голосних англійської мови і підтверджує не достатній ступінь редукції. До того ж, формантні показники мовлення українців наближаються до нижчого підняття та просунутої наперед артикуляції. Хоча зазначені просодичні ознаки англійських ненаголошених голосних відрізняються від НМ, тон усіх алофонів /ɪ/ залишався спадним (див. Рис. 3.5) .

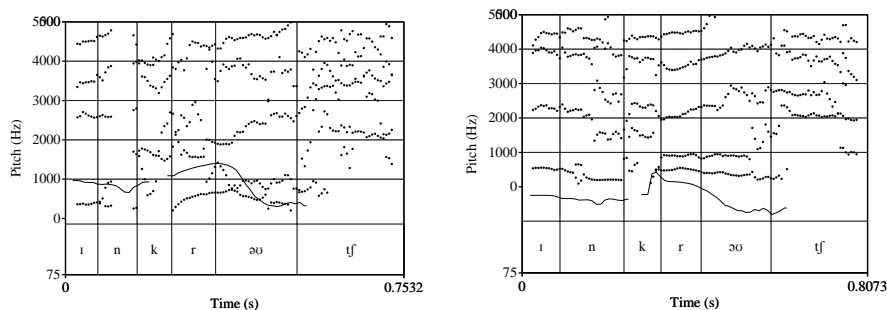


Рис. 3.5. Спектральні характеристики слова *encroach* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Таким чином, за допомогою спектрального аналізу встановлено, що у початковій позиції основними відхиленнями просодичних ознак ненаголошеного /ɪ/ є збільшення темпоральних та динамічних показників, що супроводжується зміною артикуляції.

Досліджуючи реалізацію алофонів ненаголошеного /ɪ/ у кінцевій позиції слів у закритому складі, зазначмо, що їх характеристики залежать від комбінаторно-позиційного оточення. У закінченні минулого часу *-ed*

реалізується короткий ненапружений голосний переднього ряду [ɪ] та чергується з випадінням голосного. Дані дослідження свідчать, що в англійському мовленні українців зберігається тенденція до підвищення інтенсивності та тривалості алофона у порівнянні з НМ. Для дослідження були обрані слова зі схожим комбінаторно-позиційним оточенням, тобто після дзвінкого приголосного /d/. Володіючи правилами читання, всі групи мовці відтворили вірне для ізолювано прочитаних слів звучання. В українців з Г2, Г3 та Г4, які дотримувались повнозвучної вимови, алофон [ɪ] просувався вперед та угору. З огляду на те, що у мовленнєвому потоці алофон [ɪ] піддається якісній та кількісній редукції, набуваючи ознак центрального ряду, наближені показники формант Г1 до НМ, можуть свідчити про вплив досвіду спілкування іноземною мовою на реалізацію ненаголошеного вокалізму у зв'язному мовленні. Дані підрахунків наведено у таблиці 3.10:

Таблиця 3.10

Формантні показники алофонів ненаголошеного /ɪ/ у закінченні минулого часу

Група мовців	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
Форманти	F1					F2				
Faded	550	542	502	420	360	1500	1550	1604	1696	1750
Nodded	496	462	380	342	330	1704	1738	1846	1895	1917
Shaded	548	541	500	418	386	980	996	1046	1397	1458
Added	458	447	432	410	414	1870	1950	1980	2004	2073

За формантними, тональними та динамічними характеристиками алофони даної фонемі відрізняються мало, але все ж спостерігається збільшення підняття у порівнянні з вимовою НМ.

Інше комбінаторно-позиційне оточення, а саме сполучення *-ing*, надає алофону /i/ характерного назалізованого відтінку [ĩ]. Голосний з подібними характеристиками відсутній в українській мові, тому відхилення у Г2, Г3 та Г4 були суттєвими, а у мовців Г1 акустичні характеристики наближалися до НМ. Слід зазначити, що показники F1 ненаголошеного [i] поступово зменшуються від 556 Гц у НМ до 520 Гц в Г2, що свідчить про збільшення підняття голосного [i] вгору. Ріст значень F2 на 114 Гц у Г2 вказує на відсунення артикуляції до заднього ряду. Найбільша різниця формантних показників у НМ спостерігається з Г3 і Г4 в обох формантах (F1 506 Гц та 503 Гц, F2 2207 Гц та 2394 Гц відповідно), хоча між собою дані показники різняться найменше. Таким чином, носії української з низьким рівнем фонетичної компетенції наближають звучання алофону до голосних заднього ряду високого піднесення, що характерно для українського ненаголошеного /i/, що підтверджують спектрограми на Рис. 3.6:

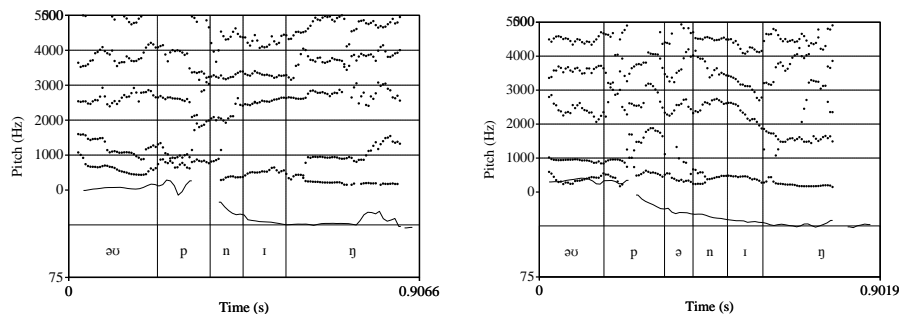


Рис. 3.6 Спектральні характеристики слова *opening* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

За даними акустичного аналізу, тон (спадний) та динамічні показники (НМ = 70 Дб, Г4 = 72 Дб) не мають значних відмінностей ненаголошеного [ĩ] у закінченнях *-ing*, а його темпоральні показники різняться. У мовленні НМ досліджуваний алофон має довше звучання (111 мс), ніж в українців (Г4= 93 мс). Його формантні характеристики у мовленні носіїв АМ вказують на централізацію артикуляції (F1 = 558 Гц, F2 = 2298 Гц), на відміну від українців,

які наділяють алофон більш просунутою артикуляцією та вищим підняттям ($F4 - F1 = 525$ Гц, $F2 = 2967$ Гц).

Вивчаючи реалізацію /i/ у відкритому складі у кінці слова, вчені встановили, що алофон зазвичай триваліший, ніж у середині слова, і вимовляється як [i] (A. Cruttenden, P. Ladefoged, P. Roach), що підтверджують дані проведеного нами спектрального аналізу (див. Рис. 3.7):

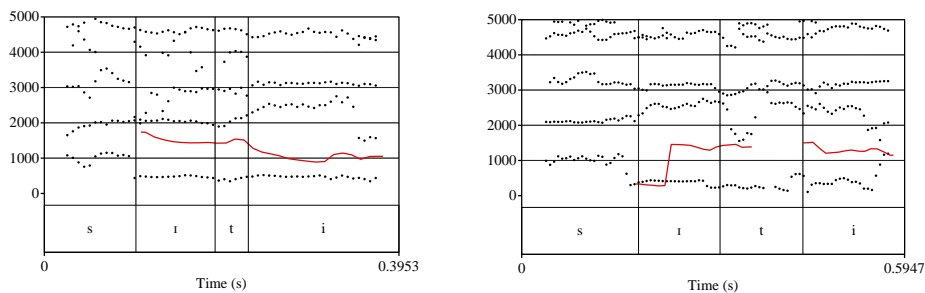


Рис. 3.7 Спектральні характеристики слова *city* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Інші просодичні ознаки кінцевого ненаголошеного також мають значні відмінності: в англійському мовленні українців інтенсивність алофона менша (НМ = 75 Дб, Г4 = 64 Дб), а тривалість його фонації близька до наголошеного у цьому ж слові, хоча у НМ ці алофони різняться за тривалістю (звучання у НМ = 167 мс, а у Г4 = 157 мс). Таким чином, всі просодичні ознаки ненаголошеного відкритому кінцевому складі зазнають значних модифікацій в англійському мовленні українців.

Підсумовуючи отримані у ході дослідження просодичних ознак ненаголошеного /i/, зазначимо, що мовлення Г1 найближче до формантних показників алофона НМ, хоча різниця в F1 свідчить про незначний рух вгору ([i]) на початку та більш значне підняття артикуляції у кінці слова у відкритому складі. Збільшення значень F2 характеризує алофон як більш задній [i] у закінченні -ed. Загалом, у вимові українців алофони ненаголошеного голосного [i] тяжіють до верху трапецоїда та просуваються вперед, варіюючи за показниками обох формант. Отримані результати також

дозволяють стверджувати, що акустичні характеристики ненаголошеного [ɪ] у двоскладових словах не залежно від позиції в англійському мовленні українців мають загальну тенденцію до просунення алофону вперед та більш високого підняття. Такі характеристики уподібнюють його до українського ненаголошеного /i/. Найбільші відмінності з носіями мови (НМ) спостерігаються у Г3 та Г4, з низьким рівнем фонетичної компетенції.

Отже, дані сонаграфічного аналізу ненаголошених голосних у двоскладових словах свідчать про те, що основними труднощами для носіїв української мови є відтворення елізії у ненаголошених складах та розрізнення алофонів [ɪ] та [i] за просодичними ознаками. Більше того, виявлено тенденцію до наділення нейтрального [ə] характеристиками графічного образу алофона у мовленні Г3 та Г4, що також підтверджує роль високого рівня фонетичної компетенції та практичного досвіду спілкування.

3.3.2 Просодичні ознаки реалізації ненаголошеного вокалізму у багатоскладових словах. Як вже було зазначено у першому розділі, слабкими позиціями для голосних в англійській мові є перший переднаголошений і перший післянаголошений склади. Більш віддалені від наголосу склади сильніші і триваліші (М. Hammond, 1997, р.130). Тому вбачаємо за необхідне дослідити звучання ненаголошених голосних у багатоскладових словах у різних позиціях. Для аналізу обрано слова без другорядного та емпатичного наголосів.

У процесі вивчення реалізації англійського ненаголошеного вокалізму у багатоскладових словах встановлено, що у мовленні українців просодичні та формантні характеристики (показники наведені у Додатку Г, таблиця Г.5) не залежать від позиції в слові, на відміну від носіїв англійської мови. Так, у словах *indifferent* [ɪn'dɪfərənt], *reticent* [ˈretəsənt], *unutterable* [ʌn'ʌtərəbəl], алофон [ə] знаходиться у першій, другій та третій

післянаголошених позиціях. Проаналізувавши його акустичні показники у мовленні носіїв англійської мови, можна стверджувати, що у першому післянаголошеному складі динамічні та тональні ознаки найменш виражені. З найбільшою інтенсивністю серед ненаголошених голосних був вимовлений [ə] у другій післянаголошеній позиції, що підтверджують також дані аналізу (див. Рис. 3.8).

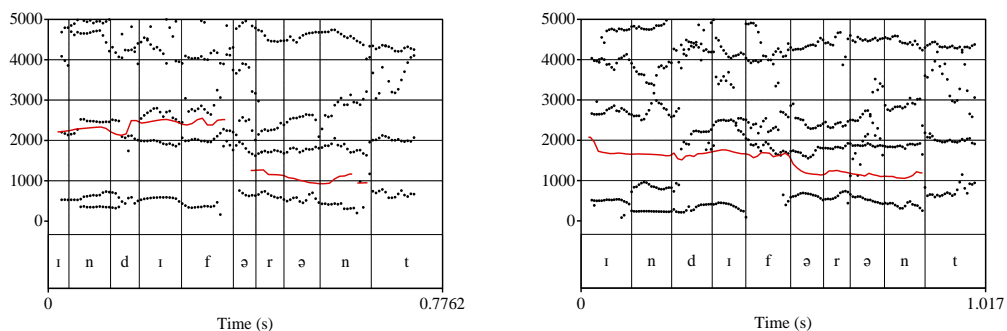


Рис. 3.8 Спектральні характеристики слова *indifferent* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

У представленому слові, як й у інших словах з різновіддаленим від наголошеного складу [ə], вимова НМ характеризується невиразним тональним контуром та зменшеною тривалістю (45 мс) першого післянаголошеного [ə], тоді як в англійському мовленні українців алофону притаманний чіткий спадний тон, а його тривалість вдвічі більша (90 мс). Динамічні показники мовців усіх груп відрізняються від НМ щонайбільше на 4 Дб (у Г4). Другий післянаголошений [ə] триваліший (71 мс) та характеризується виразним рівним тоном, що підтверджує думку науковців про те, що ця позиція є сильнішою за попередню. Однак, в англійському мовленні українців темпоральні показники майже не відрізняються (Г1 = 84 мс та 87 мс, Г2 = 85 мс та 89 мс, Г3 = 91 мс та 93 мс, Г4 = 90 мс та 93 мс), але тон, на відміну від попереднього складу, має рівний контур.

Голосні переднаголошених складів, що також повинні мати меншу інтенсивність, вимовляються українцями як сильні та повнозвучні, наближаючись за характеристиками до наголошених. Так, мовці Г2, Г3 та Г4

наділяють алофони [ɪ] та [ʌ] у переднаголошеній та наголошеній позиціях у словах *indifferent* та *unutterable* схожою інтенсивністю та тоном, а темпоральні показники переднаголошеного [ɪ] подекуди перевищують показники наголошеного (Г2 – 40%, Г3 – 80%, Г4 – 100%), хоча у мовленні носіїв мови просодичні ознаки цих алофонів значно відрізняються.

В англійському мовленні українців позиція голосного не впливає значним чином на його тон та інтенсивність, позаяк характеристики алофона не мають суттєвих відмінностей. У словах *indifferent* та *reticent*, у другій післянаголошеній позиції, його звучання наближається за показниками до [e] переднього ряду високого підняття. У третій післянаголошеній позиції у слові *unutterable* голосний [ə] взагалі відсутній у вимові українців Г2, Г3 і Г4. Для порівняння наведемо наочне зображення показників інтенсивності порівнюваних слів (див. Рис. 3.9):

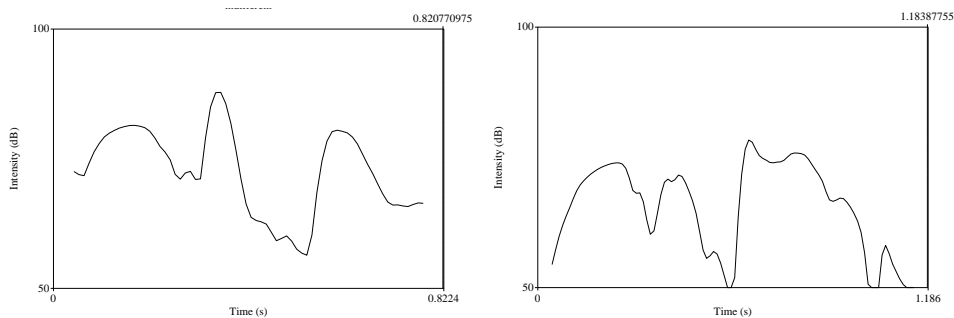


Рис. 3.9 Динамічні характеристики слова *indifferent* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Порівнюючи динамічні та формантні показники алофонів у перед- та післянаголошеній позиції між собою, слід зазначити, що голосний [ə] у словах *desolation* [desə'leɪʃən], *cathedral* [kə'θi:drəl] та [ɪ] у словах *intensity* [ɪn'tensəti], *inability* [ɪnə'bɪləti], *illumination* [ɪljʊ:mi'neɪʃn] різні за своїми ознаками, що підтверджують показники носіїв мови. Для переднаголошеного складу характерне більш інтенсивне звучання та менший ступінь редукації, а у післянаголошеній позиції голосна зазнає і кількісних, і якісних змін, що призводить до менш тривалого та менш динамічного звучання. У мовленні

українців Г2, Г3 та Г4 переднаголошена [ə] у слові *desolation* за формантними показниками тяжіє донизу та заднього ряду, а за інтенсивністю мало відрізняється від голосної попереднього складу. Післянаголошений [ə] маючи формантні показники близькі до української /e/, відрізняється меншою інтенсивністю. Однак, для мовлення українців Г1 характерне розрізнення алофонів за просодичними ознаками залежно від позиції у слові (див. Рис. 3.10):

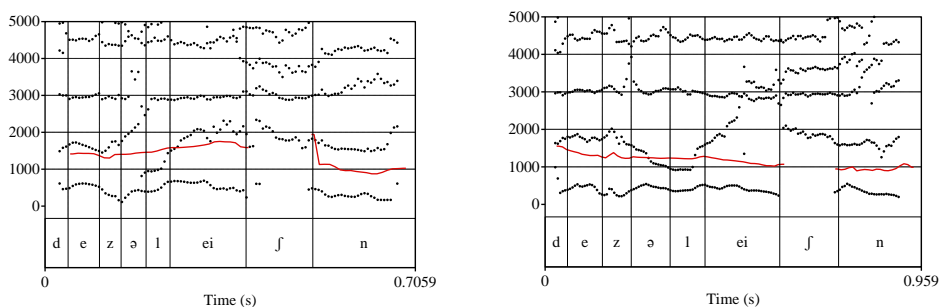


Рис.10 Спектральні характеристики слова *desolation* у мовленні НМ (ліворуч), Г4 (праворуч)

Аналізуючи спектральну картину ненаголошених голосних у слові *desolation*, перш за все слід звернути увагу на темпоральні параметри слова в цілому, які у мовленні українців перевищують показники НМ (НМ = 70 мс, у середньому в Г1 = 78 мс, Г2 = 83 мс, Г3 = 88 мс, Г4 = 96 мс). Збільшення значень відбувається здебільшого за рахунок тривалості ненаголошених голосних, тривалість яких у НМ 59 мс у першому і 48 мс у другому складі, а у мовців, вимова яких відрізняється від НМ найбільше – 88 мс та 98 мс відповідно. Привертає увагу й те, що другий алофон триваліший за перший, що не характерно для англійської мови загалом та даного випадку зокрема. Слід відмітити, що перший алофон має спадний тональний контур у Г3 та Г4, у той час як у мовленні інших мовців він, як і другий, має ознаки рівного тону. За динамічними ознаками алофони НМ майже не відрізняються (перший = 63 Дб, другий = 61 Дб), як і у Г1 (65 Дб та 63 Дб відповідно), але значна різниця була відмічена у Г2, Г3 та Г4, де інтенсивність другого ненаголошеного

голосного перевищувала показники першого на 5 Дб. Таким чином, ненаголошені голосні аналізованого слова, як і інших слів цієї групи, мають відмінності від характеристик алофонів НМ у всіх просодичних ознаках.

Визначаючи особливості просодичних ознак голосної [i] у словах *intensity* та *inability* у перед та післянаголошеному складі, підтверджено, що в останньому вона звучить триваліше. Післянаголошена позиція у наведених словах не перша, чим можна пояснити такі характеристики алофона. Алофони голосної /i/ у складах віддаленого слідування в інших словах також мають схожі формантні та темпоральні показники.

Просодичні ознаки алофонів /i/ перед- та післянаголошених голосних у мовленні НМ мають різні характеристики. Так, тривалість /i/ на початку слова становить 83 мс, а у кінцевому відкритому складі 111 мс, у той час як динамічні показники у кінці слова навпаки зменшуються (з 70 Дб до 68 Дб). У мовленні українців кінцева /i/ також довша (на 40 мс), а на початку слова має меншу тривалість ніж у НМ. За динамічними показниками початкова голосна на 10 Дб інтенсивніша, ніж у кінцевому складі (72 Дб та 62 Дб відповідно) (див. Рис. 3.11).

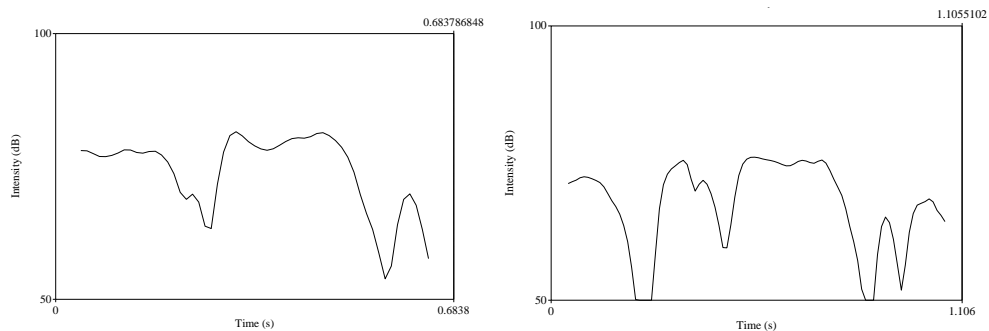


Рис. 3.11. Динамічні характеристики слова *inability* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Спектральна картина дослідженого слова підтверджує порівняльну характеристику просодичних ознак ненаголошених голосних (див. Рис. 3.12):

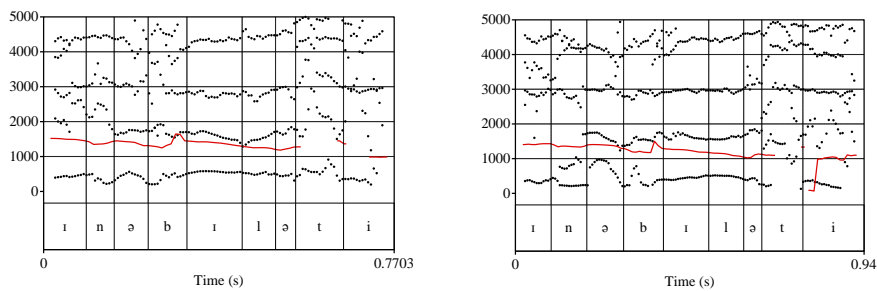


Рис. 3.12 Спектральні характеристики слова *inability* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Розглядаючи просодичні параметри алофонів, зміну інтенсивності голосних, залежно від складу, можна спостерігати при вивченні їхніх акустичних характеристик у словах *penetrate* [*ˈpenɪtreɪt*], *separate* [*ˈsepəreɪt*], *apologize* [*əˈpɒlədʒaɪz*]. У наведених прикладах ядром першого післянаголошеного складу є алофони [ɪ] та [ə], а другий містить ненаголошені дифтонги, які за своїми характеристиками більш інтенсивні, триваліші та виразніші. Таким чином, голосний у більш віддаленому від наголошеного складі у мовленні носіїв англійської мови має повнозвучну артикуляцію, а голосні у наближених до наголошеного складу значною мірою піддаються редукції. Досліджуючи наведені лексичні одиниці в англійському мовленні українців, було виявлено, що у слові *penetrate* ненаголошена [ə] хоча і є найменш інтенсивною, але за формантними характеристиками наближається до української ненаголошеної /e/ та лише на 10 Гц відрізняється від наголошеної [e] у цьому ж слові. Про відсунення назад ненаголошеного [ə] у слові *separate* також свідчить зменшення другої форманти, а за інтенсивністю алофон близький до дифтонга другого післянаголошеного складу. Підвищення показників першої та зменшення значень другої форманти ненаголошеного [ə] в слові *apologize* доводить його наближення до більш заднього та низького голосного, інтенсивність якого є найменшою з ненаголошених складів. У свою чергу, дифтонг другого післянаголошеного складу, найінтенсивніший та найтриваліший з ненаголошених складів цього слова, у мовленні українців ГЗ

та Г4 має змінені формантні характеристики та меншу тривалість, ніж у носіїв мови (див. Рис. 3.13).

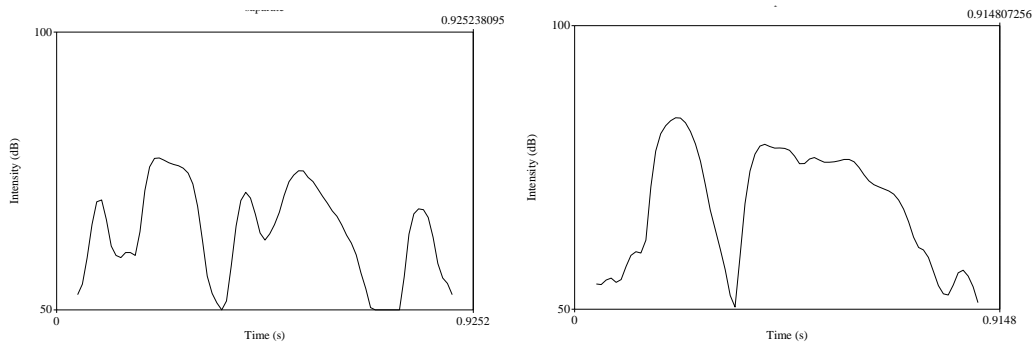


Рис. 3.13 Динамічні характеристики слова *separate* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Спектральний аналіз слів доводить, що у мовленні НМ темпоральні характеристики першого і другого післянаголошених складів відрізняються на 127 мс (тривалість 35 мс і 162 мс відповідно), а у мовленні Г4 перший ненаголошений алофон, що за темпоральними ознаками наближається до наголошеного (77 мс і 80 мс відповідно), коротший на 87 мс (див. Рис. 3.14). Інтенсивність вимови ненаголошених голосних в українців незначно перевищує показники НМ (НМ – 62 Дб, Г4 – 69 Дб).

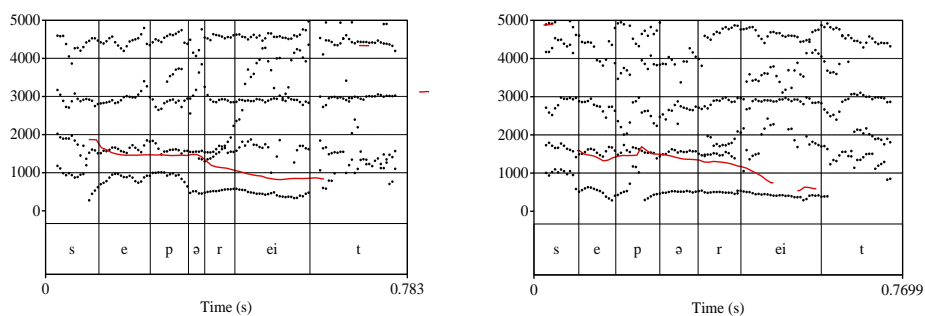


Рис. 3.14 Спектральні характеристики слова *separate* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Схожим випадком є вимова ненаголошених голосних у слові *commonwealth* ['kɒmənweɪθ], де перший післянаголошений склад, в якому реалізується [ə], є менш інтенсивним за другий з алофоном [e]. У мовленні

українців показники інтенсивності та тривалості ненаголошених алофонів відрізняються мало, а у мовців Г3 та Г4 другий післянаголошений склад вимовляється навіть слабше ніж перший, про що свідчать дані спектрального аналізу (див. Рис.3.15):

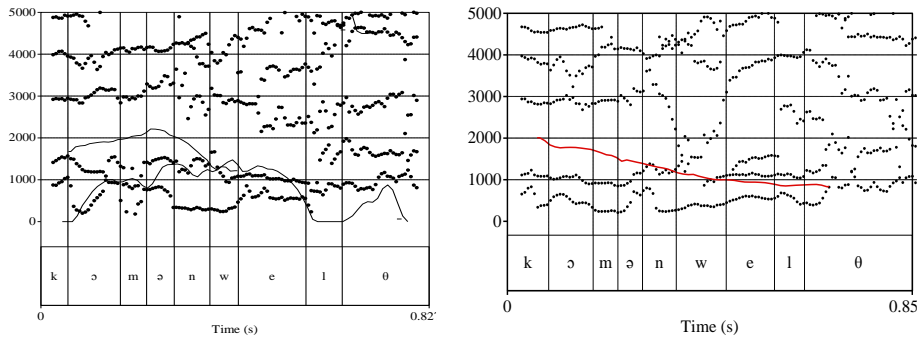


Рис. 3.15 Спектральні характеристики слова *commonwealth* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Спектральний аналіз показує наявність чіткого рівного тону у другому післянаголошеному складі слова, вимовленого Г4 (так само як і в інших групах мовців), на відміну від НМ, а тональні характеристики першого післянаголошеного складу мають спадний контур, спільний як для НМ, так і для всіх груп українців. Хоча у мовленні НМ обидва алофони мають однакову інтенсивність (63 Дб), тривалість другого у два рази більша (57 мс та 144 мс). Вимова українців усіх груп також характеризується збільшенням темпоральних показників другого алофона (але з меншою різницею – 48 мс та 96 мс) та приблизно однаковими динамічними ознаками (68 та 65 Дб). Важливу роль відіграє й те, що формантні характеристики ненаголошеного [ə] наближаються до заднього низького голосного, схожого на український ненаголошений [o], а показники англійського [e] навпаки тяжіють до центральних значень.

Отже, після проведення аналізу реалізації ненаголошених голосних у різних позиціях багатоскладових слів, можна стверджувати, що українці часто не дотримуються правил акцентуації та порушують тональні, темпоральні та

динамічні характеристики вимови голосних у слабких позиціях. Особливо помітні такі відхилення у темпоральних та динамічних показниках перших післянаголошених голосних, які не мають суттєвої різниці у порівнянні з іншими голосними у слові.

Недотримання акцентної структури слів також спричинило низку відхилень у характеристиках ненаголошеного вокалізму у складних словах. Як вже зазначалося раніше, певні групи складних слів мають наголос на другій морфемі, але під впливом фразового наголосу у реченні акцент зміщується на першу, послаблюючи таким чином просодичні характеристики голосного, що стає ненаголошеним. Одним з таких слів аудитори-фонетисти визначили прикметник *cross-country*, який у поєднанні з іменником *journey* зазнає змін акцентної структури у мовленні НМ, на відміну від українців. Формантні показники алофонів [ʌ] та [i] у зв'язному мовленні при сполученні прикметника з іменником, що свідчать про їхню більшу інтенсивність, тривалість та повнозвучність наведені у таблиці 3.11.

Оскільки аудитивний аналіз виявив також відхилення в акцентній структурі слів з наголошеними префіксальними морфемами, було порівняно формантні показники голосних у корневих морфемах (табл. 3.11).

Таблиця 3.11

Середні формантні показники ненаголошених голосних у складних словах зі зміненою акцентною структурою

Група мовців	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
Форманти	F1					F2				
Слова										
<i>cross-country</i>	463	414	347	286	279	1636	1603	1793	1804	1898
<i>cross-country</i>	748	707	689	440	418	1782	1765	1945	1984	2022
<i>Outline</i>	802	816	845	859	866	1768	1800	1634	1308	1264

<i>Overflow</i>	536	517	364	308	209	1102	1085	922	698	614
<i>Undertaker</i>	486	507	428	386	360	378	1932	1966	2104	2185

Як видно з результатів порівняння формантних характеристик ненаголошених голосних, їх якість значною мірою відрізняється від алофонів, вимовлених НМ. Різницю просодичних ознак також було підтверджено за допомогою спектрографічного аналізу.

Як вже зазначалося у першому розділі, у зв'язному мовленні для багатоскладових слів з двома схожими за звучанням складами, характерне повне випадіння одного з них. Прикладом явища гаплогії може стати слово *library*, темпоральні характеристики якого різняться як за рахунок випадіння ненаголошеного складу, так і через збільшену тривалість кінцевої [ɪ], що довша за відповідний алофон у НМ більш, ніж удвічі. Для наочності наведемо спектрограму аналізованого слова (див. Рис. 3.16):

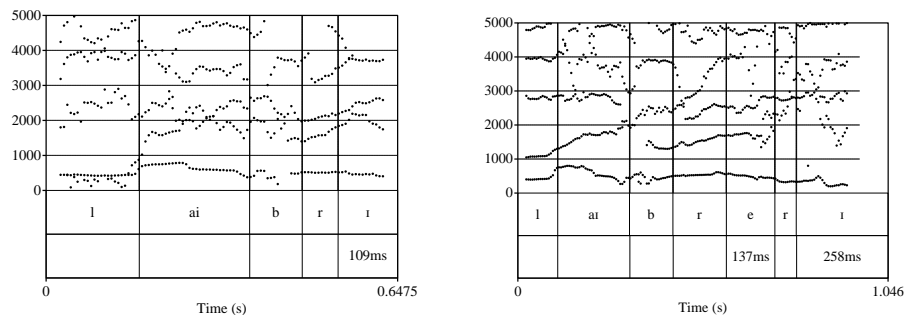


Рис.3.16 Спектрограма слова *library* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Формантні показники кінцевої голосної (НМ F1= 475 Гц, F2= 1915 Гц) вказують на незначне підвищення артикуляції та просунення наперед у мовленні Г4 (F1= 464 Гц, F2= 2151 Гц). Така тенденція зберігається у всіх груп мовців, на відміну від складу, що у мовленні НМ випадає. Ненаголошений склад *-ra-* у мовленні українців має різну тривалість та звучить як [ˈlaɪbrɐɾɪ] у Г1 та Г2, більш повнозвучний варіант вимови характерний для Г3 та Г4 [ˈlaɪbrerɪ]. Загалом, можна стверджувати, що у словах, де відбувається процес гаплогії, просодичні ознаки ненаголошених голосних не лише

відрізняються від показників носіїв мови, а й значно різняться у різних груп українців.

Отже, порівняльний аналіз просодичних ознак та формантних показників ненаголошених голосних у багатоскладових і складних словах довів, що на артикуляційні характеристики алофона впливає його позиція відносно наголосу та підтвердив залежність ступеня вимовних відхилень у реалізації ненаголошеного англійського вокалізму від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування англійською мовою.

3.3.3 Просодичні ознаки модифікованих голосних у редукованих формах службових слів. У слабких формах службових слів, які не вживаються ізольовано поза фонетичною єдністю, типовою для англійського мовлення є реалізація нейтрального голосного [ə]. Використання редукованих форм у мовленні потребує теоретичних знань та сформованості певних слухових і мовленнєвих навичок. Тому у ході дослідження було проаналізовано темпоральні, динамічні, тональні та спектральні характеристики службових слів у слабкому варіанті у вимові носіїв англійської мови та українців. Дані підрахунків наведені у Додатку Г, у таблиці Г3. Систематизовані затранскрибовані фонетистами, згідно з реальним звучанням варіанти вимови службових слів у Додатку Г, у таблиці Г4.

Здебільшого службові слова мають один склад, який при ізольованій вимові несе наголос, а голосна, що виступає його ядром, вимовляється з повною артикуляцією. Результати дослідження показують, що службові слова у слабкій позиції у вимові українців мають більшу тривалість ніж у НМ, що свідчить про повнозвучнішу вимову ненаголошених голосних. Унаслідок цього порушуються просодичні характеристики ненаголошених голосних, надаючи їм іноземного звучання. Різниця у формантних показниках доводить,

що унаслідок інтерференції англійські голосні наближаються за звучанням до голосних української мови, а в Г3 та Г4 навіть повністю ними замінюються.

Під час читання мовці інтерпретують графічний образ, що позначає певний алофон та реалізують його алофон у мовленні. Високий рівень фонетичної компетенції, безперечно, важливий для безпомилкового озвучення графічної форми тексту, але без практичних навичок спілкування важко одночасно дотримуватися темпу, зважати на граматичне і лексичне наповнення текстів, підбирати інтонаційне оформлення. Наведені причини змушують українців з недостатнім досвідом спілкування та низьким рівнем фонетичної компетенції орієнтуватися на графічне позначення алофонів, що часто призводить до вимовних порушень. Так, у службових словах, де нейтральний [ə] позначається графемою /o/, його формантні характеристики в англійському мовленні українців свідчать про відсунення голосного назад, у той час як підняття змінюється не значно (максимально на 176 Гц в Г4 на 143 Гц в Г3 від НМ), уподібнюючи його таким чином, українському ненаголошеному /o/. Показники формант змінюються поступово від однієї групи до іншої, зберігаючи цю тенденцію, тому можна зробити висновок, що ступінь вимовних відхилень залежить від досвіду спілкування та рівня фонетичної компетенції, адже найбільша різниця у значеннях НМ з Г4.

Сприймаючи голосні англійської через призму голосних рідної мови, у словах, де голосний [ə] позначається графічним знаком *e*, формантні характеристики показують просунення алофона вперед і незначне підвищення його підняття. Значення F1 та F2 у мовців Г1 відрізняються від НМ на 10 Гц та на 180 Гц відповідно. На відміну від попередньої групи, українці Г4 мають максимальну різницю у показниках з НМ, що досягає 243 Гц в F1 та 247 Гц в F2. Таким чином, підтверджуючи загальну тенденцію, слід відзначити, що звучання наближається до українського ненаголошеного /e/.

Під час проведення дослідження також було зафіксовано явище гіперкоректної вимови, тобто характерної для ізольовано прочитаних слів, в

українців Г2, Г3, Г4. Так, вимовляючи службові слова, що містять передній голосний низького підйому /æ/ у зв'язному мовленні, вони залишають його вимову повнозвучною, про що свідчать формантні ознаки. Носії мови та Г1, у свою чергу, наближають даний голосний за звучанням до нейтральних характеристик, редукуючи його за якістю і кількістю до [ə] у словах *and*, *than*, *that*, *an*, *at*, про що свідчать серед іншого їхні просодичні ознаки. Так, наприклад зі спектрограми слова *than* (див. Рис. 3.17) видно, що голосний у вимові НМ, як і у Г1, менший за тривалістю (70 мс і 76 мс відповідно) та має спадний тон, на відміну від інших груп мовців, де темпоральні показники коливаються від 85 до 88 мс. Аналізуючи інтенсивність алофона, відзначимо, що динамічні показники голосного у НМ та Г1 становлять 69 Дб і 72 Дб відповідно, а у Г2, Г3 та Г4 – від 80 Дб до 82 Дб.

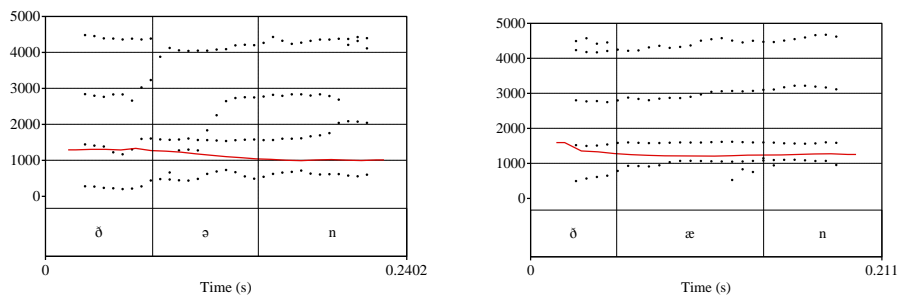


Рис. 3.17 Спектральні характеристики слова *than* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Схоже явище відбувається з голосним /ʌ/ у словах *but* та *must*, який у слабкій позиції у НМ за показниками F1 та F2 тяжіє до нейтрального голосного і зазнає значної редукції усіх характеристик, у мовленні Г1 здебільшого лише кількісних та незначної централізації. У свою чергу, в англійському мовленні українців Г2, Г3 та Г4 він не редукований або редукований частково кількісно до надкороткого /ʌ̃/, про що свідчать тривалість та формантні характеристики (див. Рис. 3.18).

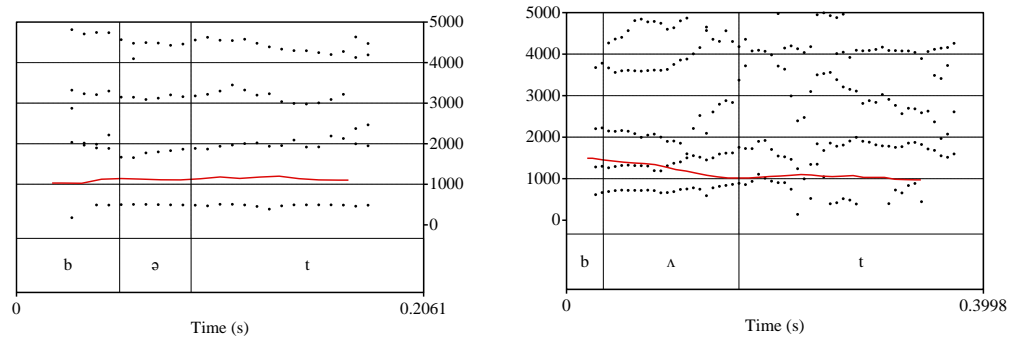


Рис. 3.18 Спектральні характеристики слова *but* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Спектральний аналіз слова *but* наочно демонструє різницю у темпоральних показниках голосного та слова. Загальна тривалість, так само, як і тривалість голосного, у мовленні українців Г4 майже у 2 рази перевищує значення тривалості НМ. Більше того, спадний тон алофона у мовленні Г2, Г3 та Г4 робить його звучання більш виразним, ніж з рівним тоном у Г1 та НМ. Очевидною також є різниця у формантних показниках, які в українців наближають алофон до нижчого піднесення ($F1=771$ Гц) та більш відсунутої назад артикуляції ($F2=1547$ Гц), на відміну від НМ ($F1=502$ Гц та $F2=1321$ Гц).

Варто відзначити, що через незначну різницю у значеннях формант голосних у словах *then* та *than* у мовленні Г3 та Г4 (рис. 3.19), ці лексичні одиниці звучать подібно, заважаючи коректному сприйняттю змісту, як було відзначено при слуховому аналізі аудиторами експертами. У вимові інших груп мовців голосні [ɛ] та [ə] мають відчутну на слух різницю (див. Рис. 3.19).

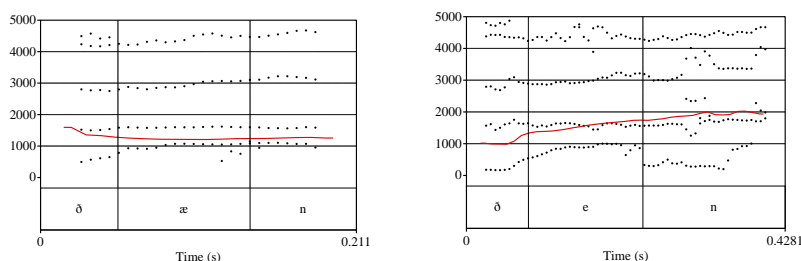


Рис. 3.19 Спектральні характеристики слів *than* (ліворуч) та *then* (праворуч) у мовленні Г4

Хоча на спектрограмі видно, що темпоральні та тональні ознаки голосних відрізняються ([æ] має рівний тон та меншу тривалість, [e] – висхідний тон і 153 мс звучання), їхні характеристики першої форманти дуже близькі за значеннями (632 і 629 Гц відповідно). Відмінності просодичних ознак зумовлені, на наш погляд, положенням слів у реченні: *than* вживається у середині речення у фонетичній єдності зі словом, тому має коротше звучання та рівний тон; *then* має позицію на початку речення перед середньою паузою, що зумовлює тривалішу фонацію та висхідний тон.

Отже, деякі з наведених просодичних особливостей голосних у слабких формах односкладових службових слів, притаманні лише певним групам носіїв української мови.

Вимова двоскладових службових слів характеризується явищем елізії ненаголошеної голосної на початку слів *'bout*, *'round*, *'cross*, особливо після попереднього голосного. Українці з усіх груп продемонстрували повну відсутність цього явища. Для підтвердження наведемо дані спектрального аналізу слова *about*, що є показовим випадком елізії голосного (див. Рис. 3.20):

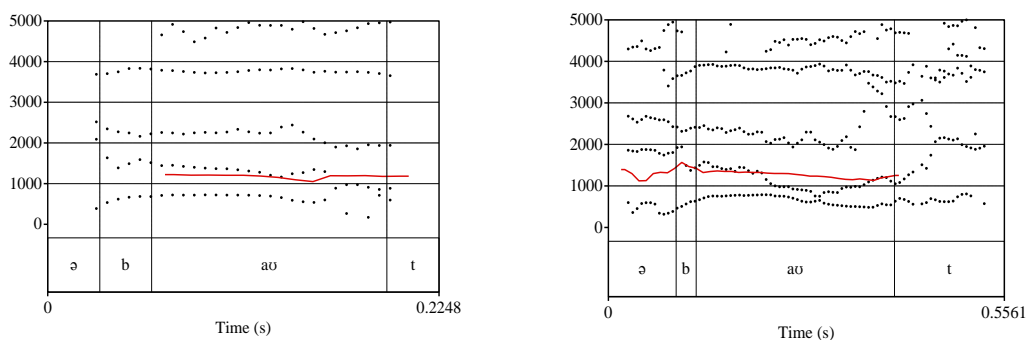


Рис. 3.20 Спектрограма слова *about* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Зі спектрограми видно, що у вимові НМ перший голосний не має тональних, динамічних, формантних ознак, що свідчить про його елізію та значним чином впливає на загальні темпоральні характеристики слова. У мовленні Г1 та Г2 ненаголошена голосна звучала як [ə], а мовці Г3 та Г4 вживали повнозвучний [e], про що свідчать їхні формантні показники. Вимова

варіанту Г1 і Г2 вважається нормативною, але у швидкому діалогічному мовленні зазнає значних змін, тому у цьому випадку також можна говорити про її гіперкоректність. На відміну від Г1, мовці Г2, Г3 та Г4 вимовляли алофон ненаголошеного [ə] з чітким спадно-висхідним тоном. Українці з низьким рівнем фонетичної компетенції знову показали тенденцію до уподібнення голосних іноземної мови голосним рідної.

Отже, за даними дослідження, в українців з низьким рівнем фонетичної компетенції виникають більш значні труднощі із вживанням редукованих форм односкладових службових слів, ніж у Г1. Для їх вимови характерними є гіперкоректність (при використанні сильних форм слів), субституція (при заміні алофонів близькими за звучанням голосними рідної мови) та недодиференціація (при вимові алофонів різних фонем). Відтворення елізії у двоскладових словах також стало причиною відхилень у просодичних ознаках ненаголошених англійських голосних у мовленні українців.

Той факт, що редукція та елізія спричиняють труднощі для носіїв української мови, зумовив необхідність дослідження слів з повнозвучними голосними у ненаголошеному складі для виявлення причин таких порушень. Проведений аналіз показав, що такі характеристики властиві ненаголошеним голосним у словах іншомовного походження.

3.3.4 Просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму у словах іншомовного походження. Особливим випадком функціонування ненаголошеного вокалізму виділяють лексичні одиниці іншомовного походження, що не повністю асимілювалися в англійській мові.

Вивчаючи вимову запозичених слів, можна стверджувати, що загальна тенденція наближення вимови ненаголошених англійських голосних до схожих за звучанням голосним рідної мови або до голосного, який позначає графічний знак, загалом зберігається. Незалежно від походження, англійські ненаголошені голосні у мовленні українців мають модифікований тон, більшу

інтенсивність та тривалість. Так, у латинських словах *salute* [sə'lu:t], *conglomerate* [kən,glɔmə'reɪt], словах французького походження *parasol* ['pærəsɔl], *chivalrous* ['ʃɪvəlɹəs], *sepulcher* ['sepəlke], *machine* [mə'ʃi:n], грецьких *automatic* [ˌɔ:tə'mætɪk], *phantom* ['fæntəm], *philosophic* [ˌfɪlə'sə:fɪk], італійських *cavalcade* [ˌkævəl'keɪd], *villa* ['vɪlə], ненаголошені алофони значним чином відрізняються за своїм формантним складом та просодичними ознаками від алофонів, реалізованих носіями мови, відхиляючись при цьому від характеристик нейтрального голосного. Для прикладу наведемо спектрограму слова *parasol* (див. Рис. 3.21):

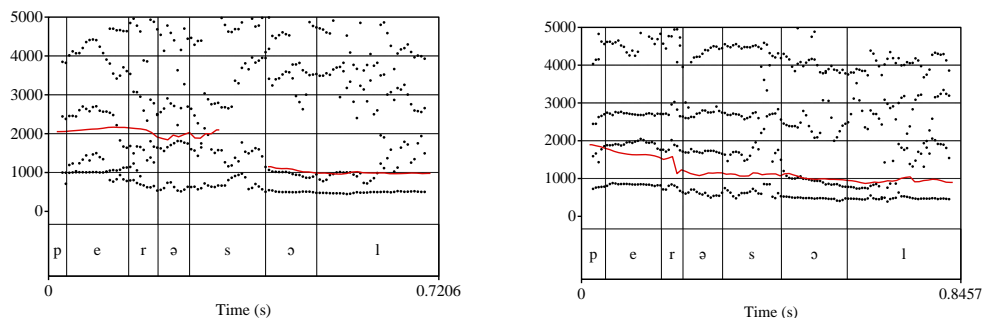


Рис. 3.21 Спектральні характеристики слова *parasol* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Значні відмінності можна спостерігати у темпоральних показниках ненаголошених голосних, які в англійському мовленні українців всіх груп перевищують значення алофонів НМ. Так, перший післянаголошений голосний має тривалість 58 мс у вимові НМ, у той час як в українців цей показник коливається від 80 до 88 мс. Другий післянаголошений повнозвучний голосний в еталонному звучанні довший за перший – 94 мс, а в інтерферованих алофонів тривалість варіюється від 128 до 146 мс. Незважаючи на значні відмінності у темпоральних характеристиках, динамічні та тональні ознаки не мають суттєвої різниці.

Увагу привертає також й те, що у різному комбінаторно-позиційному оточенні алофони англійських ненаголошених голосних мають максимально схоже звучання у вимові українців, хоча формантні значення тих самих

алофонів у носіїв мови значно різняться, залежно від дистрибуції голосного, що демонструють показники, наведені у таблиці 3.12:

Таблиця 3.12

Формантні показники алофонів залежно від віддаленості наголосу у словах іншомовного походження

Група	НМ		Г1		Г2		Г3		Г4	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
<i>[səˈlu:t]</i>	442	1994	454	1830	516	1625	585	1580	615	1570
<i>[kənˌglɔməˈreɪt]</i>	354	1896	367	1880	421	1208	442	1110	453	1107
<i>[ˈpærəsɔl]</i>	545	1686	573	1660	663	1206	716	1110	720	1118
<i>[ˈfɪvəlɾəs]</i>	543	1402	553	1326	598	1120	610	1108	618	1053
<i>[ˈfɪvəlɾəs]</i>	506	1745	538	1720	608	1093	650	1106	676	1062
<i>[ˈsepəlka]</i>	896	1604	884	1736	854	1740	718	1768	721	1745
<i>[ˈsepəlka]</i>	498	1808	504	1896	563	1904	643	1963	658	952
<i>[məˈʃi:n]</i>	502	1941	519	1861	656	1465	684	1332	692	1237
<i>[ˌɔ:təˈmæɪk]</i>	669	984	655	991	585	1196	498	1585	454	1680
<i>[ˈfæntəm]</i>	496	1582	516	1615	523	1764	578	1798	581	1801
<i>[ˌfɪləˈsɑ:fɪk]</i>	545	1396	538	1345	532	1180	530	1004	525	950
<i>[ˌkævəlˈkeɪd]</i>	560	920	566	944	587	952	624	976	678	983
<i>[ˈvɪlə]</i>	489	1539	556	1526	784	1396	804	1304	877	1255

Слід також звернути увагу на те, що вимова запозичених слів залежить, поміж іншого, від ступеня фонетичної асиміляції. Таким чином, у деяких частково асимільованих словах іншомовного походження ненаголошені

голосні вимовляються за фонетичними правилами мови-джерела. Наприклад, у запозиченнях *intoxicate* [ɪn'tɒksɪkeɪt], *antenna* [æn'tenə], *enthusiasm* [ɪn'θju:ziæzm] ненаголошені голосні повинні мати повну вимову, що властиво латинській мові. У мовленні українців ці голосні характеризуються послабленим звучанням, невиразним тоном, формантними показниками, що тяжіють до центру. У словах *antenna*, *enthusiasm* спостерігається якісна і кількісна редукція ненаголошеного [æ], у *intoxicate* лише кількісна редукція дифтонга [eɪ], у той час як у мовленні носіїв мови ці алофони мають повнозвучну вимову. Зазначені відмінності унаочнює спектрограма слова *enthusiasm* (див. Рис. 3.22):

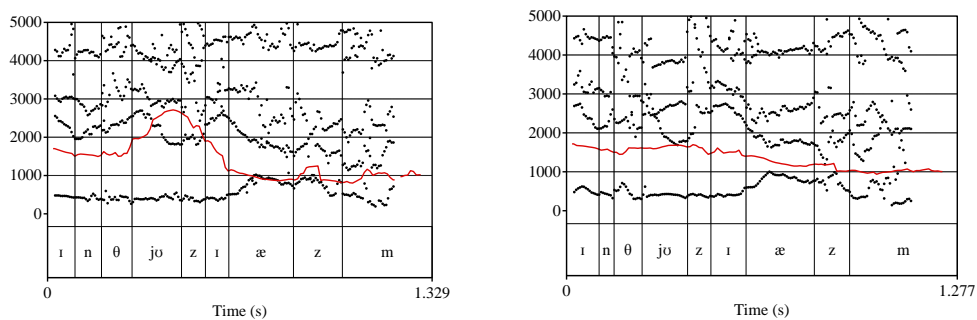


Рис. 3.22 Спектральні характеристики слова *enthusiasm* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Просодичні ознаки ненаголошених голосних у наведеному слова мають відмінності у темпоральних та тональних показниках. У мовленні НМ та більшості мовців Г1 (80%) сполучення голосних характеризує різкий спадний початок, за яким слідує рівний контур. Інші групи мовців, вимовляючи сполучення використовують плавний спадний тон протягом усієї фонації. Тривалість даного сполучення голосних становить 306 мс у НМ та поступово збільшується у кожній з груп українців, досягаючи максимуму у Г4, що дорівнює 338 мс.

Слід також зазначити, що в англійському мовленні українців [æ] у ненаголошеній позиції та [ə] мають характеристики, наближені до [e] та

звучать подібно, хоча у нормативній вимові мають різне тембральне забарвлення та інтенсивність. Недодиференціацію алофонів підтверджують формантні показники, наведені у таблиці 3.12.

Такі самі процеси прослідковуються й у французьких запозиченнях *reservoir* [ˈrezəvwaː], *fantastic* [fænˈtæstɪk], *parachute* [ˈpæɾaʃuːt], де ненаголошеним голосним властива довгота та повнозвучність. У вимові українців ненаголошені [ɑ:], [æ], [u:] редуковані і за кількістю, і за якістю звучання, про що свідчать їхні формантні характеристики. Більше того, можна стверджувати, що слова *fantastic* та *parachute* вимовляються українцями за правилами читання англійської мови, тому що ненаголошені [æ] та [u:] тяжіють до центру. Також вимову українців усіх груп характеризують знижені темпоральні показники та тональний контур *parachute* (див. Рис. 3.23).

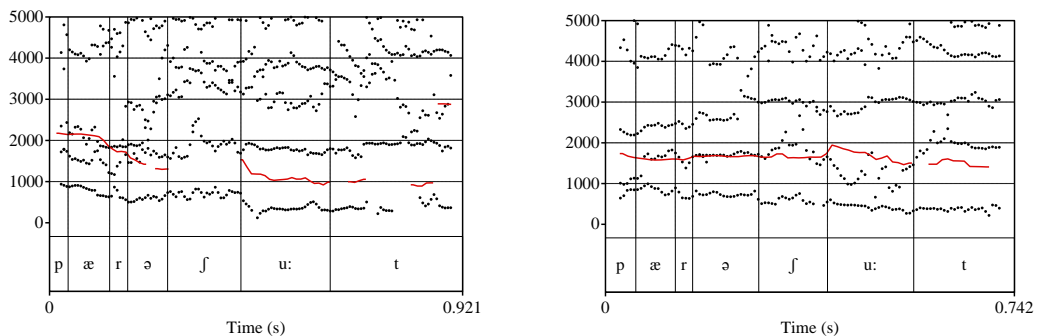


Рис. 3.23 Спектральні характеристики слова *parachute* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Повнозвучна довга голосна [u:] у ненаголошеному складі наділена більш плавним спадним тоном і меншою тривалістю (148-156 мс), але у той же час більшою динамічністю у Г2, Г3 та Г4 (72-74Дб). Носії мови та мовці Г1 вимовляють голосну протяжніше (192-198 мс) та менш інтенсивно (68-70 Дб), а спадний тон має більш різкий контур. Перша післянаголошена голосна [ə] характеризується меншою тривалістю (87-89 мс) та динамічністю (66-68 Дб) з нечітким спадним тональним контуром у НМ та Г1. Українці інших груп хоча і вимовляють алофони ненаголошеного [ə] з меншою тривалістю (116-

119 мс), але різниця між фонацією першого і другого голосного [u:] не така значна, як у НМ та Г1. Показово, що інтенсивність ненаголошеного [ə] перевищує показники повнозвучного [u:] на 5-6 Дб.

В іншому досліджуваному слові, *reservoir*, просодичні ознаки ненаголошених голосних також мають особливості, характерні для інтерферованого мовлення українців. Так, різниця у темпоральних показниках між першою і другою ненаголошеними голосним менша, ніж у НМ та Г1, та становить 12-16 мс. Хоча інтенсивність алофонів не має суттєвих відмінностей (1-2 Дб в усіх групах українців), тональні ознаки, на відміну від носіїв мови, характеризуються більш різким спадним контуром. Ненаголошений [ɑ:] за формантними характеристиками звучить вище та просувається вперед, на що могла вплинути українська вимова слова *резервуар*, в якій оточення алофона надає йому більш високого та переднього звучання (див. таблицю 3.13).

Таблиця 3.13

Середні формантні показники ненаголошених голосних у словах
іншомовного походження

	HM		Г1		Г2		Г3		Г4	
	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2	F1	F2
[ɪn'tɒksɪkəɪt]	386	2684	392	2765	408	2231	416	2154	425	2162
[æn'tenə]	658	1521	633	1564	604	1896	586	1993	564	2042
[æn'tenə]	784	1698	778	1710	623	1782	610	1896	607	1900
[ɪn'θju:ziæzm]	718	1922	710	1916	692	1896	681	1188	673	1870
['rezəvwaɪ]	1140	1254	1133	1261	998	1375	984	1396	987	1400
[fæn'tæstɪk]	832	1844	828	1822	436	1810	348	1768	337	1755
['pærəʃuɪt]	284	1758	270	1738	397	1696	403	1684	409	1679

При дослідженні вимови запозичених слів, також виявлено процес згладжування дифтонгу (Cruttenden, 2001), коли нейтральний голосний [ə] слідує за спадними дифтонгами у межах слова, стаючи невід'ємною частиною сполучення, що є однією з його характерних особливостей. Це явище спостерігається у слові *annihilation* [ə,naɪə'leɪʃən], в якому у зв'язному мовленні випадає другий елемент глайду [ɪ], що доводять формантні характеристики алофона у мовленні носіїв англійської мови. Українці, вимовляючи дифтонг [aɪ] з більшою інтенсивністю, подовжують його тривалість та не відтворюють згладжування, змінюючи таким чином якісні і кількісні характеристики дифтонга [aɪ] (див. Рис. 3.24).

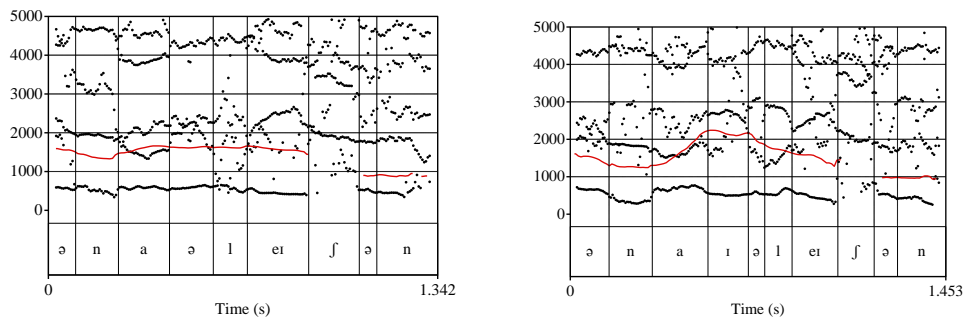


Рис. 3.24 Спектральні характеристики слова *annihilation* у мовленні НМ (ліворуч) та Г4 (праворуч)

Аналіз темпоральних характеристик ненаголошеного дифтонга показує, що через відсутність згладжування у вимові українців тривалість варіюється від 350 до 377 мс, у той час як у НМ час фонації дорівнює 327 мс. Тональні характеристики дифтонга мають плавний висхідний початок та рівне продовження у мовленні НМ, тоді як у всіх груп українців на початку визначається різке підвищення тону, що поступово спадає на останньому елементі.

Підсумовуючи сказане вище, можна стверджувати, що незалежно від походження слова, зберігається тенденція наближення вимови ненаголошених англійських голосних до схожих за звучанням голосних української, за винятком певної групи слів, які мають у ненаголошених складах повнозвучні голосні. До відхилень у вимові слів іншомовного походження можна також віднести відсутність згладжування у дифтонгах та уподібнення звучання ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні (недодиференціація).

Проведений порівняльний аналіз підтвердив типові для українців характеристики алофонів ненаголошених фонем, особливості їхніх просодичних ознак, виявляючи відхилення від вимовної норми, що корелюють з рівнем фонетичної компетенції та практичним досвідом спілкування українців. Встановлені акустичні характеристики голосних у слабких позиціях

сприяли виявленню причин відхилень в англійському мовленні українців на сегментному рівні.

3.4 Лінгвістична інтерпретація результатів експериментально-фонетичного дослідження

У результаті проведеного експериментально-фонетичного дослідження підтвердилося припущення про те, що в іншомовному мовленні мовці, не маючи достатнього досвіду спілкування іноземною мовою, орієнтуються на фонетичні правила рідної мови, уподібнюючи вимову ненаголошених голосних англійської схожим голосним рідної мови. У свою чергу, такі відхилення пов'язані з артикуляційними характеристиками ненаголошених голосних в інтерферованому мовленні, що ускладнює сприйняття змісту висловлювання та справляє враження іноземної вимови. Проаналізувавши певні спільні закономірності у відхиленнях від вимовної норми англійської мови, можна виділити низку порушень в актуалізації алофонів ненаголошених голосних та їхніх просодичних ознак, характерних для українців з різним рівнем фонетичної компетенції. Узагальнені специфічні характеристики просодичних ознак ненаголошеного вокалізму характеризують інтерфероване англійське мовлення українців та дозволяють виділити відхилення, притаманних саме даній групі мовців, визначаючи фактори, що впливають на їхню кількість і ступінь.

Метою лінгвістичної інтерпретації результатів експериментально-фонетичного дослідження було на основі проаналізованих закономірностей низки аудитивних та акустичних характеристик виділити основні просодичні ознаки ненаголошеного вокалізму в усному англійському мовленні українців, які характеризують мовлення певних груп мовців і є релевантними для опису вимовних відхилень у реалізації ненаголошеного вокалізму. Порівняння та встановлення відмінностей просодичних характеристик голосних у слабкій

позиції у мовленні носіїв англійської мови та українців, стане підґрунтям для подальшого аналізу відхилень на сегментному рівні. Систематизація сегментних порушень дасть можливість встановити залежність ступеня відхилень від рівня фонетичної компетенції та практичного досвіду спілкування іноземною мовою.

За результатами аудитивного аналізу виявлено, що орієнтація лише на пунктуаційну систему спричиняє відхилення в акцентній структурі речень та зміщення фразових і логічних наголосів. Уривки оповідань, визначені як такі, що не відповідають вимовній нормі, проаналізовані для визначення системи відхилень, що спричиняють відхилення їх реалізації. У процесі аналізу встановлено, що всі тексти озвучені українцями кожної з груп у більшій чи меншій мірі характеризуються збільшенням кількості наголошених слів у реченні, що призводить до збільшення кількості РГ, зміни їхнього типу та тривалості звучання. Класифікація ритмогруп за принципом акцентного розподілу доводить, що більшість загальної кількості РГ, виділених у текстах, є складними та належать до проклітично-енклітичних і містять один наголошений склад та два-три ненаголошених. Для акцентної будови синтагми у мовленні НМ притаманною є впорядкована кількість наголошених складів, яка перебуває у межах від одного до п'яти, але більшість визначається компактним діапазоном у 2-3 наголошених склади, тобто становить 2-3 РГ.

Аналізуючи характерні ознаки паузації, в англійському мовленні українців виявлено тенденцію до її відповідності пунктуаційному оформленню текстів та їхній синтаксичній структурі, що може пояснюватися відповідною особливістю української мови. Фактично українці Г2-Г4 намагаються не вживати пауз, що не позначені на письмі, тобто найбільш рекурентними функціональними типами пауз в їхньому мовленні є паузи структурного членування. Поява пауз у реченнях без розділових знаків часто спонтанна та порушує сприйняття змісту висловлювання.

Незважаючи на деяку варіативність у розподілі фонаційної тривалості РГ, у кожній групі мовців спостерігалася компактність діапазону варіювання цього параметра у досліджуваному матеріалі. Середня тривалість ритмогрупи у НМ становить 300–500 мсек, синтагми – 1000–1200 мсек. Найбільш близька до показників НМ Г1, в якій середня тривалість ритмогрупи та синтагми становить 280-550 мсек та 980-1000 мсек відповідно. Відзначено збільшення тривалості середніх синтагм, але зменшення тривалості РГ у кожній наступній групі мовців. Так, максимальна різниця у показниках спостерігається у Г4, де РГ у середньому тривають 120-200 мсек, а синтагми 1450-1700 мсек. Тривалість НФС у Нм та Г1 і Г2 майже однакова, на відміну від Г3 та Г4, де їхня тривалість значно довша. Неоднорідність даних спостерігається при вивченні структурних типів ГР. Значна частка енклітичних РГ у мовленні Г3 та Г4 (18%), у порівнянні з НМ (5%) порушує ритміку мовлення, зменшуючи міжнаголошені інтервали.

Вивчення закономірностей актуалізації досліджуваних текстових фрагментів засвідчило, що зміна структурних типів та кількості РГ у НФС відіграють важливу роль в оформленні мовлення.

Згідно з даними дослідження, показники частоти вживання проклітичних РГ носіями англійської мови та всіх груп українців відрізнялися. Менша кількість проклітично-енклітичних РГ в англійському мовленні українців може свідчити про надлишкове наголошення слів та збільшення кількості РГ у надфразовій єдності, що у свою чергу призводить до відхилень в акустичних характеристиках голосних загалом та просодичних ознак ненаголошених голосних зокрема. У ході дослідження встановлено, що кількість наголошених слів у мовленні українців різних груп значно відрізняється. Отримані дані дають підстави стверджувати, що зменшення кількості складів у РГ в англійському мовленні українців корелює не лише зі збільшенням кількості наголошених сегментів, а й з некоректним відтворенням ненаголошених голосних, що мають відхилення у формантних

показниках. У свою чергу, зміщення наголосів змінює акцентну структуру фраз та РГ, сповільнюючи темп, порушуючи рівномірність та ізохронність ритму, що також пов'язано з відхиленнями в акцентній структурі деяких слів та відхилень у вимові ненаголошених голосних. Так, у зв'язному мовленні наголос може зміщуватися на більш змістовно вагомий компонент, для збереження ритму акцентна структура слова зміниться, й разом з нею модифікуються якісні та кількісні характеристики ненаголошених голосних.

Дані акустичного аналізу уточнили попередні результати, зафіксувавши у мовленні усіх груп українців збільшення кількості наголошених слів та РГ, що може негативно вплинути на сприйняття іншомовного мовлення.

На підставі обробки результатів аудитивного та інструментального аналізів фрагментів художніх текстів, начитаних різними групами мовців, було встановлено, що значні труднощі у наголошенні для українців з низьким рівнем фонетичної компетенції спричиняють винятки, а саме префікси і суфікси, які зазвичай не наголошуються. Певний відсоток мовців кожної з груп порушував акцентуацію слів, надаючи звучанню другого голосного більшої інтенсивності та тривалості ніж першому. Хоча слід зазначити, що мовці з високим та середнім рівнем фонетичної компетенції показали тенденцію до зменшення кількості відхилень. У словах з наголошеними суфіксами французького походження можливою причиною відсутності відхилень могла стати частота їхнього вживання у мовленні та наявність в українській мові слів зі схожою акцентною структурою.

Два рівнозначних наголоси в інтерферованому англійському мовленні українців мали слова, утворені по типу прикметник+іменник та іменник+дієслово і більшість відхилень визначалась у випадках, коли вони пишуться. Такі слова українці здебільшого відносили до різних РГ, спрощуючи їхню структуру. Особливим випадком є акцентуація слів, що змінює їхнє значення. Також, деякі складні слова змінюють значення залежно від акцентної структури, тому рівнозначне наголошення обох морфем

ускладнює розуміння змісту, змінюючи просодичні характеристики ненаголошеного складу, у той час як у мовленні НМ та більшості Г1 ці слова поєднані спільним наголосом. Надлишкова кількість наголосів у реченнях не лише робить звучання інтерферованого мовлення уривчастим, а й порушує просодичні ознаки голосних, які у мовленні носіїв мови не наголошуються.

Аналіз службових слів також довів, що навіть ті з них, які не наголошуються, в англійському мовленні українців мають більш повнозвучну вимову, довшу тривалість та виразний тональний контур, хоча й знаходяться у безпосередній близькості до наголошеного слова, а у мовленні НМ завдяки процесам редукції вони зливаються в одне фонетичне слово з іншими самостійними словами.

Виявлення відсутності або недостатньої вираженості позиційних і комбінаторних змін в інтерферованому мовленні українців, зумовили потребу у вивченні слів іншомовного походження, що зберігають повнозвучні голосні у ненаголошених складах. Завдяки аналізу слів такого типу, причиною зазначених відхилень визначено не характерність редукції та відсутність елізії в українській мові, недостатній рівень фонетичної компетенції, що стає причиною реалізації алофонів через призму досвіду спілкування рідною мовою. Аудитивний аналіз виявив недодиференцію, як за просодичними ознаками, так і за формантними показниками, алофонів фонем /æ/ та /ə/ у мовленні українців Г3 та Г4, яка була підтверджена даними акустичного аналізу. Типовим для інтерферованого мовлення українців цих груп є наближення звучання алофонів цих голосних до [e], хоча у нормативній вимові вони мають кардинально різну довготу та якість. Відмінності у темпоральних та тональних характеристик голосних у словах іншомовного походження, доводять вплив фонетичної компетенції на ступінь відхилень від показників просодичних ознак алофонів у мовленні НМ.

Маючи високий та середній рівень фонетичної компетенції та досвід спілкування, у групах Г1 та Г2 невеликий відсоток мовців все ж змінює

звучання ненаголошених голосних, уподібнюючи їх до голосних рідної мови. Типовим для інтерферованого мовлення українців є і те, що комбінаторно-позиційне оточення англійських ненаголошених голосних має мінімальний вплив на їхні артикуляційні та просодичні характеристики, хоча ті самі голосні у носіїв мови значно різняться за довготою та якістю залежно від дистрибуції.

Специфічною ознакою вимови ненаголошених голосних у текстах, озвучених українцями з різним рівнем володіння АМ, є акцентна структура слів у їхньому інтерферованому мовленні, що відрізняється від еталону і залежить від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування. Найбільше відхилень відзначено у складних словах, що змінюють свою акцентну структуру залежно від контексту, словах іншомовного походження з повнозвучною вимовою ненаголошених голосних і службових словах у слабкій позиції. Відсутність або недостатній ступінь вияву процесів елізії, редукції та гаплогії, зміна типу та ступеню редукції ненаголошених складів теж визначені типовими у більшій чи меншій мірі для носіїв української мови.

За результатами аудитивного аналізу, можна стверджувати, що модифікації ненаголошеного вокалізму характерні для мовлення усіх груп українців, але ступінь їхньої варіативності значно відрізняється. Досліджені ненаголошені голосні мають у мовленні носіїв мови та українців Г1 однакову кількість алофонів, у Г2 вона збільшується на 1, а у Г3 і Г4 на 6 алофонів. Наведені результати підтверджують припущення про те, що модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем у мовленні українців з низьким рівнем фонетичної компетенції мають більшу варіативність. Так, можна виділити специфічні варіанти ненаголошених голосних залежно від рівня фонетичної компетенції та досвіду спілкування іноземною мовою:

1) у мовленні українців Г1 характерним є вживання нижчого за підняттям алофона [ə] фонем /ʌ/ та /æ/, які на письмі позначаються графемою *a*. Підвищення підняття артикуляції ненаголошеного [æ], алофона фонем /æ/, також було властиво голосній, що позначається графемою *a*, яка

вживається у словах іншомовного походження у ненаголошеному складі. У вимові дифтонгів зафіксовано огублений [əʊ], якість якого зумовлена відповідною якістю голосних у рідній мові мовців.

2) українці Г2 виявляють спільні тенденції у вимові алофонів з Г1, вживаючи [ə], як варіант фонем /ʌ/ та /æ/ і [æ], алофон фонем /æ/, кінцевому відкритому складі слова, а також відсутність назалізованого [ĩ] і більш високе підняття другого елемента дифтонгу [aɪ].

3) найбільше спільних рис виявлено в англійському мовленні Г3 та Г4, що серед інших факторів також доводить вплив рівня фонетичної компетенції на ступінь та кількість відхилень у реалізації ненаголошених англійських голосних. Було встановлено, що читаючи текст, мовці інтерпретують графічний образ, що позначає певний голосний та реалізують його алофон у мовленні. Високий рівень фонетичної компетенції є необхідною умовою для безпомилкового озвучення графічної форми тексту. Окрім граматичного та лексичного наповнення текстів, читач також підбирає інтонаційне оформлення, і недостатній досвід спілкування та низький рівень фонетичної компетенції, змушують орієнтуватися на графічне позначення голосних, що часто призводить до вимовних порушень. Така фонема як /ə/ на письмі може позначатися різними графемами, що, на нашу думку, спричиняє її значне варіювання. Спільним для Г3 та Г4 є вживання з різною частотою алофонів [ə], [a], [ɔ], [e], [ʊ], [-], залежно від графічного знаку, з яким вони співвідносяться на письмі. Відсутність назалізованого [ĩ] та заміна основного алофона [ɪ] фонем /ɪ/ на довгий [i:], що характеризується високою передньою артикуляцією, стали спільними рисами мовлення для українців Г3 і Г4. Вживання більш низького за підняттям [ʌ] на початку та у середині слів, більш лабіалізованої [ʊ], незалежно від комбінаторно-позиційного оточення, підвищеного [æ] та дифтонгів [eɪ] і [aɪ] також демонструють схожість рівня підготовки та артикуляційних навичок мовців.

4) єдиним, що відрізняло алофонічний склад мовлення Г4, стало повне огублення обох елементів дифтонга /əu/, що звучав як [əʊ] у всіх українців даної групи. Слід зазначити, що частота вживання алофонів у Г3 та Г4 у більшості випадків відрізнялася.

5) Слід також відзначити, що спільною для всіх носіїв української мови була відсутність процесів гаплогії та незначна кількість випадків вживання елізії, що не притаманні українській мові.

Наведені варіанти алофонів ненаголошених голосних також мають типові просодичні ознаки:

1) Мовленню українців Г1, що здебільшого співпадало за ознаками з НМ, притаманні такі просодичні відхилення, як збільшення темпоральних ознак у словах з елізією голосного, де складотворчу функцію виконує приголосний; відхилення у темпоральних ознаках ненаголошених голосних у слабких формах ненаголошених слів; недостатній ступінь редуції та відсутність випадків елізії голосних та гаплогії; зміна тональних ознак голосних у словах іншомовного походження.

2) Для більшості мовців Г2 характерне збільшення темпоральних показники алофонів /ɪ/ та /ə/, підвищення його інтенсивності та низхідний тон у перед- та післянаголошеному складах; реалізація [ə] у всіх ненаголошених складах, де складотворчу функцію виконує сонорний приголосний; скорочення тривалості кінцевого ненаголошеного /ɪ/ у двоскладових словах; відхилення в ознаках інтенсивності та тональних контурах ненаголошених голосних віддаленого передування та слідування за наголошеним складом і голосних у слабких формах ненаголошених слів, у яких зафіксовано також темпоральні відхилення; недостатній ступінь та кількість редукованих голосних, відсутність випадків елізії та гаплогії; зміна тональних і темпоральних ознак голосних у словах іншомовного походження.

3) Типовими для мовців Г3 і Г4 у перед- та післянаголошеному складах є максимальні значення темпоральних показників алофонів /ɪ/ і /ə/, що

впливає на тривалість слова загалом, збільшення показників інтенсивності і більш різкий низхідний тон; чіткий рівний тон у ненаголошених суфіксальних морфемах; скорочення тривалості кінцевого ненаголошеного /ɪ/ у двоскладових словах до показників, що подекуди менші за попередній голосний; відхилення у темпоральних показниках, ознак інтенсивності та тональних контурів ненаголошених голосних віддаленого передування та слідування за наголошеним складом і голосних у слабких формах ненаголошених слів; недостатній ступінь якісно та кількісно редукованих голосних, відсутність випадків елізії голосних та гаплогії у словах; зміна тональних, динамічних і темпоральних ознак голосних у словах іншомовного походження.

Таким чином, здійснена систематизація модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем показує, що у мовленні носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції вони мають більшу варіативність. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення у всіх груп мовців, які значною мірою різняться за ступенем.

Порівняльний аналіз формантних характеристик алофонів ненаголошених фонем підтвердив типові для українців модифікації і дав змогу проаналізувати їхні просодичні ознаки, виявляючи відхилення від вимовної норми, що корелюють з рівнем фонетичної компетенції та практичним досвідом спілкування мовців. На етапі акустичного аналізу для уточнення отриманих даних про відхилення від вимовної норми англійської мови, був проведений аналіз алофонів фонем у ненаголошених складах двоскладових, багатоскладових (з різним віддаленням від наголосу), службових та іншомовних словах.

Більшість результатів інструментального дослідження підтвердила дані, отримані шляхом аудитивного аналізу. За допомогою акустичного аналізу встановлено відхилення формантних характеристик у реалізації українцями голосних у слабких позиціях. Найбільша різниця у показниках очікувано

спостерігалася у НМ з мовцями групи Г4, але слід зазначити, що українці Г3 мали наближені до Г4 формантні характеристики алофонів.

За даними дослідження, у вимові всіх груп українців алофони ненаголошеного голосного [ɪ] різною мірою тяжіють до верху трапецоїда та просуваються вперед. Отримані результати також дозволяють стверджувати, що акустичні характеристики ненаголошеного [ɪ] у двоскладових словах не залежать від позиції у слові та наближають його до українського ненаголошеного /i/.

Встановлено, що формантні характеристики ненаголошеного [ə] у двоскладових словах в англійському мовленні українців залежать від графемного позначення алофона. Це слугувало причиною для поділу слів на групи за графічним критерієм. Зафіксовані показники свідчать про те, що українці інтуїтивно наближають звучання нейтрального голосного до його графічного образу, наділяючи його відповідними артикуляційними характеристиками. На значну варіативність відтінків алофонів нейтрального [ə] вказують розбіжності у їхніх формантних значеннях у мовленні Г3 та Г4. Основними труднощами для носіїв української мови у вимові двоскладових слів є відтворення елізії у ненаголошених складах та розрізнення алофонів [ɪ] та [i] за якістю та тривалістю, а також назалізація.

Найчастіше відхилення у реалізації ненаголошених голосних у різних позиціях багатоскладових слів спричинені тим, що українці часто не дотримуються правил акцентуації та порушують тембральні, темпоральні та динамічні характеристики вимови голосних у слабких позиціях. Недотримання акцентної структури слів також спричинило низку відхилень у характеристиках ненаголошеного вокалізму у складних словах.

Окремим випадком вимовних порушень в інтерферованому англійському мовленні українців є слабкі форми службових слів, які не вживаються ізольовано поза фонетичною єдністю. Використання редукованих форм у мовленні потребує теоретичних знань та сформованості певних

слухових і мовленнєвих навичок. Тому у ході дослідження доведено, що ненаголошені голосні у вимові українців мають більшу тривалість, ніж у НМ, що свідчить про їх повну артикуляцію. Унаслідок цього порушуються просодичні характеристики ненаголошених голосних, що надає їм іноземного звучання. Різниця у формантних показниках свідчить про те, що англійські голосні за звучанням наближаються до голосних української мови, а у мовленні Г3 та Г4 навіть повністю ними замінюються. Вимову українців характеризує, поміж іншого, використання нередукованих форм службових слів, що недоречно у зв'язному мовленні; заміна голосних близькими за звучанням голосними рідної мови; недодиференціація алофонів різних фонем.

Уподібнення звучання ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні було зафіксовано показниками формант і у словах іншомовного походження. До відхилень у вимові слів цієї групи було віднесено відсутність згладжування у дифтонгах. Підтверджено й збереження тенденції наближення вимови ненаголошених англійських голосних до схожих за звучанням голосних української.

Результати узагальненої оцінки аудитивного та інструментального аналізів просодичних ознак ненаголошеного вокалізму дозволяють підтвердити загальну тенденцію наближення англійських ненаголошених голосних до схожих за звучанням голосних української мови, що спричиняє відхилення у динамічних, темпоральних і тембральних характеристиках голосних та ускладнює сприйняття змісту мовлення.

Висновки до розділу 3

Матеріал розділу дозволив дійти таких висновків:

1. Незважаючи на те, що українці мали можливість ознайомитися із текстами до їхнього запису на цифровий аудіоносій, вимовних відхилень уникнути їм не вдалося. Вимова англійських ненаголошених голосних у різному комбінаторно-позиційному оточенні українцями кожної з груп, у різній мірі характеризується модифікацією просодичних ознак порівняно з дикторами-носіями англійської мови.

2. Однією з причин відхилень слугує різниця у вживанні пунктуаційних знаків в англійській та українській мовах, що у свою чергу впливає на членування тексту загалом. Найбільші труднощі сегментації запропонованих текстів виникали в українців у складнопідрядних реченнях, де майже немає пунктуаційних знаків. Такі фрагменти звучали аритмічно, заплутано та неприродно.

3. Переважна більшість ритмогруп в англійському мовленні носіїв мови утворюється проклітичним способом, на відміну від якого у мовленні українців частка проклітичних ритмогруп варіюється за рахунок зміни акцентів у ритмогрупах. Це свідчить про менш стабільний ритм та розуміння змісту, ускладнене додатковим наголосом слова, яке не несе основної інформації. Найбільша розбіжність із групою мовців з низьким рівнем фонетичної компетенції так само зумовлена зростанням кількості наголошених слів, унаслідок чого енклітичні ритмогрупи були поділені на коротші та деякі з них замінені на проклітичні.

4. Аналіз складової структури ритмогруп дає підстави стверджувати, що менша кількість складів у РГ в англійському мовленні українців зумовлена не лише збільшеною кількістю наголошених сегментів, а й некоректним відтворенням голосних у слабких позиціях, що мають різні спектральні характеристики. Зміщуючи акценти, українці змінюють просодичне

оформлення тексту, що призводить до менш природного звучання мовлення, а також погіршує його зрозумілість

5. За даними дослідження, виявлено значне переважання проклітичних РГ, хоча показники частоти вживання носіями англійської мови та всіх груп українців відрізнялися. Менша кількість проклітично-енклітичних РГ в англійському мовленні українців свідчить, на нашу думку, про надлишкове наголошення слів та збільшення кількості РГ у надфразовій єдності, що, у свою чергу, призводить до відхилень в акцентному ритмі англійської мови. Встановлено, що кількість наголошених слів у мовленні українців різних груп значно відрізняється між собою. Збільшення кількості РГ зумовлене також й надлишковою паузацією.

6. Зміщуючи акценти у РГ, українці змінюють положення фразового наголосу, який може впливати на варіативність акцентної структури слів. Змін зазнають голосні у складених словах, наголошення яких має свої особливості. У зв'язному мовленні наголос зміщується на більш змістовно вагомий компонент, та задля збереження ритму акцентна структура слова змінюється, а разом з нею модифікуються якісні та кількісні характеристики ненаголошених голосних.

7. Те, що префікси і суфікси в англійській та українській мові зазвичай не наголошуються, зумовив значні труднощі для носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції. Було досліджено три групи винятків. До першої групи увійшли слова, утворені префіксальним способом з наголошеними префіксальними морфемами, що виступають у ролі іменників. Другу групу склали слова із запозиченими французькими наголошеними суфіксами, третю – складені слова, що в реченні змінюють акцентну структуру.

8. Алофони ненаголошеного голосного [ɪ] у вимові українців мають загальну тенденцію до просунення алофона вперед та більш високого підняття. Такі характеристики уподібнюють його до українського

ненаголошеного /i/. Найбільші відмінності з носіями мови спостерігаються у груп українців з низьким рівнем фонетичної компетенції.

9. У ході дослідження встановлено, що формантні характеристики англійського нейтрального голосного у мовленні українців залежать від того, алофоном якої фонемі виступає [ə]. Результати аналізу переконливо свідчать про те, що українці інтуїтивно наближають звучання нейтрального голосного до його графічного образу, у даному випадку голосного заднього ряду низького піднесення /o/, наділяючи його відповідними формантними характеристиками.

10. Службові слова у слабкій позиції у вимові українців мають більшу тривалість, ніж у НМ, що свідчить про повнозвучну вимову ненаголошених голосних. Унаслідок цього порушується темпорально-ритмічна структура висловлювання, погіршується природність звучання. Різниця у формантних показниках доводить, що унаслідок інтерференції навичок артикуляції англійських голосних з установкою на українські голосні, англійські голосні наближаються за звучанням до голосних української мови. Вимовляючи службові слова, що містять передній алофон низького підйому у зв'язному мовленні, українці залишають його вимову повнозвучною, що свідчить про гіперкоректність вимови.

11. Спектральний аналіз ненаголошених голосних дає можливість стверджувати, що серед просодичних ознак, характерних для всіх груп українців, можна виділити збільшену тривалість ненаголошених голосних у словах, де складотворчу функцію виконує сонорний приголосний, через випадіння голосної. Зареєстровано відхилення у темпоральних ознаках ненаголошених голосних у слабких формах ненаголошених слів. У вимові усіх українців проявляється зміна тональних ознак голосних у словах іншомовного походження та недостатній ступінь редукції й відсутність випадків елізії голосних і гаплогії, що можна вважати характерним для інтерферованого англійського мовлення українців.

ВИСНОВКИ

Дисертаційну роботу присвячено комплексному дослідженню просодичних ознак англійського ненаголошеного вокалізму у мовленні українців з різним рівнем фонетичної компетенції та досвідом спілкування англійською мовою. На основі вивчення співвідношення даних аудитивного та інструментального видів аналізу були виявлені основні закономірності функціонування ненаголошених англійських голосних та встановлено специфічні риси модифікацій їхніх алофонів, характерних для носіїв української мови.

У роботі окреслено теоретичні засади вивчення просодичних ознак ненаголошеного англійського вокалізму та особливостей її функціонування у мовленні українців. Проаналізовані історичні зміни англійського вокалізму, позиційні та комбінаторні модифікації, що зумовили фонологічні особливості ненаголошених голосних, зіставлено сучасний англійський та український ненаголошений вокалізм з метою виявлення відмінностей, які можуть спричиняти труднощі при реалізації ненаголошених голосних в англійському мовленні носіїв української мови з різним рівнем фонетичної компетенції. Саме ці особливості у подальшому стали основою для розвитку характерних ознак англійського мовлення на сегментному рівні. Тенденція до скорочення довгих голосних у ненаголошених складах, їхнього послаблення і зміни якості, наближення коротких голосних до центральних [ə], [ɪ] спостерігалася протягом усіх періодів формування англійського вокалізму.

Різниця в артикуляційній базі англійської та української мов, акустичних характеристиках голосних, їхній позиційній варіативності стають головними причинами прояву фонетичної інтерференції у реалізації англійських голосних та зумовлюють відхилення у вимові носіїв української мови. Українцям властива некоректна вимова алофонів у різному комбінаторно-позиційному оточенні, недо- і передиференціація,

реінтерпритація та субституція англійських голосних. Відхилення у реалізації англійського ненаголошеного вокалізму носіями української мови можуть перешкоджати коректному відтворенню іншомовної інформації та, відповідно, знижувати ефективність міжмовної комунікації. Ступінь та кількість просодичних відхилень на сегментному рівні зростає разом з кількістю та значущістю порушень артикуляції.

Розробка комплексної програми дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців дозволила виявити зв'язок між модифікаціями ненаголошених голосних та фонетичними особливостями української мови, врахувавши рівень фонетичної компетенції та досвід спілкування. Програму дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців було проведено у п'ять етапів: формування корпусу експериментального матеріалу; аудитивний аналіз озвучених художніх текстів та їх сегментування; транскрибування відібраних під час аудитивного аналізу фрагментів текстів та сегментованих ритмічних одиниць аудиторами-фонетистами; інструментальний аналіз просодичних (тональних, темпоральних, динамічних) параметрів ненаголошеного вокалізму у відібраних фонетистами словах; лінгвістична інтерпретація й узагальнення результатів експериментально-фонетичного дослідження.

Для забезпечення релевантності експерименту оптимальним експериментальним матеріалом дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму було визначено озвучені носіям англійської мови тексти художньої прози (аудіокниги) та ті самі тексти, озвучені носіями української мови з різним рівнем володіння мовою та фонетичної компетенції. Аудитивний аналіз озвучених українцями оповідань дозволив виокремити інтерферовані фрагменти англійського мовлення носіїв української мови, здійснити їхнє членування на ритмогрупи та синтагми і затранскрибувати, відповідно до реального звучання з усіма відтінками, за допомогою чого було

встановлено модифікації алофонів, які не відповідають вимовній нормі англійської мови.

Незважаючи на те, що українці були ознайомлені із текстами до їх запису на цифровий аудіоносій, мали можливість розставити необхідні позначки, вимовних відхилень уникнути їм не вдалося. Тексти, озвучені носіями української мови кожної з груп мають відхилення у реалізації алофонів ненаголошених голосних, що впливає на їх якісні й кількісні, темпоральні, тональні та динамічні характеристики.

Для спектрографічного аналізу було обрано слова з відхиленнями в акцентній структурі, та, як наслідок, просодичних характеристик. Як показало дослідження, це також впливає і на ритмічну структуру РГ та речень. На відміну від носіїв мови, в англійському мовленні українців частка проклітичних ритмогруп варіюється за рахунок зміни акцентів у ритмогрупах. Це свідчить про менш стабільний ритм, причина якого вбачається у додатковому наголошенні слів. Значна розбіжність із групою носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції зумовлена саме збільшеною кількістю наголошених слів. Унаслідок цього енклітичні та проклітично-енклітичні ритмогрупи поділені на коротші та деякі з них змінені на проклітичні. Менша кількість проклітично-енклітичних РГ в англійському мовленні українців свідчить, на нашу думку, про надлишкове наголошення слів та збільшення кількості РГ у надфразовій єдності, що, у свою чергу, призводить до порушення акцентного ритму англійської мови. У ході дослідження встановлено, що кількість наголошених слів у мовленні українців різних груп значно відрізняється між собою.

Аналіз складової структури ритмогруп дає підстави стверджувати, що менша кількість складів у РГ в англійському мовленні українців зумовлена не лише збільшеною кількістю наголошених сегментів, а й некоректним відтворенням голосних у слабких позиціях, що мають різні спектральні характеристики. Зміщуючи акценти, українці змінюють просодичні ознаки алофонів, які повинні мати послаблені характеристики у ненаголошених

позиціях, що призводить до виникнення низки специфічних відхилень.

Для визначення акустичних характеристик алофонів з фрагментів озвучених оповідань були відібрані двоскладові слова з різними ненаголошеними голосними, службові частини мови, що у мовленні носіїв мови вживаються у слабкій формі, багатоскладові та складні слова з різно віддаленими від наголосу голосними, слова іншомовного походження з повнозвучною голосною у ненаголошеному складі. При проведенні дослідження найбільші відмінності з носіями мови спостерігаються у груп мовців з низьким рівнем фонетичної компетенції. Вплив рівня фонетичної компетенції та практичного досвіду спілкування на ступінь вираженості фонетичних порушень підтверджують незначні відмінності у показниках носіїв мови та Г1.

У ході аналізу встановлено, що формантні характеристики нейтрального голосного в англійському мовленні українців залежать від того, алофоном якої фонемі виступає [ə]. Результати переконливо свідчать про те, що українці інтуїтивно наближають звучання нейтрального голосного до його графічного образу, наділяючи його відповідними формантними характеристиками. За результатами проведеного експерименту нами систематизовано специфічні варіанти алофонів ненаголошених голосних, залежно від рівня фонетичної компетенції та володіння англійською мовою. Модифікації алофонів ненаголошених голосних фонем у мовленні носіїв української мови з низьким рівнем фонетичної компетенції та володіння англійською мовою мають більшу варіативність. Артикуляційні особливості рідної мови спричиняють відхилення у всіх груп мовців, які значною мірою різняться за ступенем.

Спектральний аналіз ненаголошених голосних дозволив виділити спільні для всіх груп українців просодичні ознаки алофонів та виявити їхню залежність від рівня фонетичної компетенції та рівня володіння англійською мовою. Так, мовленню українців усіх груп притаманні такі просодичні відхилення, як збільшення темпоральних ознак у словах, де у НМ голосна

випадає, а складотворчу функцію виконує сонорний приголосний. Відзначено й відхилення у темпоральних ознаках ненаголошених голосних у слабких формах ненаголошених слів. Недостатній ступінь редукції і відсутність випадків елізії голосних та гаплогії також характерні для інтерферованого англійського мовлення українців. Типовою є зміна тональних ознак голосних у словах іншомовного походження, яка проявляється у вимові усіх мовців.

Узагальнюючі дані, отримані шляхом оцінки аудитивного та інструментального аналізів ненаголошеного англійського вокалізму у мовленні українців дозволяють підтвердити загальну тенденцію наближення англійських ненаголошених голосних до схожих за звучанням голосних рідної мови, що спричиняє відхилення у просодичних ознаках голосних та надає мовленню іноземного звучання.

Подальші дослідження з цієї проблематики можуть бути спрямовані на виявлення впливу модифікацій у англійському ненаголошеному вокалізмі на інтонування мовлення, коректне синтагматичне членування мовленнєвого потоку, особливостей функціонування ненаголошених голосних та слабких форм службових слів у дискурсах різних типів. Перспективним напрямом подальших наукових розвідок є також дослідження просодичних ознак англійського ненаголошеного вокалізму у спонтанному мовленні українців.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Абрамова, И. Е. (2012). *Овладение произносительной нормой иностранного языка вне естественной языковой среды* [монография]. Москва: ФЛИНТА.
- Андрущенко, І. О. (2017). Просодичне оформлення інавгураційних і партійних промов збудливими акцентуєваними особистостями. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія", 1(67), 29-33.*
- Антипова, А. М. (1979). *Система английской речевой интонации*. Москва: Высшая школа.
- Антипова А. М. (1984). *Ритмическая система английской речи*. Москва: Высшая школа.
- Антипова, А. М. (1990). Основные проблемы в изучении речевого ритма. *Вопросы языкознания, 5, 124-34.*
- Аракин, В. Д. (1985). *История английского языка*. Москва: Просвещение.
- Арнольд, И. В. (1981). *Стилистика современного английского языка*. Ленинград: Просвещение.
- Бернштейн, С. И. (1975). Вопросы обучения произношению. В А. А. Леонтьев, Н. И. Самуйлова (Ред.). *Вопросы фонетики и обучение произношению* [сборник статей] (сс. 5-61). Москва: Издательство Московского университета.
- Білодід, І. К. (1969). *Сучасна українська літературна мова : фонетика*. Київ: Наукова думка.
- Блохина, Л. П., & Потапова, Р. К. (1977). *Методические рекомендации. Методика анализа просодических характеристик речи*. Москва: МГПИИЯ.

- Бондар, О. І., Карпенко, Ю. О., Микитин-Дружинець, М. Л. (Ред.). (2006). *Сучасна українська мова: Фонетика. Фонологія. Орфоенія. Графіка. Орфографія. Лексикологія. Лексикографія*. Київ: Академія.
- Бондарко, Л. В. (1981). *Фонетическое описание языка и фонологическое описание речи*. Ленинград: Издательство ЛГУ.
- Бровченко, Т. О. (2006). *Фонетика англійської мови (контрактивний аналіз англійської та української вимови) (2-е вид.)*. Миколаїв: Видавництво МДГУ ім. Петра Могили.
- Брызгунова, Е. А. (1963). *Практическая фонетика и интонация русского языка*. Москва: Издательство Московского университета.
- Брызгунова, Е. А. (1977). *Звуки и интонация русской речи*. Москва: Русский язык.
- Вайнрайх, У. (1972). Одноязычие и многоязычие. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, сс. 25-60). Москва: Прогресс.
- Валігура, О. Р. (2007). Когнітивні та комунікативно-прагматичні аспекти дослідження фонетичної інтерференції в англійському мовленні українців. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов, 1*, 96-102.
- Валігура, О. Р. (2008a). *Фонетична інтерференція в англійському мовленні українських білінгвів* [монографія]. Тернопіль: Підручники і посібники.
- Валігура, О. Р. (2008b). Специфіка прояву фонетичної інтерференції в англійському мовленні українців. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. Серія: Філологічні науки, 4*, 414-418.
- Валігура, О. Р. (2009). Систематизація ознак мовної інтерференції. *Нова філологія, 36*, 103-109.
- Валігура, О. Р. (2010). *Лінгвокогнітивні і комунікативні основи фонетичної інтерференції (експериментально-фонетичне дослідження*

- англійського мовлення українців*) (Докторська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Валігура, О. Р. (2011). Перцептивні ознаки інтерферованого англійського мовлення українців. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 11-16.
- Валігура, О. Р. (2015). Методологія формування комплексної парадигми напрямів дослідження фонетичної інтерференції. *Одеський лінгвістичний вісник*, 4, 12-17.
- Валігура, О. Р., & Град, Н. Я. (2020). Перцептивні характеристики інтонації англомовних відеопрезентацій. *Наукові записки Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Філологічні науки*, 18, 180-185.
- Варлакова, А. В. (2013а). Систематизація підходів до класифікації вокалічних систем англійської та української мов. *Нова філологія*, 56, 97–100.
- Варлакова, А. В. (2013b). Фонетичні особливості вокалічної системи англійської мови. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3 – 5 квітня 2013 року (сс. 54–56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.
- Варлакова, А. В. (2014а). Алофонічне варіювання ненаголошених голосних в англійському мовленні українців. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки*, 130, 399–402.
- Варлакова, А. В. (2014b). Ненаголошений вокалізм в акцентно-ритмічній системі англійського мовлення українців. *Наукові записки Національного університету Острозька академія. Серія: "Філологічна"*, 42, 31–34.
- Варлакова, А. В. (2014с). Історичні передумови формування системи англійського ненаголошеного вокалізму. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-

практичної конференції, 19 – 21 березня 2014 року (сс. 54–56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.

- Варлакова, А. В. (2020a). Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 34(1), 53–56.
- Варлакова, А. В. (2020b). Акустичний аналіз модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія*, 23(2), 84–93.
- Варлакова, А. В. (2020c). Алофонічне варіювання ненаголошеного вокалізму в багатоскладових словах в англійському мовленні українців. *SWorld Journal*, 6(5), 60–63. e- ISSN 2410-6615.
- Варлакова, А. В. (2020d). Результати проведення інформантного аналізу просодичного оформлення англійського мовлення українців з різним рівнем володіння мовою. In M. L. Komarytskyu (Ed.), *Modern Science: Problems and Innovations. Abstracts of the 10th International scientific and practical conference*, 13 – 15 December 2020 (pp. 486–490). Stockholm, Sweden: SSPG Publish.
- Варлакова, А. В. (2020e). Специфіка підбору експериментального матеріалу для дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. In M. L. Komarytskyu (Ed.), *The World of Science and Innovation. Abstracts of the 5th International scientific and practical conference*, 9 – 11 December 2020 (pp. 280–286). London, United Kingdom: Cognum Publishing House.

- Васік, Ю. А. (2007). Просодичний ритм в аспекті когерентності політичного дискурсу. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 9: Сучасні тенденції розвитку мов, 1*, 30-34.
- Васік, Ю. А. (2008) *Ритмічна організація англомовного політичного дискурсу (експериментально-політичне дослідження на матеріалі промов сучасних політиків Великої Британії)* (Кандидатська дисертація). Горлівський педагогічний інститут іноземних мов, Горлівка, Україна.
- Васько, Р. В. (2007). *Первинні фонологічні одиниці в системі консонантизму давньогерманських мов* (Докторська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Великая, Е. В. (2008). *Просодия в стилевой дифференциации языка* [монографія]. Московский педагогический государственный университет, Москва: Прометей.
- Верещагин, Е. М. (1969). *Психологическая и методическая характеристика двуязычия (билингвизма)*. Москва: Издательство Московского университета.
- Верещагин, Е. М., & Костомаров, В. Г. (2005). *Язык и культура. Три лингвострановедческие концепции: лексического фона, речеповеденческих тактик и сапиентемы*. Москва: Индрик.
- Вишневская, Г. М. (2002). Межкультурная коммуникация, языковая вариативность и современный билингвизм. *Ярославский педагогический вестник, 1(30)*, 29-35.
- Вольфовська, О. О. (2010). Ритмогрупа як одиниця сегментування підготовленого мовлення (на матеріалі підготовленого мовлення сучасних політичних діячів Німеччини). *Мовні і концептуальні картини світу, 30*, 327-333.

- Вольфовська, О. О. (2011). Акцентно-ритмічні характеристики мовлення німецьких та українських радіодикторів. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки (мовознавство)*, 96(2), 293-298.
- Вольфовська, О. О. (2012). *Ритмічна організація промов сучасних політичних діячів Німеччини (експериментально-фонетичне дослідження)*. (Кандидатська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Гавранек, Б. К. (1972)/ К проблеме смешения языков. многоязычие. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, 94-107). Москва: Прогресс.
- Гойхман, О. Я., & Надеина, Т. М. (2008). *Речевая коммуникация* (2-е изд.). Москва: Прогресс.
- Гумовская, Г. Н. (2000). *Ритм как фактор выразительности художественного текста* (Кандидатская диссертация). Московский государственный педагогический институт им. В. И. Ленина, Москва, Российская Федерация.
- Гумовская, Г. Н. (2008). Ритм прозаического текста: проблемы, поиски, решения. В *Сборник научных трудов* (Вып. 11, сс. 4-37). Москва: РИПО ИГУМО.
- Дворжецкая, М. П. (1982). Организующая функция просодии текста. В *Просодия текста*. Тезисы докладов научно-методической конференции (сс. 42-44). Москва: Московский государственный педагогический институт иностранных языков им. М. Тореза.
- Дворжецька, М. П. (2011). Дослідження варіативності вимовної норми сучасної англійської. В О. С. Іщенко (Упорядн.), *На хвилях мови : Аллі Йосипівні Багмут* (сс. 230-234). Київ: КММ. (Серія: "Не все спливає рікою часу ...").

- Дворжецкая, М. П., Стериополо, Е. И., & Валигура, О. Р. (1991). *Методы экспериментально-фонетического исследования звучащей речи*. Киев: Киевский государственный педагогический институт иностранных языков.
- Дешериев, Ю. Д., & Протченко, И. Ф. (1972). Основные аспекты исследования двуязычия и многоязычия. В П. А. Азимов (Отв. ред.), *Проблемы двуязычия и многоязычия* (сс. 26-42). Москва: Наука
- Жлуктенко, Ю. О. (1966). *Мовні контакти. Проблеми інтерлінгвістики*. Київ: Видавництво Київського університету.
- Жлуктенко, Ю. О., & Яворська, Т. А. (1974). *Вступ до германського мовознавства*. Київ: Вища школа.
- Жовтобрюх, М. А. (1991). *Нарис історії українського радянського мовознавства: 1918-1941*. Київ: Наукова Думка.
- Задоріжна, Н. І. (2009). *Просодичні маркери гендерної варіативності мовлення (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі англomовного дискурсу радіореклами)* (Кандидатська дисертація). Київський національний університет імені Т. Г. Шевченка, Київ, Україна.
- Зінченко, О. А. (2011). *Фонетичні параметри усного мовлення чоловіків і жінок (експериментально-фонетичне дослідження на матеріалі німецького спонтанного мовлення)* (Кандидатська дисертація), Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Зиндер, Л. Р. (1979). *Общая фонетика* (2-е изд.). Москва: Высшая школа.
- Златоустова, Л. В., Потапова, Р. К., Потапов, В. В., & Трунин-Донской В. Н. (1997). *Общая и прикладная фонетика* (3-е изд.). Москва: Высшая школа.
- Иванова, И. П., Чахоян, Л. П., Беляева, Т. М. (1999). *История английского языка*. Санкт-Петербург: Лань.
- Ильиш, Б. А. (1968). *История английского языка*. Москва: Высшая школа.

- Іщенко, О. С. (2008). Залежність акустичних характеристик голосних звуків української мови від темпу мовлення. *Вісник Черкаського університету*, 140, 15-24.
- Іщенко, О. С. (2010). Темп мовлення в українському інформаційному просторі. *Стиль і текст*, 11, 137-141.
- Калита, А. А. (2000). Експериментально-фонетичні дослідження: підходи, напрями, аспекти. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*, 1, 13-18.
- Калита, А. А. (2007) *Актуалізація емоційно-прагматичного потенціалу висловлення* [монографія]. Тернопіль: Підручники і посібники.
- Кантер, Л. А. (1988). *Системный анализ речевой интонации*. Москва: Высшая школа.
- Карлинский, А. Е. (1980). *Основы теории взаимодействия языков и проблема интерференции*. Киев: Издательство Киевского государственного университета им. Т. Г. Шевченко.
- Карпенко, Ю. О. (1996). *Фонетика і фонологія сучасної української мови*. Одеса: Чорномор'я.
- Касевич, В. Б. (1977). *Элементы общей лингвистики*. Москва: Наука.
- Клейнер, Ю. А. (1979). *Безударный вокализм английского языка* (Автореферат кандидатской диссертации). Ленинградский ордена Ленина и ордена трудового красного знамени Государственный университет имени А. А. Жданова, Ленинград, СССР.
- Кириченко, А. Г. (2014). *Комунікативний аспект вимовного акценту українців: сегментні особливості* (Автореферат кандидатської дисертації). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Ковалевська, Т. І. (2011). Інтонаційні засоби актуалізації емоційного висловлювання. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія: Сучасні тенденції розвитку мов*, 5, 140-143.

- Кодзасов, С. В. (1991). Пространство просодических возможностей и акцентная эволюция. В Р. В. Булатова, Г. И. Замятина, С. Л. Николаев (Ред.), *Славистика. Индоевропеистика. Ностратика. К 60-летию со дня рождения В. А. Дыбо*. Материалы конференции (с. 108-112). Москва: Институт славяноведения и балканистики АН СССР.
- Кодзасов, С. В. (2009). *Исследования в области русской просодии*. Москва: Языки славянских культур.
- Кодзасов, С. В., & Кривнова, О. Ф. (2001). *Общая фонетика*. Москва: Российский государственный гуманитарный университет.
- Колесник, О. С., & Гаращук, К. В., & Гаращук, Л. А. (2015) *Теоретична фонетика англійської мови*. Житомир: Видавництво ЖДУ імені Івана Франка.
- Комар, Л. С. (2011). Вокалічна та консонантна організація фонемних структур іношомовних слів у британській вимовній нормі. *Нова філологія*, 81, 382-385.
- Комиссаров, В. Н. (1990). *Теория перевода (лингвистические аспекты)*. Москва: Высшая школа.
- Кочерган, М. П. (2008). *Загальне мовознавство (2-ге вид.)*. Київ: Академія.
- Кочубей, В. Ю. (2006). *Особенности вимовного акценту в англійському мовленні українців: фонемний та фонетичний аспекти* (Автореферат кандидатської дисертації). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Кочубей, В. Ю. (2010). Порушення довготи англійських голосних як прояв вимовного акценту в англійському мовленні українців. *Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки*, 9, 126-129.
- Кравченко, Н. К. (2012). *Практическая дискурсология: школы, методы, методики современного дискурс-анализа*. Луцьк: Волиньполіграф.

- Кривнова, О. Ф. (2007). *Ритмизация и интонационное членение текста в "процессе речи-мысли" (опыт теоретико-экспериментального исследования)*. (Докторская диссертация). Московский государственный университет им МВ Ломоносова, Москва, Российская Федерация.
- Кубланова, М. М. (2003). *Языковая интерференция на уровне интонации (на материале английского языка)* (Автореферат кандидатской диссертации). Московский государственный университет им. М. В. Ломоносова, Москва, Россия.
- Кубрякова, Е. С. (2004). *Язык и знание. На пути получения знаний о языке: части речи с когнитивной точки зрения. Роль языка в познании мира*. Москва: Языки славянской культуры.
- Кузьменко Т. М. (2006). *Редуція ненаголошених голосних у сучасному німецькому мовленні* (Автореферат кандидатської дисертації). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Лавренчук, Я. Ю. (2017). Орфофонія англійських голосних у мовленні британців, американців та канадійців. *Наукові записки Національного університету "Острозька академія". Серія "Філологія"*, 67, 182-186.
- Леонтьева, С. Ф. (1988). *Теоретическая фонетика английского языка* (2-е изд.). Москва: Высшая школа.
- Луганцева, Ю. С. (2010). Перцептивные характеристики безударных редуцированных гласных. *Вестник Челябинского государственного университета*. 34 (215): Филология. Искусствоведение, 49, 60-64.
- Лэмберт, У., Гавелка, Дж., & Кросби, С. (1972). Зависимость двуязычия от условий усвоения языка. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, сс. 241-253). Москва: Прогресс.
- Малюта, Я. О. (1997). *Варіювання ненаголошених голосних у мові та мовленні* (Автореферат кандидатської дисертації). Київський державний лінгвістичний університет, Київ, Україна.

- Мартине, А. (1963). Основы общей лингвистики. В В. А. Звегинцев (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 3, сс. 345-566). Москва: Прогресс.
- Мартине, А. (1972). Распространение языка и структурная лингвистика. В В. А. Звегинцев (Сост.), *Новое в лингвистике* (Вып. 4, сс. 81-93). Москва: Прогресс.
- Мельничук, А. С. (1997). Мова як суспільне явище і як предмет сучасного мовознавства. *Мовознавство*, 2 (3), 22-34.
- Метлюк, А. А. (1986). *Взаимодействие просодических систем в речи билингва*. Минск: Вышэйшая школа.
- Миськів, В. А. (2011). Фонетична інтерференція як методична проблема у процесі вивчення англійської мови після німецької студентами факультету іноземних мов. *Наукові записки. Серія: Педагогіка*, 182 (2), 182-187.
- Мойсієнко, А. К., Бас-Кононенко, О. В., & Берковець, В. В. (2013). *Сучасна українська мова: Лексикологія. Фонетика*. Київ: Знання.
- Наваренко, І. А. (2009). Взаємодія просодичних засобів у забезпеченні цілісності тексту іспанської казки та їх вплив на її сприйняття. В А. Д. Белова (Гол. ред.), *Лінгвістика ХХІ століття: нові дослідження і перспективи* [збірник наукових праць] (сс. 178-189). Київ: НАН України, Центр наукових досліджень і викладання іноземних мов.
- Николаева, Т. М. (2000). *От звука к тексту*. Москва: Язык русской культуры.
- Пальченко, Н. В. (2002). *Социокультурный аспект акцентуации в американском варианте английского языка* (Автореферат кандидатской диссертации). Московский орден дружбы народов государственный лингвистический университет, Москва, Российская Федерация.
- Паращук, В. Ю. (2005) *Теоретична фонетика англійської мови*. Вінниця: НОВА КНИГА.

- Паращук, В. Ю. (2015). Фонологическое нормирование лексических заимствований в австралийском и британском вариантах английского языка. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 138, 627-633.*
- Пешковский, А. М. (1925). Стихи и проза с лингвистической точки зрения. В Пешковский А. М. *Сборник статей: методика родного языка, лингвистика, стилистика, поэтика* (сс. 153-166). Ленинград –Москва: Государственное издательство. Взято из http://elibr.gnpbu.ru/text/peshkovsky_sbornik-statey_1925/
- Плющ, М. Я. (2009). *Сучасна українська літературна мова*. Київ: Вища школа.
- Потапов, В. В. (1998). *Контрастивное исследование речевого ритма в диахронии и синхронии* (Автореферат докторской диссертации). Московский государственный университет имени М. В. Ломоносова, Москва, Российская Федерация.
- Потапова, Р. К., & Блохина, Л. П. (1986). *Средства фонетического членения речевого потока в немецком и русском языках*. Москва: МПГУ им. Мориса Тореза.
- Реформатський, А. А. (1996). *Введение в языковедение*. Москва: Аспент Пресс.
- Рибіна, Н. В., & Кошіль, Н. Є. (2012). Особливості актуалізації ритмічної структури англійського мовлення українських білінгвів. *Наукові записки [Національного університету "Острозька академія"]*. Серія "Філологічна", 23, 134-136.
- Рудківський, О. П. (2009). *Німецькі приголосні у спонтанному мовленні: структурний і функціональний аспекти (експериментально-фонетичне дослідження)* (Кандидатська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.

- Розенцвейг, В. Ю. (1972). Основные вопросы теории языковых контактов. В В. А. Звегинцев (Сост.), *Новое в лингвистике* (Вып. 4, сс. 5-22). Москва: Прогресс.
- Росетти, А. (1972). Смешанный язык и смешение языков. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, сс. 112-119). Москва: Прогресс.
- Сепир, Э. (2002). Фонетика и фонология. В Сепир Э. *Избранные труды по языкознанию и культурологии* (сс. 298-312). Москва: Прогресс.
- Светозарова, Н. Д. (1982). *Интонационная система русского языка*. Ленинград: Издательство Ленинградского университета.
- Семчинский, С. В. (1988). *Загальне мовознавство*. Київ: Вища школа.
- Скребнев, М. Д., & Кузнец, Ю. М. (1960). *Стилистика английского языка*. Ленинград: Государственное учебно-педагогическое издательство Министерства Просвещения РСФСР.
- Смирницкий, А. И. (1998). *Древнеанглийский язык*. Москва: Издательство московского государственного университета имени М. В. Ломоносова.
- Соколова, М. А. (2010). *Теоретическая фонетика английского языка*. Дубна: Феникс+.
- Сольська, Т. М. (2014). *Модифікаційні процеси німецької орфоепічної норми в Німеччині, Австрії та Швейцарії (експериментально-фонетичне дослідження)* (Кандидатська дисертація). Київський національний лінгвістичний університет, Київ, Україна.
- Соссюр, Ф. де. (1990). *Заметки по общей лингвистике*. Москва: Прогресс.
- Стериополо, Е. И. (1995). *Система гласных и её реализация в речи (экспериментально-фонетическое исследование на материале немецкого языка)* (Докторская диссертация). Санкт-Петербургский государственный университет, Санкт-Петербург, Российская Федерация.
- Стеріополо, О. І. (2012). Українська фонетична система у парадигмі міжнародної фонетичної асоціації (МФА). *Науковий вісник*

Ужгородського університету. Серія: Філологія, Соціальні комунікації, 27, 51-58.

- Стеріополо, О. І. (2014). Система принципів і засобів організації фонетичного дослідження підготовленого і спонтанного мовлення. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету. Серія: Філологія, 17(1), 176-186.*
- Табуре-Келлер, А. (1972). К изучению двуязычия в социологическом плане. В В. А. Звегинцев (Сост.), *Новое в лингвистике* (Вып. 4, сс. 170-181). Москва: Прогресс.
- Тер-Минасова, С. Г. (2004). *Язык и межкультурная коммуникация*. Москва: Издательство Московского государственного университета.
- Тер-Минасова, С. Г. (2007). *Война и мир языков и культур: вопросы теории и практики межязыковой и межкультурной коммуникации*. Москва: АСТ, Астрель Храниель.
- Торсуев, Г. П. (1950). *Фонетика английского языка*. Москва: Издательство литературы на иностранных языках.
- Торсуева, И. Г., Брызгунова, Е. А., & Гайдучик, С. М. (1978). *Интонация*. Киев: Вища школа.
- Тоцька Н. І. (1973). *Голосні фонемі української літературної мови*. Київ: Видавництво Київського університету.
- Тоцька, Н. І. (1981). *Сучасна українська літературна мова: фонетика, орфоенія, графіка, орфографія*. Київ: Головне видавництво видавничого об'єднання "Вища школа".
- Трубецкой, Н. С. (1960). *Основы фонологии*. Москва: Издательство иностранной литературы.
- Фант, Г. (1964). *Акустическая теория речеобразования* (пер. с англ. Л. А. Варшавского и В. И. Медведева). Москва: Наука.
- Филлипс, Л. Дж., & Йоргенсен, М. В. (2004). *Дискурс-анализ. Теория и метод*. Харьков: Гуманитарный Центр.

- Хауген, Э. (1972a). Проблемы двуязычного описания. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, сс. 227-289). Москва: Прогресс.
- Хауген, Э. (1972b). Языковой контакт. В В. Ю. Розенцвейг (Ред.), *Новое в лингвистике* (Вып. 6, сс. 61-81). Москва: Прогресс.
- Шатух, В. Г. (1963). *Порівняльний аналіз формантного складу українських та англійських голосних фонем. Питання експериментальної фонетики*. Київ: Видавництво Академії наук УРСР.
- Шишкова, Л. В. (1997). *Вводный курс немецкой фонетики*. Ленинград: Просвещение.
- Шнуровська, Л. В. (2008). Білінгвізм як умова виникнення просодичної інтерференції. *Studia methodologica*, 23, 23-26.
- Штакіна, Л. А. (2001). Складовий ритм і смислове квантування дискурсу. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету ім. Володимира Винниченка]*. Серія: Філологічні науки (мовознавство), 89(4), 277-280.
- Щерба, Л. В. (2004). *Языковая система и речевая деятельность* (3-е изд.). Москва: Едиториал УРСС.
- Якобсон, Р. О. (1985). *Избранные работы*. Москва: Прогресс.
- Abercrombie, D. A. (1965). Phonetician's View of Verse Structure. In Abercrombie David. *Studies in Phonetics and Linguistics* (pp. 16-25). Oxford: Oxford University Press.
- Appel, R., & Muysken, P. (2005). *Language Contact and Bilingualism*. Amsterdam: Amsterdam University Press.
- Bamgbose, A. (1998). Torn Between the Norms: Innovations in World Englishes. *World Englishes*, 17(1), 1-14.
- Bent, T., & Bradlow, A. (2007). The interlanguage speech intelligibility benefit. *Journal of Acoustical Society of America*, 114, 1600-1610.
- Bolinger, D. (1986). *Intonation and its Parts. Melody in Spoken English*. Stanford: Stanford University Press.

- Carlson, K. (2009). How Prosody Influences Sentence Comprehension. *Language and Linguistics Compass*, 3(5), 1188-1200. DOI: 10.1111/j.1749-818X.2009.00150.x
- Chomsky, N. (2002). *The Sound Pattern of English*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Chomsky, N. (2006). *Language and Mind*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Chun, D. M., & Hardison, D. M. (2008). Technologies for Prosody in Context: Past and future of L2 research and practice. In Jette G. Hansen Edwards and Mary L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 323-346). John Benjamins Publishing Company.
- Cruttenden, A. (2001a). *Intonation*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Cruttenden, A. (2001b). *Gimson's Pronunciation of English* (6th ed.). London: Arnold.
- Crystal, D. (1967). *English Accents*. Retrieved from <https://www.davidcrystal.com/Files/BooksAndArticles/-3970.pdf>.
- Crystal, D. (1994). Documenting Rhythmical Change. In Jack Windsor Lewis (Eds.), *Studies in general and English phonetics* (pp. 174-179). London: Routledge.
- Crystal, D. (1999). *The Cambridge Encyclopedia of the English Language*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2003). *English as a Global Language* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Crystal, D. (2008). *A Dictionary of Linguistics and Phonetics*. New-York: Blackwell Publishing.
- Cummins, J. (1976). *The Influence of Bilingualism on Cognitive Growth: Synthesis of Research Findings and Explanatory Hypotheses. Working Papers on Bilingualism*, No. 9. Toronto: Ontario Institute for Studies in Education. Retrieved from <https://files.eric.ed.gov/fulltext/ED125311.pdf>

- Dewey, M. (2007). English as a Lingua Franca and Globalization: an Interconnected Perspective. *International Journal of Applied Linguistics*, 17(3), 332-354.
- Eckman, F. R., Elreyes, A., & Iverson, G. K. (2003). Some Principles of Second Language Phonology. Fred R. Eckman, *Second Language Research*, 19, 169-208. DOI: 10.1191/0267658303sr2190a
- Flege, J. E. (1984). The Detection of French Accent by American Listeners. *Journal of Acoustical Society of America*, 76(3), 692-707.
- Flege, J. E. (1988). Factors Affecting Degree of Perceived Foreign Accent in English Sentences. *Journal of the Acoustical Society of America*, 84, 70-79.
- Flege, J. E., & Bohn, O. S. (1989). An Instrumental Study of Vowel Reduction and Stress Placement in Spanish-Accented English. *Studies in Second Language Acquisition*, 11, 35-62.
- Flege, J. E., & Davidian, R. (1984). Transfer and developmental processes in adult foreign language speech production. *Applied Psycholinguistics*, 5, 323-347.
- Flege, J. E., & Hillenbrand, J. (1984). Limits on Phonetic Accuracy in Foreign Language Speech Production. *Journal of the Acoustical Society of America*, 76, 708-721.
- Fraser, H. (2001). *Teaching Pronunciation : A Handbook for Teachers and Trainers*. Department of Education Training and Youth Affairs, Northern Sydney Institute.
- Fromkin, V., Rodman, R., & Hyams, N. (2011). *An Introduction to Language* (9th ed.). Boston: Cengage Learning.
- Gordon, M. (1997). Phonetic Correlates of Stress and the Prosodic Hierarchy in Estonian. In *Estonian Prosody*. Papers from a Symposium, Tallinn (pp. 100-124). Retrieved from <http://gordon.faculty.linguistics.ucsb.edu/estonian.pdf>
- Hammond, M. (1997). Vowel Quantity and Syllabification in English. *Language. Linguistic Society of America*, 73(1), 1-17.

- Hancin-Bhatt, B. (2008). Second Language Phonology in Optimality Theory. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.). (2008). *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 117-148). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hansen Edwards, J. G. (2008). Social Factors and Variation in Production in L2 Phonology. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.). (2008). *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 251-279). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hansen Edwards, J. G., & Zampini, M. L. (Eds.). (2008). *Phonology and Second Language Acquisition*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Hirst, D. (1998). *Intonation Systems: A Survey of Twenty Languages*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Hirst, D. & Cristo, A. & Espesser, R. (2000). Levels of Representation and Levels of Analysis for the Description of Intonation Systems. In Merle Horne (Ed.), *Prosody: Theory and Experiment* (pp. 51-87). The Netherlands: Kluwer Academic Press.
- Ioup, G. (2008). Exploring the Role of Age in the Acquisition of a Second Language Phonology. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 41-63). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Jenkins, J. (2000). *The Phonology of English as an International Language*. Oxford: Oxford University Press.
- Jenkins, J. (2004). ELF at the Gate: The Position of English as a Lingua Franca. *The European English Messenger*, 13(2), 63-69.
- Jenkins, J. (2006). Current perspectives on teaching World Englishes and English as a Lingua Franca. *TESOL Quarterly*, 40(1), 157-181.
- Jenkins, J. (2009a). *World Englishes* [a resource book for students] (2nd ed.). London: Routledge.

- Jenkins, J. (2009b). (Un)pleasant? (In)correct? (Un)intelligible? ELF Speakers' Perceptions of Their Accents. In A. Mauranen & E. Ranta (Eds.), *English as a Lingua Franca. Studies and Findings* (pp. 60-84). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Jenkins, J., Cogo, A., & Dewey, M. (2011). Review of developments in research into English as a Lingua Franca. *Language Teaching*, 44(3), 281-315. Doi:10.1017/S0261444811000115.
- Jones, D. (1967). *An Outline of English Phonetics*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Ladefoged, P. (2000). *Course in Phonetics*. Boston: Thomson Learning.
- Ladefoged, P. (2001). *Vowels and Consonants. An Introduction to the Sounds of the Language*. Los Angeles: Blackwell Publishers.
- Lehiste, I. (1977). *Suprasegmentals* (2nd ed.). Cambridge: The M.I.T. Press.
- Lieberman, A. S. (2018). Guests and hosts on the sounds of modern Icelandic. *Scandinavian Philology*, 16(2), 277-292.
- Llisterri, J. & Poch, D. (1987). Phonetic Interference in Bilingual's Learning of a Third Language. In *Proceedings of XI ICPPhS. The Eleventh International Congress of Phonetic Sciences, Estonia 1-7 August 1987* (Vol. 5, pp. 134-137). Tallin, Estonia: Academy of Sciences of the Estonian SSR. Retrieved from http://liceu.uab.es/~joaquim/publicacions/Llisterri_Poch_87_L3_Bilinguals.pdf
- Lowie, W., & Bultena, S. (2007). Articulatory Settings and the Dynamics of Second Language Speech Production. In *Proceedings of the Phonetics Teaching and Learning Conference: PTLC 2007, London* (pp. 24-26). Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/236234843_Articulatory_settings_and_the_dynamics_of_second_language_speech_production

- Major, R. C. (2008). Transfer in second language phonology. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 63-94). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Mauranen, A. (2003). The Corpus of English as a Lingua Franca in International Settings. *TESOL Quarterly*, 37(3), 513-527.
- Meuter, R. F. I. (1999). Bilingual Language Switching in Naming: Asymmetrical Costs of Language Selection. *Journal of Memory and Language*, 40, 25-40.
- Murray, H. (2003). Swiss English teachers and Euro-English: Attitudes to a non-native variety. *Bulletin suisse de linguistique appliquée*, 77, 147-165.
- Myers-Scotton, C. (2006). *Multiple Voices: An Introduction to Bilingualism*. Blackwell Publishing Ltd.
- Nooteboom, S. (1997). *The Prosody of Speech: Melody and Rhythm*. Retrieved from https://www.researchgate.net/publication/46675980_The_prosody_of_speech_Melody_and_rhythm
- O'Connor, J. D. (1973). *Phonetics*. Harmondsworth, Middlesex: Penguin Books.
- O'Connor, J. D. (1980). *Better English Pronunciation* (2nd ed.). Cambridge: Cambridge University Press.
- Ohala, D. K. (2008). Phonological Acquisition in a First Language. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 13-39). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Paltridge, B. (2003). *The Handbook of English for Specific Purposes*. New Jersey: Wiley-Blackwell.
- Pardo, D. (2004). Can Pronunciation Be Taught? A Review of Research and Implications for Teaching. *Revista Estudios Ingleses*, 17, 26-38.
- Pompino-Marschall, B., Steriopolo, O., & Zygis, M. (2016). Ukrainian. Illustrations of the IPA. *Journal of the International Phonetic Association*, 47(3), 1-9. DOI: 10.1017/S0025100316000372

- Rasier, L. (2007). Prosodic transfer from L1 to L2. Theoretical and methodological issues. *Nouveaux cahiers de linguistique française*, 28, 41-66.
- Roach, P. (2001). *English Phonetics and Phonology*. Cambridge: Cambridge University Press.
- Romaine, S. (2004). *Bilingualism*. Oxford: Blackwell Publishing.
- Rubery, M. (2008). New Digital Audiobooks and Old ways of Reading. *Journal of Victorian Culture*, 13(1), 58-79.
- Sabater, M. (1991). Stress and Rhythm in English. *Revista Alicantina de Estudios Ingleses*, 4, 145-162.
- Seidlhofer, B. (2011). *Understanding English as a Lingua Franca*. Oxford: Oxford University Press.
- Setter, J. (2002). The Pronunciation of English for International Communication. *Науковий вісник кафедри ЮНЕСКО Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія, Педагогіка, Психологія, 6, 30-34.
- Setter, J. (2009). L2 Prosody Research: Rhythm and Intonation. In B. Čubrović and T. Paunović (Eds.), *Ta(l)king English Phonetics Across Frontiers* (pp. 91-102). Cambridge: Cambridge Scholars Publishing.
- Steriopolo, O. (2017). Lineare Phonologie des Deutschen. *Germanistik in der Ukraine*, 12, 27-39.
- Stevens, K. N. (2000). *Acoustic Phonetics*. Cambridge, Massachusetts, London: The MIT Press.
- Strange, W. (2008). Speech perception in second language learners. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 153-193). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Toivanen, J. (2003). Tone of choice in the English intonation of proficient non-native speakers. *PHONUM*, 9, 165-168.
- Tokar, A. (2017). *Stress Variation in English*. Tübingen: Narr.

- Valigura, O. (2017). Bilinguals and Linguistics of Creativity: the Case of Ukrainians Speaking English. In E. Chrzanowska-Kluszevska & O. Vorobyova (Eds.), *Language – literature – the arts: a cognitive-semiotic interface* (pp. 261-277). Peter Lang AG. DOI 10.3726/b10692. (Series: Text – meaning – context: Cracow studies in English language, literature and culture).
- Valigura, O., Kozub, L., & Monashenko, A. (2020). Prosody of English Television Advertising: Sociolinguistic Features and Pragmatic Potential. *Euromentor Journal*, XI(1), 13-39.
- Valigura, O., Kozub, L., & Sieriakova, I. (2020). Computer Technologies in Acoustic Analysis of English Television Advertising Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ) WEJ. Special Issue on CALL*, 6, 38-48. DOI: 10.24093/awej/call6.3.
- Valigura, O., Parashchuk, V., & Kozub, L. (2020). Phonetic Portrait of a Ukrainian EFL Teacher: Prosodic Parameters in Academic Discourse. *Arab World English Journal (AWEJ). Special Issue on the English Language in Ukrainian Context*, 16-25. DOI: <https://dx.doi.org/10.24093/awej/elt3.2>.
- Vassilyev, V. A (1970). *English Phonetics* [a theoretical course]. Moscow: Higher School Publishing House.
- Wagner, M., & Watson, D. (2015). Experimental and theoretical advances in prosody: a review. *Lang. Cogn. Process*, 1, 905-945.
- Wells, J. C. (1999). Overcoming Phonetic Interference. *Speech, Hearing and Language: Work in Progress*, 11, 117-128.
- Zampini, M. L. (2008). L2 Speech Production Research: Findings, Issues, and Advances. In J. G. Hansen Edwards & M. L. Zampini (Eds.), *Phonology and Second Language Acquisition* (pp. 219-249). Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.
- Zwicky, A. M. (1970). Auxiliary Reduction in English. *Linguistic Inquiry*, 1(3), 323-336.

СПИСОК ДОВІДКОВИХ ДЖЕРЕЛ

- Бернштейн, С. И. (Сост.). (1996). *Словарь фонетических терминов*. Москва: Издательская фирма Восточная литература, РАН.
- ЛЭС – Ярцева В. Н. (Гл. ред.) (2002). *Лингвистический энциклопедический словарь*. Москва: Большая Российская Энциклопедия.
- СЛТ – Ахманова, О. С. (Гл. ред.) (2005). *Словарь лингвистических терминов*. Москва: КомКнига.
- Hornby, A. S. (Ed.). (2000). *The Advanced Learner's Dictionary of Current English* (6th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Hornby, A. S. (Ed.). (2010). *Oxford Advanced Learner's Dictionary* (8th ed.). Oxford: Oxford University Press.
- Longman Dictionary of Contemporary English*. (2003). London: Pearson Education Limited.
- New Illustrated Webster's Dictionary of the English Language including Thesaurus of Synonyms and Antonyms*. (1992). New York: Pamco Publishing Company, Inc.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ ІЛЮСТРАТИВНОГО МАТЕРІАЛУ

- Woolf, V. (1921). *Monday or Tuesday* [short story collection]. London: Hogarth Press.

ДОДАТКИ

Додаток А

Анкета для відбору респондентів

Ім'я	_____
Вік	_____
Освіта	_____
Досвід роботи	_____
Перебування за кордоном з освітньою метою (вказіть країни)	_____ _____
Чи маєте Ви сертифікат про рівень володіння англійською мовою, як іноземної? Який саме?	_____ _____
Вкажіть свої бали з дисциплін (для студентів)	
Іноземна мова (англійська)	_____
Практичний курс англійської мови	_____
Практична фонетика англійської мови	_____
Практична граматики англійської мови	_____
Стилістика англійської мови	_____

Додаток Б

Таблиця Б.1

Діакритичні позначки

Діакритичний знак	Приклад	Фонетична характеристика
˘	[ə]	Знижений за підняттям голосний
˙	[ə]	Підвищений за підняттям довгий голосний
ˆ	[ə]	Просунутий уперед голосний
˚	[ə]	Відтягнутий назад довгий голосний
˘˘	[ʊ]	Голосний з відтінком огублення
˘˙	[ɘ]	Централізований голосний
˘˘˘	[u:]	Довгий голосний
˘˘˘˘	[ə]	Надкороткий голосний
˘˘˘˘˘	[m]	Складотворні приголосні
˘˘˘˘˘˘	[ˈ]	Головний наголос
˘˘˘˘˘˘˘	[ˌ]	Другорядний наголос

Таблиця Б.2

Частотність вживання ненаголошених голосних в англійському мовленні

Групи /алофони	[ə]	[ɪ]	Інші
НМ	80%	13%	7%
Г1	83%	9%	8%
Г2	77%	13%	10%
Г3	73%	10%	17%
Г4	70%	8%	22%

Додаток В

Таблиця В.1

Структурні типи ритмогруп (%)

Типи РГ	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
прості	3	4	8	10	9
складні	7	6	9	11	11
складені	90	90	83	79	80

Типи РГ	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
проклітичні	70	68	68	67	67
енклітичні	5	9	14	18	18
проклітично-енклітичні	25	23	18	15	15

Таблиця В.2

Темпоральні характеристики англійського мовлення українців

	Номер фрагменту	Тривалість фрагмента тексту (мс)	Тривалість тексту без пауз (мс)	Тривалість синтагм (мс)	Кількість складів у синтагмі
НМ	1	200000	150000	1500	8
	2	160000	112000	1100	5
	3	153000	100000	1200	6
	4	130000	100000	1400	7
	5	132000	110000	1300	6
	6	170000	120000	1200	6

Продовження Таблиці В.2

Група 1	1	280000	187000	1580	8
	2	180000	198000	1320	5
	3	160000	135000	1340	6
	4	135000	110000	1510	7
	5	138000	116000	1560	6
	6	176000	128000	1340	6
Група 2	1	289000	209000	1620	9
	2	186000	198000	1430	6
	3	164000	143000	1420	7
	4	137000	121000	1590	8
	5	139000	128000	1610	7
	6	180000	171000	1410	6
Група 3	1	300000	289000	1660	9
	2	198000	178000	1480	6
	3	176000	163000	1450	7
	4	142000	131000	1610	8
	5	144000	138000	1670	7
	6	188000	176000	1480	6
Група 4	1	300000	289000	1660	9
	2	198000	178000	1480	6
	3	176000	163000	1450	7
	4	142000	131000	1610	8
	5	144000	138000	1670	7

Продовження Таблиці В.2

	6	188000	176000	1480	6
--	---	--------	--------	------	---

Таблиця В.3

Темпоральні характеристики ненаголошених складів (мс)

	Середня тривалість слова	Середня тривалість ненаголошеного складу	Середньоскладова тривалість
НМ	942.6	128	471.3
Г1	1048.4	134	493
Г2	1102.2	148	584.6
Г3	1156.4	159	645.3
Г4	1187.5	161	648.8

Таблиця В.4

Приклад протоколу реєстрації темпоральних характеристик ненаголошених голосних (мс)

Слово/ темпоральна характеристика		НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
(a)bout	Загальна тривалість	224	308	456	528	556
	Тривалість ненаголошеного Голосного	-	46	52	88	95
	Середньоскладова тривалість	112	154	228	264	278
Lib(ra)ry	Загальна тривалість	647	810	864	1021	1046
	Тривалість ненаголошеного голосного	-	114	128	141	137
	Середньоскладова тривалість	216	270	288	510	349

Продовження Таблиці В.4

But	Загальна тривалість	206	225	265	364	396
	Тривалість ненаголошеного голосного	36	48	114	169	175
	Середньоскладова тривалість	206	225	265	364	396

Таблиця В.5

*Приклад протоколу реєстрації динамічних та тональних характеристик
ненаголошених складів*

		НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
(a)bout	інтенсивність	-	69	72	74	72
	тон	-	л	л	л	л
Lib(ra)ry	інтенсивність	-	72	74	78	77
	тон	-	=	=	=	=
But	інтенсивність	72	69	70	74	74
	тон	=	=	∨	∨	∨

Додаток Г

Таблиця Г.1

Формантні характеристики ненаголошеного [ɪ] у двоскладових словах (у Гц)

Форманти	F1					F2				
	HM	Г1	Г2	Г3	Г4	HM	Г1	Г2	Г3	Г4
Lifting	483	477	458	445	443	1873	1900	2100	2398	2489
Shutting	612	606	543	522	519	1843	1868	1986	2322	2398
Opening	558	550	537	528	525	2298	2336	2456	2887	2967
Encroach	698	692	644	621	618	1633	1768	1980	2245	2387
Engage	570	566	533	513	509	1205	1287	1497	1876	1905
Entrust	675	668	641	630	628	1908	1933	1948	1997	2081
Empty	497	490	467	456	453	2458	2535	2565	2587	2594
Quietly	475	470	454	443	440	1745	1852	1876	1989	2499
Nearly	435	431	406	398	395	1304	1387	1487	1564	2229
Faded	550	542	502	420	360	1500	1550	1604	1696	1750
Nodded	496	462	380	342	330	1704	1738	1846	1895	1917
Shaded	548	541	500	418	386	980	996	1046	1397	1458
Added	458	447	432	410	414	1870	1950	1980	2004	2073

Таблиця Г.2

Формантні параметри [ə] у ненаголошених суфіксах

Група мовців	HM	Г1	Г2	Г3	Г4	HM	Г1	Г2	Г3	Г4
Форманти	F1					F2				
-ful	458	455	432	375	368	1567	1468	1342	1103	1260
-less	534	548	559	574	598	1456	1509	1635	1797	1708
-ness	545	561	568	596	609	1486	1498	1568	1594	1678

Таблиця Г.3

Формантні параметри голосних в слабких варіантах службових слів

	Тривалість у HM	Середня тривалість в українців	HM	Г1	Г2	Г3	Г4	HM	Г1	Г2	Г3	Г4
			F1					F2				
To	120	230	474	458	439	421	417	1998	1990	1636	1108	1010
Of	110	140	705	703	685	600	524	1721	1646	1574	1004	989
From	130	150	493	487	479	470	466	1472	1380	1374	1109	1007
But	180	230	502	510	536	568	571	1321	1316	1245	1196	1157
Must	220	240	603	626	754	896	918	1890	1850	1743	1650	1603
Then	150	170	838	823	807	704	629	1495	1524	1546	1598	1614
Them	150	160	921	905	843	720	612	1412	1426	1643	1796	1830
Than	160	170	1023	1019	874	725	632	1702	1714	1749	1783	1797
That	160	170	804	815	841	884	896	1815	1823	1874	1897	1910
And	160	170	412	419	874	945	1118	1314	1363	1547	1763	1807
An	110	130	721	744	763	812	848	1473	1480	1496	1515	1523

Продовження Таблиці Г.3

Ago	180	220	485	490	584	674	718	1584	1600	1874	1982	2242
At	120	140	514	529	729	793	907	1921	1963	1978	2011	2042

Таблиця Г.4

Варіативність вимови редукованих форм службових в мовленні українців

Повна форма	Редукована форма (За Д. Кристал)	НМ	Г1	Г2	Г3	Г4
[tu:]	[tə]	[tə]	[tə/tu]	[tu]	[tu]	[tu]
[ɔv]	[əv]	[əv]	[əv/ɔv]	[ɔv]	[ɔv]	[ɔv/ɔf]
frəm	[frəm]	[frəm]	[frəm]	[frəm]	[frəm]	[frəm]
[bʌt]	[bət]	[bət]	[bet]	[bʌt]	[bʌt]	[bʌt]
[mʌst]	[məs]	[məs]	[mʌst]	[mʌst]	[mʌst]	[mʌst]
[ðen]	[ðən]	[ðən]	[ðen]	[ðen]	[ðen]	[ðen]
[ðem]	[ðəm]	[ðəm]	[ðem]	[ðem]	[ðem]	[ðem]
[ðæt]	[ðət]	[ðət]/[ðæt]	[ðæt]	[ðæt]	[ðæt]	[ðæt]
[ænd]	[ən]	[ən]	[ænd]	[ænd]	[ænd]	[ænd]
[æn]	[ən]	[ən]	[æn]	[æn]	[æn]	[æn]
[æt]	[ət]	[ət]	[æt]	[æt]	[et]	[et]

Таблиця Г.5

Формантні показники ненаголошених голосних в багатоскладових словах

	HM	Г1	Г2	Г3	Г4	HM	Г1	Г2	Г3	Г4
	F1					F2				
[ɪn'dɪfərənt]	604	584	426	408	391	2178	2201	2580	2596	2620
[ɪn'dɪfərənt]	512	527	561	568	572	2016	2041	1841	1788	1769
[ɪn'dɪfərənt]	526	531	592	596	606	1602	1559	1548	1545	1511
['retəsənt]	520	549	598	604	601	1720	1853	1886	1898	1894
['retəsənt]	704	679	673	662	666	1695	1746	1759	1770	1765
[ʌn'ʌtərəbəl]	416	486	480	489	485	1110	1105	1156	1163	1183
[ʌn'ʌtərəbəl]	412	426	503	541	555	2007	2137	1781	1712	1705
[ʌn'ʌtərəbəl]	508	525	604	654	658	1809	1788	1754	1758	1739
[ʌn'ʌtərəbəl]	552	564	582	598	607	2102	2180	1841	1920	1916
[desə'leɪʃən]	570	585	642	645	653	1874	1863	926	884	854
[desə'leɪʃən]	474	497	508	563	578	1814	1804	1586	1593	1596
[kə'θi:drəl]	604	592	586	579	583	1806	1893	1984	1996	2074
[kə'θi:drəl]	582	599	684	708	713	2014	2003	863	878	814
[ɪn'tensətɪ]	408	414	456	472	474	1452	1463	2020	2063	2041
[ɪn'tensətɪ]	521	537	608	632	628	2503	2586	2652	2680	2689
[ɪnə'bɪlətɪ]	512	525	574	580	582	2510	2548	2814	2872	2886
[ɪnə'bɪlətɪ]	532	547	596	608	631	2550	2573	2896	2974	2983
[ɪ,lju:mɪ'neɪʃn]	499	493	435	416	429	2102	2111	2816	2863	2882

Продовження Таблиці Г.5

[ɪ,lju:mɪ'neɪʃn]	536	529	482	448	439	1998	1992	1614	1593	1583
['penɪtreɪt]	552	540	492	479	468	1804	1841	1574	1500	1476
['penɪtreɪt]	549	545	531	525	521	1808	1845	2248	2304	2347
['sepərəɪt]	545	542	596	616	608	1615	1630	1694	1708	1745
['sepərəɪt]	572	566	532	545	548	1702	1764	2088	2198	2200
[ə'pɒlədʒaɪz]	493	502	548	561	557	1523	1516	1389	1352	1341
[ə'pɒlədʒaɪz]	642	633	614	618	602	1506	1520	1609	1667	1659
['kɒmənweɪθ]	547	558	582	604	608	1894	1885	1776	1554	1574
['kɒmənweɪθ]	527	546	682	698	694	2316	2305	2504	2576	2583

Додаток Д

Список публікацій здобувача за темою дисертації
та відомості про апробацію результатів дисертації

Список публікацій за темою дисертації:

1. Варлакова, А. В. (2013а). Систематизація підходів до класифікації вокалічних систем англійської та української мов. *Нова філологія*, 56, 97–100.
2. Варлакова, А. В. (2014а). Алофонічне варіювання ненаголошених голосних в англійському мовленні українців. *Наукові записки [Кіровоградського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]*. Серія: "Філологічні науки", 130, 399–402.
3. Варлакова, А. В. (2014b). Ненаголошений вокалізм в акцентно-ритмічній системі англійського мовлення українців. *Наукові записки Національного університету Острозька академія*. Серія: "Філологічна", 42, 31–34.
4. Варлакова, А. В. (2020а). Методика проведення експериментально-фонетичного дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Актуальні питання гуманітарних наук: Міжвузівський збірник наукових праць молодих вчених Дрогобицького державного педагогічного університету імені Івана Франка*, 34 (1), 53–56.
5. Варлакова, А. В. (2020b). Акустичний аналіз модифікацій ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *Вісник Київського національного лінгвістичного університету*. Серія: Філологія, 23(2), 84–93.
6. Варлакова, А. В. (2020c). Алофонічне варіювання ненаголошеного вокалізму в багатоскладових словах в англійському мовленні українців. *SWorld Journal*, 6 (5), 60–63. e- ISSN 2410-6615.

Відомості про апробацію результатів дисертації

7. Варлакова, А. В. (2013b). Фонетичні особливості вокалічної системи англійської мови. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 3-5 квітня 2013 року (сс. 54-56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.
8. Варлакова, А. В. (2014с). Історичні передумови формування системи англійського ненаголошеного вокалізму. В О. В. Матвієнко (Гол. ред.), *Україна і світ: діалог мов та культур*. Матеріали міжнародної науково-практичної конференції, 19-21 березня 2014 року (сс. 54-56). Київ: Видавничий центр КНЛУ.
9. Варлакова, А. В. (2020d). Результати проведення інформантного аналізу просодичного оформлення англійського мовлення українців з різним рівнем володіння мовою. *Modern Science: Problems and Innovations. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 486-490), 13-15 грудня 2020 року, Стокгольм, Швеція.
10. Варлакова, А. В. (2020e). Специфіка підбору експериментального матеріалу для дослідження просодичних ознак ненаголошеного вокалізму в англійському мовленні українців. *The World of Science and Innovation. Матеріали V міжнародної науково-практичної конференції*, (сс. 280-286), 9-11 грудня 2020 року, Лондон, Великобританія.